

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ALMANYA'DAKİ TÜRK AİLELERİNİN ÖZEL EĞİTİM
HİZMETLERİNDEN YARARLANMASINA İLİŞKİN DENEYİM VE
GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Deniz ÇAM
(Yüksek Lisans Tezi)

İstanbul, 2022

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
ÖZEL EĞİTİM ANABİLİM DALI
ZİHİN ENGELLİLER ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

ALMANYA'DAKİ TÜRK AİLELERİNİN ÖZEL EĞİTİM
HİZMETLERİNDEN YARARLANMASINA İLİŞKİN DENEYİM VE
GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

DETERMINING THE EXPERIENCES AND OPINIONS OF TURKISH FAMILIES IN
GERMANY IN TERMS OF BENEFITING FROM SPECIAL EDUCATION SERVICES

Deniz ÇAM
(Yüksek Lisans Tezi)

Danışman
Doç. Dr. F. NUR AKÇİN

İstanbul, 2022

Tüm kullanım hakları

M.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü'ne aittir.

© 2022

ETİK BEYANI

Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırladığım çalışmamda;

- Sunduğum bilgileri, dokümanları ve verileri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Çalışmamda yararlandığım eserlerin tamamına atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Elde ettiğim verilerde ve sonuçlarda herhangi bir değişiklik yapmadığımı bildirir, aksi bir durumda aleyhimde doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

..../..../....

Deniz ÇAM

ÖZGEÇMİŞ

EĞİTİM

- 1997-2001** Beşikdüzü Anadolu Öğretmen Lisesi
- 2001-2005** Karadeniz Teknik Üniversitesi Fatih Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü İşitme Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan mezun olma
- 2016...** Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim A.B.D. Zihin Engelliler Öğretmenliği Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

MESLEKİ

- 2005-2009** Rotary 2420. Bölge Vakfı İşitme Engelliler İlköğretim Okulu/İstanbul
- 2009-2016** Mavi Düşler Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi/İstanbul
- 2016-2019** Başakşehir Özel Eğitim İş Uygulama Okulu/İstanbul
- 2019...** Rotary Bölge Vakfı İşitme Engelliler İlkokulu ve Ortaokulu/İstanbul

Mavi'ye,

ÖN SÖZ

Araştırma konusunun belirlenmesi aşamasından, son şeklini almasına kadar bana yol gösteren, çalışmalarımı titizlikle takip ederek bu zor süreçte beni yönlendiren ve her ihtiyacım olduğunda bana zamanını ayıran sevgili hocam ve danışmanım Doç. Dr. F. Nur AKÇİN'e teşekkürlerimi sunuyorum. Araştırmam sırasında görüş ve önerilerine başvurduğum Öğr. Gör. Ayşenur BAHÇIVANCIOĞLU YAZICI'ya teşekkür ederim.

Almanya'da bulunduğum süre içerisinde araştırmam için sonsuz desteğini sunan, evininin kapılarını tereddütsüz açan, güzel kalbiyle kendisine hayran kaldığım sevgili dostum Fatma BİRİNCİ'ye; her problemimi dinleyen, anında çözen, uzak mesafelere benimle gelip resmi görüşmelerimde destek olan ve daha birçok konuda desteğini esirgemeyen çok sevgili Oruç BİRİNCİ'ye; yoğunluğuna rağmen beni hiç ihmal etmeyen, araştırmam boyunca hep destek olan, her telefonuma her mesajıma sabırla dönen, Almanya'da yalnız olmadığımı hep hissettiren sevgili arkadaşım Müzeyyen BAHAR'a sevgilerimi sunuyorum.

Tez çalışmam boyunca her derdimi dinleyen, her sorunumda gece gündüz saat kaç olursa olsun yanımda olan, onsuz bu süreçte ne yapardım dediğim Uzm. Neslihan SEZGİN ELBİR'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Hayatım boyunca hep arkamda duran, en zor anımda bile beni yalnız bırakmayan, hep iyi ki var dediğim canım ablam Fatma ÇAM MERAL'e; bu süreçte derdimi dert eden her şeyim canım kardeşim Ceren ÇAM'a; her şeyden çok sevdiğim, tez sürecinde ağladığımda ağlayan, dertlendiğimde dertlenen canım annem Ayşe ÇAM'a ve canım babam Hasan ÇAM'a her zaman yanımda oldukları için sonsuz teşekkür ediyorum.

Hayatı boyunca asla vazgeçmemesi gerektiğini hatırlatması, her başarının önce çalışmaktan geçtiğini ona göstermesi adına tezimi sevgili yeğenim Mavi MERAL'e ithaf ediyorum.

Deniz ÇAM

İstanbul, 2022

ÖZET

ALMANYA'DAKİ TÜRK AİLELERİNİN ÖZEL EĞİTİM HİZMETLERİNDEN YARARLANMASINA İLİŞKİN DENEYİM VE GÖRÜŞLERİNİN BELİRLENMESİ

Bu araştırmada, Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde bulunan Dortmund ve Duisburg şehirlerinde yaşayan 0-18 yaş arasında zihinsel yetersizliği ve bedensel yetersizliği olan çocuğa sahip dokuz Türk ailesi katılmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (Fenomenoloji) deseni kullanılmıştır. Veriler yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırma bulgularına göre; Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde özel gereksinimli bireylerin tanılama sürecinde çoğunlukla doğumdan sonra tanıldıkları, tanılama sürecinde genetik test ve nörolojik taramaların öne çıktığı ve tanılamayı ise hastanedeki doktorların/nöroloji doktoru ve nöroloji doktorunun bulunduğu kurulun koyduğu; tanılama sürecinde ailelerin kabul etme aşamasında zorluk yaşadığı, sağlık ve kurum çalışanlarından destek görememe ve destek görmenin eşit oranda olduğu; tıbbi takip sürecinde özel gereksinimli çocuklarını çoğunlukla çocuk doktorunun ve nöroloji doktorunun takip ettiği, kontrol aralıklarının üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir olduğu; kaynaştırma eğitiminin anaokulu kademesinde yoğunlaştığı ve ilerleyen kademelerde özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma okullarına yerleşme oranının azaldığı, kaynaştırma hizmeti veren okullarda destek eğitim paketi olması, özel eğitimci hizmeti verilmesi kriterlerinin arandığı; kaynaştırma eğitimi sürecinde karar alınırken aileye danışıldığı; destek eğitimin destek eğitim merkezinde ve okulda alındığı, destek hizmete çocuk doktoru ve Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktorunun birlikte karar verdiği; sosyal hizmetlerde ailelerin kendileri başvurduğunda aile eğitimi hizmetinden faydalandıkları; Alman devletinin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelere çocuklarının hakları ile ilgili basılı materyal desteği sağladığı, fakat resmi kurumların ve sigorta şirketlerinin sözlü bilgi vermesinin yanında ailelerin gerekli bilgiler için ayrıca talepte bulunması ve araştırma yapması gerektiği; Türk ailelerin özel eğitim hizmetlerini alırken göçmen olmalarından dolayı çoğunlukla sorun yaşamadıkları sonucuna

ulaşılmıştır. Araştırmalardan elde edilen bulgulara göre; Türk dernekleri/yetkili Alman kurumları tarafından Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde yaşayan özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri için mevcut özel eğitim hizmetlerinin ve haklarının anlatıldığı aile eğitimleri düzenlenebilir. İleriye dönük araştırmalar için; Almanya'nın farklı eyaletlerindeki özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden faydalanması ile ilgili görüşleri alınarak karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.

Anahtar sözcükler: Özel gereksinimli  ocuklar, Türk aileler, Almanya'daki  zel eğitim hizmetleri, toplumsal yaşam.

ABSTRACT

DETERMINING THE EXPERIENCES AND OPINIONS OF TURKISH FAMILIES IN GERMANY IN TERMS OF BENEFITING FROM SPECIAL EDUCATION SERVICES

In this study, it is aimed to determine Turkish families' experiences and perspectives on benefiting special education services in Germany. The study group of the research consists of nine Turkish families of children aged 0-18 with intellectual disabilities and physical disabilities who live in Dortmund and Duisburg in the German state of North Rhine-Westphalia. This study was designed in qualitative approach and phenomenology was chosen as a research design. The data was gathered using semi-structured interviews. The data was analysed using the content analysis method. According to the findings of the study, children with special needs in the German state of North Rhine-Westphalia are often diagnosed after birth, with genetic testing and neurological screening playing a large role in the diagnosis process; the diagnosis is made by the hospital's board of doctors/neurologists and neurologists. During the diagnosis process, the families stated that they had difficulties in the acceptance phase. Moreover, half of the families stated that they received support from health and institution staff, while others stated that they did not receive support. Children with special needs were usually observed by a pediatrician and neurologist during the medical follow-up period, with control intervals of once every three months, once every six months, and once a year. The criteria for integrative education are concentrated at the kindergarten level, and the number of children with special needs decreases in subsequent stages; schools providing mainstreaming services are seeking a support education package and a special educator service. In addition, the family was consulted during the integrative education process. The pediatrician, the Social Pediatrics Center, and the pediatrician jointly decide on the support service, which is received at the support education center and school; when applying for social services, families benefit from family education services; the German state provided printed materials about their children's rights to Turkish families with special needs children; however, in addition to verbal information provided by official institutions and insurance companies, families should also request and research for

necessary information; it has been concluded that Turkish families mostly do not experience problems while receiving special education services due to their immigration status. At the end of the study, it is recommended that Turkish associations/authorized German organizations can be organise parent education that explaining current special education services and rights for Turkish families in the German state of North Rhine-Westphalia. For further research, a comparative study can be conducted on the use of special education services of Turkish families with children with special needs living in different states of Germany.

Key words: Children with special needs, Turkish families, special education services in Germany, social life.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYANI.....	ii
ÖZGEÇMİŞ	iii
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
İÇİNDEKİLER.....	x
TABLolar LİSTESİ	xiv
BÖLÜM I: GİRİŞ.....	1
1.1. Problem.....	1
1.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları	3
1.3. Araştırmanın Önemi	3
1.4. Sınırlılıklar	4
1.5. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar	4
BÖLÜM II: İLGİLİ ALANYAZIN.....	6
2.1. Almanya’da Özel Eğitim	6
2.2. Türkiye’de Özel Eğitim	17
2.3. İlgili Araştırmalar	29
2.3.1. Almanya’daki özel gereksinimli Türk çocuklar ile ilgili yapılmış çalışmalar	29
2.3.2. Almanya’da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ile ilgili yapılmış çalışmalar	30
2.4. İlgili Araştırmalara Eleştiriler.....	30

BÖLÜM III: YÖNTEM.....	33
3.1. Araştırma Modeli.....	33
3.2. Katılımcılar	34
3.2.1. Katılımcıların belirlenmesi.....	34
3.2.2. Katılımcıların özellikleri	35
3.2.3. Araştırmacı	36
3.3. Verilerin Toplanması.....	37
3.3.1. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının oluşturulması	37
3.3.2. Görüşme formu	38
3.3.3. Görüşme ilkeleri	39
3.3.4. Demografik bilgi formu	39
3.3.5. Pilot uygulama	40
3.3.6. Araştırmacı günlüğü	40
3.3.7. Veri toplama süreci	41
3.4. Verilerin Analizi	42
3.4.1. Analiz öncesi hazırlıklar	42
3.4.1.1. Verilerin dökümünün alınması	43
3.4.1.2. İndekslerin yazılması	43
3.4.1.3. Verilerin ayrıntılı analiz formuna işlenmesi	43
3.4.1.4. Analiz öncesinde gerçekleştirilen inanırılık çalışmaları	44
3.4.2. Verilerin analiz süreci	44
3.4.2.1. Verilerin kodlanması.....	44
3.4.2.2. Tema ve alt temaların oluşturulması.....	45
3.4.2.3. Değerlendiriciler arası güvenirliğin belirlenmesi	45
3.4.2.4. Tema ve alt temaların yazılması	46
3.4.2.5. Tema ve alt temaların okunması ve gerekli düzeltmelerin yapılması	46
3.5. Etik	46
BÖLÜM IV: BULGULAR	48
4.1. Tanılama Süreci	48

4.2. Tanılama Sürecinde Yaşanan Olaylar	50
4.3. Tıbbi Takip Süreci	51
4.4. Özel Eğitim Hizmetleri	52
4.4.1. Kaynaştırma	53
4.4.2. Kaynaştırma Kararında Ailenin Rolü.....	54
4.4.3. Destek Hizmetler	55
4.4.4. Bakım Hizmetleri	58
4.4.5. Sosyal Hizmetler	60
4.4.6. Çocuğun Sahip Olduğu Haklarla İlgili Rehberlik/Danışmanlık Hizmeti	62
4.4.7. Alınan Hizmetlerde Göçmenlikle İlgili Sorunlar	63
BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	65
5.1. Sonuç	65
5.2. Tartışma	66
5.2.1. Tanılama Süreci	66
5.2.2. Tanılama sürecinde yaşanan olaylar	68
5.2.3. Tıbbi takip süreci	69
5.2.4. Kaynaştırma	70
5.2.5. Kaynaştırma kararında ailenin rolü	72
5.2.6. Destek hizmetler	73
5.2.7. Bakım hizmetleri	75
5.2.8. Sosyal hizmetler	77
5.2.9. Çocuğun Sahip Olduğu Haklarla İlgili Rehberlik/Danışmanlık Hizmeti	79
5.2.10. Alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar	80
5.3. Öneriler	80
5.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler	80
5.3.2. İleri araştırmalara yönelik öneriler	81
KAYNAKÇA	82
EKLER	91

EK 1: Demografik Bilgi Formu	93
EK 2: Görüşme Formu	94
EK 3: Görüşme Kayıt Formu	97
EK 4: Betimsel İndeks	98
EK 5: Yansıtma İndeksi.....	99
EK 6: Kodlama Anahtarı.....	100
Ek 7: Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Belirleme Formu	102
Ek 8: Görüşme Dökümü	103
Ek 9: Veri Analizi Kayıt Formu	104
Ek 10: Araştırmacı Günlüğü	105

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Bakım Parası ve Para Dışı Bakım Desteği	15
Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Özellikleri	36
Tablo 3.2. Pilot Görüşme Katılımcı Bilgileri	40
Tablo 3.3. Görüşme Takvimi	41
Tablo 3.4. Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Yüzdeleri	46
Tablo 4.1. Tanılama Süreci	48
Tablo 4.2. Tanılama Sürecinde Yaşanan Olaylar	50
Tablo 4.3. Tıbbi Takip Süreci	51
Tablo 4.4.1. Kaynaştırma	53
Tablo 4.4.2. Kaynaştırma Kararında Ailenin Rolü	54
Tablo 4.4.3. Destek Hizmetler	55
Tablo 4.4.4. Bakım Hizmetleri	58
Tablo 4.4.5. Sosyal Hizmetler	60
Tablo 4.4.6. Çocuğun Sahip Olduğu Haklarla İlgili Rehberlik/Danışmanlık Hizmeti	62
Tablo 4.4.7. Alınan Hizmetlerde Göçmenlikle İlgili Sorunlar	63

BÖLÜM I: GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problemi, amacı, önemi ve sınırlılıklarına ilişkin bilgiler verilmiştir.

1.1. Problem

Tarihin her evresinde ve dünyanın her yerinde insanlar ekonomik, siyasal ve ekolojik sebeplerle doğup büyüdüğü topraklardan başka coğrafyalara göç etmişlerdir. İnsanın doğasında olan içinde yaşadığı şartlardan daha iyisini elde etme arzusu, son elli yılda devamlı gelişen ulaşım araçları ile daha da mümkün hale gelmiş ve dünyanın hemen her coğrafyası farklı dönemlerde değişik alanlarda etkisi hissedilen mühim göç olaylarına sahne olmuştur (Ünver, 2003). Türkiye ise 1961 senesi ve sonrasında farklı ülkelere oldukça fazla işçi göndermiştir. Bu ülkeler arasında Almanya listenin en başında yer almaktadır. Dünyanın birçok ülkesine gitmiş olmalarına rağmen, Türk işçileri nüfus olarak en çok Almanya'dadır. Bu nedenle Almanya bizim için dış göçü sembolize etmektedir (Doğan, 2003). 1961 yılında Almanya'daki Türk nüfusu 6.800 civarında iken (Bekar, 2013) 2017 yılında ise bu rakam 3 milyona yaklaşmıştır (Kutlay, 2017).

Almanya'daki Türk aileleri ve çocukları ile ilgili yapılmış araştırmalar göç, entegrasyon, kimlik, dil ve eğitim alanlarında yoğunlaşmaktadır. Fakat göçmen Türk ailelerin göç ve getirdiği sorunlarla birlikte yaşadıkları bir diğer sorun ise özel gereksinimi olan bir çocuğa sahip olmalarıdır (Krasniqi, 2009). Almanya'da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ve özel gereksinimli Türk çocukları ile ilgili yapılmış çalışmalar daha az sayıdadır. Almanya'da yaşayan Türk ve Alman annelerin özel gereksinimli çocuklarına yönelik eğitim davranışlarını inceleyen Emci (1995) Alman annelerin, Türk annelere göre fiziksel yetersizliğe sahip çocuklarına daha destekleyici davrandıklarını belirlemiştir. Ayrıca, Türk annelerin fiziksel yetersizliğe sahip çocuklarına, zihinsel yetersizliğe sahip olanlara göre daha baskıcı davrandıklarını, Alman annelerin ise fiziksel yetersizliğe sahip çocukları daha fazla desteklediklerini belirtmektedir. Almanya'daki özel gereksinimli çocuk sahibi Türk ailelerinin çocuklarının bağımsız yaşama geçişinde önemli gördükleri kurum, kişi ve eğitsel düzenlemeler konusundaki düşüncelerini araştıran Cavkaytar (2003) anne babaların tamamına yakınının çocuklarının bağımsız yaşam becerilerini kazanmasında önemli gördükleri kurumların okul ve

aile; önemli gördükleri kişilerin kendileri ve sınıf öğretmenleri; önemli gördükleri eğitim düzenlemesinin ise ayrı eğitim düzenlemesi olduğunu belirlemiştir. Özel gereksinimli çocukların bağımsız yaşam becerilerini kazanmasında ve özellikle göçmen aile çocuklarının sunulan eğitim imkanlarından yararlanmasında ailelerin bilgi sahibi ve bilinçli olması önemlidir (Arfa, Solvang, Berg ve Jahnsen, 2020; Fellin, King, Esses, Lindsay ve Klassen, 2013). Bu nedenle konu ile ilgili olarak Balta (2010) Almanya’da zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerin çocuklarına mümkün olan en iyi şekilde destek sağlayabilmelerine yardımcı olmak amacıyla bilgilendirici aile eğitimi programı hazırlamış, uygulamış ve etkililiğini değerlendirmiştir. Çalışmanın sonucunda ailelere uygulanan bilgilendirici aile eğitimi uygulaması ile ailelerin eğitim öncesindeki ve sonrasındaki gereksinimleri ve bilgi düzeylerinin arttığı görülmüştür. Sonderschule/Förderschule (Almanya’da hafif derecede öğrenme yetersizliği olan çocukların devam ettikleri okullar) Sorunu ve Göçmen Toplumu Panel 10’da Göç ve Engellilik konusunu ele alan Uçar (2010, s. 47-67) göçmenlerin toplum içerisinde yerlilerden daha çok soruna sahip olduklarını, yabancı olarak, özel gereksinimli birey olarak, çocuk ya da kadın olarak birçok yönden ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Göçmen çocukları için erken teşvik ve kreşlere gidebilmeleri için olanakların sağlanması, finansal engellerin kaldırılması, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi, tüm gün okul uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi önemli konularda talepleri dile getirmiştir.

Yukarıda belirtildiği gibi Almanya’daki özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri ile yapılan çalışmalar; ailelerin özel gereksinimli çocuklarına karşı davranışları, çocuklarının bağımsız yaşama geçişi ile ilgili ailelerin görüşleri ve aile eğitim programı geliştirme gibi konular üzerinedir. Ancak alanyazında Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanma durumları sırasında yaşadıkları deneyim ve görüşleri araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Almanya’daki Türk ailelerin tanılama ve yerleştirme, kendilerine ve özel gereksinimli çocuklarına sağlanan sosyal hizmetlerden ve bakım hizmetlerinden yararlanma süreçleri hakkında görüşlerinin alınmasının, Türk ailelerin Almanya’daki özel eğitim sistemi içerisindeki yerlerinin ortaya konması açısından alanyazına önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca araştırmanın özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerin görüşleri alınarak ortaya konulan bulguları doğrultusunda, Almanya’ya yeni yerleşmiş ya da yerleşme sürecinde olan özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerin özel eğitim hizmetlerinden faydalanma süreçlerine rehberlik etmesi açısından kaynak niteliği taşıması noktasında önemli katkı sağlayacağı

düşünülmektedir. Tüm bu bilgiler ışığında Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerini inceleyecek bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Soruları

Bu araştırmanın amacı Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerinin belirlenmesidir.

Bu amaç doğrultusunda şu araştırma sorusuna cevap aranmıştır;

1. Almanya'daki özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanma sürecindeki deneyim ve görüşleri nelerdir?

1.3. Araştırmanın Önemi

Günümüzde, özel gereksinimli çocukların bakım, eğitim ve gelişimleriyle ilgili ihtiyaçlar, giderek değişmekte ve artmaktadır. Bu durum, aileleri çok boyutlu olarak etkilemektedir (Işık ve Akbaş, 2019). Özel gereksinimli olmak, çocuk ve ailesi için birçok fiziksel, duygusal, toplumsal ve ekonomik sorunların yaşandığı stresli bir yaşam deneyimidir (Güz, Şenses, Karakuzu ve Ateş'ten aktaran Karadağ, 2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin yaşadıkları duygusal zorlanma, çocuklarının durumuna ilişkin yeterli bilgi edinememe, çocukta yetersizliğe bağlı olarak görülen davranış ve sağlık sorunları, çocuğun bakımından kaynaklanan daha fazla zaman, para ve enerji gereksinimli, çocuğun geleceğine ilişkin kaygılar, öz bakım becerilerinde karşılaşılan güçlükler aileler için önemli stres kaynaklarıdır (Aral ve Gürsoy'dan aktaran Softa, Öztürk, Sonkaya ve Düşünceli, 2016). Kısacası özel gereksinimli çocuğa sahip olan ailelerin sorumlulukları ve buna bağlı olarak gereksinimleri artmaktadır. Ebeveynlerin beklentilerinin ve yaşantılarının belirlenmesi, ilgili kişi, kurum ve kuruluşların farkındalığını artırmak ve bilgilendirmek amacıyla önem arz etmektedir (Yazıcı ve Durmuşoğlu, 2017).

Araştırma sonucunda elde edilecek bulgular, Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerin tanılama ve yerleştirme, kendilerine ve özel gereksinimli çocuklarına sağlanan sosyal hizmetlerden ve bakım hizmetlerinden yararlanma süreçlerini ortaya koyması açısından önemlidir.

Ayrıca araştırmanın özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerin görüşleri alınarak ortaya konulan bulguları ışığında, Almanya'ya yeni yerleşmiş ya da yerleşme sürecinde olan özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerin özel eğitim hizmetlerinden faydalanma sürecinde rehberlik etmesi açısından kaynak niteliği taşıması noktasında önemli katkı sağlayacağı umulmaktadır.

1.4. Sınırlılıklar

1. Yapılan araştırmanın verileri, nitel veri toplama tekniklerinden yarı-yapılandırılmış görüşme yoluyla elde edilmiştir. Bu araştırma, görüşme formunda sorulan sorular ve katılımcıların sorulara verdikleri yanıtlarla sınırlıdır.

2. Araştırma, görüşmede yöneltilen sorular ile sınırlıdır.

3. Araştırma Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde yürütüldüğü için bu eyalet ile sınırlıdır.

1.5. Araştırma Tanımları ve Kısaltmalar

Sonderschule/Förderschule: Almanya'da hafif derecede öğrenme yetersizliği olan çocukların devam ettikleri okullardır.

Bakım hizmeti: Günlük hayatını sürdürme sürecinde bakıma ihtiyacı olan özel gereksinimli bireylerin kişisel bakım ve psiko-sosyal destek hizmetlerini ifade etmektedir.

Özel gereksinimli birey: Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey.

Özel eğitim hizmeti: Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen tüm eğitim hizmetleridir.

KMK : Kultusministerkonferenz (Eğitim Bakanları Konferansı)

SGB IX : Sozial Gesetzbuch 9 (Sosyal Güvenlik Kanunu)

ICD-10	: Classification of Mental and Behavioural Disorders (Zihinsel ve Davranışsal Bozuklukların Sınıflandırılması)
SPZ	: Sozialpädiatrischen Zentren (Sosyal Pediatri Merkezleri)
GdB	: Yetersizlik derecesi
IGMG	: Avrupa Milli Görüş
UN-CRPD	: United Nations-Convention on the Rights of Persons with Disabilities (Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi)
UNESCO	: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
EADSNE	: European Agency for Development in Special Needs Education (Avrupa Özel Eğitimde Kalkınma Ajansı)
AGG	: Allgemeines Gleichbehandlungs gesetz (Genel Eşitlik Yasası)
NRW	: North Rhine-Westphalia (Kuzey Ren-Vestfalya)
MDK	: Medizinischer Dienst der Krankenversicherungen (Sağlık Sigortası Tıbbi Hizmeti)
DIM	: Deutsche Institut für Menschenrechte (Alman İnsan Hakları Enstitüsü)

BÖLÜM II: İLGİLİ ALANYAZIN

2.1. Almanya’da Özel Eğitim

Almanya özel gereksinimli bireylerin toplum içinde maruz kaldıkları ayrımcılığı engellemek, ortadan kaldırmak, kamu kurum ve kuruluşlarına erişilebilirliği sağlamak amacıyla özel gereksinimli bireyleri federal kanunlar olan Engellileri Koruma Kanunu (Bundesbehindertengleichstellungsgesetz) ve Genel Eşit Muamele Yasası (AGG – Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz) ile korumaktadır (Bilgin, 2018). Almanya’da okul eğitimi, devletin eğitimle ilgili yasalarında, bu yasaların altındaki ikincil mevzuatta ve kararnamelerde (ayrıntıları eyaletten eyalete değişebilir) düzenlenmiştir. Tüm eyaletlerde, özel gereksinimli çocukların, diğer tüm çocuklar gibi zorunlu eğitime tabi tutulması bir kanunla güvence altına alınmıştır (Bundesministerium für Arbeit und Soziales [BMAS], 2018). Almanya BM Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmesi’ni (Convention on the Rights of Persons with Disabilities [CRPD]) 2007’de imzalayıp, 2009’da onaylayana kadar (Aktion Mensch’den aktaran Anastasiou, Felder, Correia, Shemanov, Zweers ve Ahrbeck, 2020) özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere genellikle özel eğitim okullarında ve özel eğitim öğretmenleri tarafından ayrı bir eğitim veriliyordu. Bu sistem Almanya’da hala mevcuttur, ancak 2009’dan beri özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma eğitimi veren okullara yönlendirilmesi güçlü bir şekilde artmıştır (Börnert-Ringleb, Casale ve Hillenbrand, 2021). Ayrıca son veriler, Alman eğitim sisteminde özel eğitime ihtiyacı olan 550.000 öğrencinin eğitim gördüğünü ortaya koymuştur. Bunların %42’si genel eğitim okullarında, %58’i ise özel okullarda eğitim görmektedir. 2008’den 2018’e, genel okullarda eğitim gören özel gereksinimli öğrenci sayısı iki katına çıkmıştır (Nationeler Bildungsbericht, 2021).

Almanya’nın kaynaştırma eğitimi ortamlarını artırmaya yönelik adımlarına rağmen, lalanyazında özel eğitim politikasını eleştiren çalışmalara da rastlanmaktadır. Powell (2006) çalışmasında Almanya’nın özel gereksinimli bireylerin maruz kaldıkları ayrımcılığı engellemek ve ortadan kaldırmak amacıyla kabul ettiği kanun, yasa ve düzenlemelere rağmen özel gereksinimli bireylerin mevcut yönlendirmelerinin çoğunlukla ayrılmış ortamlarda sağlanan eğitim ile temsil edildiğini vurgulamaktadır. Bununla birlikte, kaynaştırma eğitiminin bazı eyaletlerdeki okullarda yıllardır geliştirilip, uygulanmasına rağmen Almanya genelinde hala

kural olmaktan uzak olduğu vurgulanmaktadır. Almanya'nın, okul ayrımcılığının en yüksek olduğu Avrupa ülkelerinden biri olmaya devam ettiğı de belirtilmektedir (European Agency for Development in Special Needs Education [EADSNE], 2011). 2009'da CRPD'nin (United Nations-UN, 2021) onaylanmasından 10 yıl sonra, kaynaştırma eğitimi savunucuları Almanya'da tamamen kaynaştırma okulları uygulanmasının yavaş ilerlemesi ile ilgili eleştiri getirmişlerdir. Almanya'da CRPD uygulamasını izleme organı olan Deutsche Institut für Menschenrechte (Alman İnsan Hakları Enstitüsü) (DIM) Almanya'nın özel eğitim okullarını içeren bir sistemi sürdürmeye devam etmesi nedeniyle kaynaştırmanın işe yaramadığını iddia etmektedir (Deutsches Institut für Menschenrecht-DIM, 2019). Ancak, Almanya uzun vadeli bir hedef olarak ortaya konan özel gereksinimli bireylerin eğitime eşit katılımını sağlayan kaynaştırma eğitimi için harekete geçtiğini belirtmekte ve Almanya'da son yıllarda genel okullara giden özel gereksinimli çocuk sayısında artış olduğunu savunmaktadır. Ayrıca eğitim sistemi içerisinde ailelerin çocuklarını genel eğitime mi yoksa özel eğitim okullarına mı göndereceklerine karar verme hakkının anayasada güvence altına alındığını belirterek eleştirileri kesin olarak reddetmektedir (CRPD Committee, 2015; German Statement, 2016).

Almanya'da Tanılama ve Yerleştirme

Almanya'da özel eğitim gerektiren öğrencinin tanılanmasında izlenen yol iki şekilde olmaktadır. Birincisi, teşhise başlama ebeveynlerden veya okuldan gelebilmekte ve daha sonra yerel eğitim otoritesi yetkilendirilmektedir. Özel eğitim öğretmeni, çocuğun performansını gözlemleyerek ve ayrıca okul veya uzman sağlık hizmetleri tarafından verilen sağlık sertifikalarını dikkate alarak, yetersizlik türü ve seviyesi hakkında uzman görüşü sunmaktadır. İkincisi, çocuk doğumda ya da okula başlamadan önce doktorlar tarafından hastane ortamında tanılanmaktadır (Angloinfo, 2020). Bununla birlikte 1998 yılı Haziran ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında Almanya'da özel gereksinimli çocukların gelişimi için erken teşhisin hayati önem taşıdığı belirtilmektedir. Ek gelişimsel gecikmeleri ve istenmeyen gelişmeleri önlemek, azaltmak veya özel gereksinimli olmanın diğer etkilerinden kaçınmak için, yetersizliğin mümkün olduğunca erken tanılanması gerektiği vurgulanmaktadır. 1998 yılı Mart ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında ise erken desteğin etkinliğinin temel olarak etkileşime odaklanması gerektiğine yer verilmiştir. Dolayısıyla, temel olarak, ortaklaşa koordine edilmiş disiplinler arası bir teşhis uygulanmaktadır. Bu, okul öncesi ve okul

tesislerindeki personelden özel destek, psikososyal, tıbbi ve psikoterapötik hizmetlerin dahil edilmesinin yanı sıra Gençlik Refahı Merkezi (Jugendamt), okul psikolojisi hizmeti, eğitim danışma merkezleri ile iş birliğini gerektirmektedir. Birçok durumda, gözlem ve ortak tavsiye yoluyla da bilgi edinilebilmektedir (Kultusministerkonferenz, 2000). 1998 yılı Mart ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında başarılı erken müdahalenin, ebeveynler ile ilgili tüm kişi ve kurumlar arasında yakın ve güvenilir bir iş birliğine dayandığına yer verilmiştir.

Tanılama kriterleri kapsamında özel gereksinimli olduğu belirlenen bir öğrenci özel gereksinim türü ve derecesine göre ya özel eğitim okul çeşitlerinden birine ya da kaynaştırma eğitimine yerleştirilmektedir (Nordrhein-Westfalen Bildungsportal, 2021). Ayrıca öğrencilerin uygun okula yerleştirme kararı; destek gereksinimlerinin türü ve kapsamı, ebeveynlerin, danışma organlarının görüşleri, destek hizmetleri de dahil olmak üzere genel okul için destek fırsatları, gerekli özel eğitim personelinin mevcudiyeti, tıbbi-terapötik, psikolojik ve sosyal hizmetlerin mevcudiyeti ve çevreyi değiştirme olasılıkları dikkate alınarak verilmektedir (Kultusministerkonferenz, 2000). 1998 yılı Haziran ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında destek eğitime dahil edilmesi gereken çeşitli önlemler ve yardımların koordine edildiğine yer verilmiştir. Özel eğitim ihtiyaçları, gereksinimlere bağlı olarak ve ayrıca belirli okul çerçeve koşulları ve fırsatları altında ilgili okulun destek imkanlarıyla bağlantılı olarak karşılanabilmektedir. Çocuğun özel eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesinde, okulun yanı sıra, öğrencinin kişisel yetenekleri, ilgi alanları ve gelecekle ilgili beklentileri göz önünde bulundurulmaktadır. Ayrıca özel eğitim ihtiyaçlarını belirleme prosedürü, öğrencinin ebeveyni veya yasal velisi, okul ya da varsa diğer yetkili servisler tarafından uygulanabilmektedir (Kultusministerkonferenz, 2017).

Almanya’da Özel Eğitim Okulları.

Eğer çocukların eğitim, gelişim ve öğrenme fırsatları, genel eğitim okullarındaki eğitim kapsamında yeterince desteklenemeyecek şekilde sınırlıysa, çocukların veya gençlerin özel eğitim gereksinimlerinin olduğu varsayılabilir (Kultusministerkonferenz, 2017). Alman devlet yasalarına göre çocuk ve ergenlere yönelik özel eğitim, danışmanlık ve desteğe ihtiyaç duyulması halinde, bireysel olarak derse başarılı katılımın türü ve kapsamı belirlenmektedir. Tüm çocuklar ve ergenler için temel gelişim alanları kapsamlı bir çocuk ortamı analizine dahil edilmektedir. Özel pedagojik eğitim, danışmanlık ve destek önerileri, çocuğun veya ergenin

belirli alanlarına özgü olmakta ve ağırlıklı olan ihtiyacı bu öneriler doğrultusunda sonuçlanmaktadır (Kultusministerkonferenz, 2011). Özel eğitim desteğine ihtiyaç duyulması halinde okul yönetimi ebeveynlere koşulları sağlayan en az bir genel okul ve bölgelerinde karşılık gelen bir özel eğitim okulu teklifi önermektedir. Ebeveynler çocukları için uygun özel eğitim okulunu seçebilmektedirler. Yılda en az bir kez özel eğitim desteği ve belirtilen destek yeri okul denetim makamı tarafından kontrolden ve gözden geçirilmektedir. Gerekirse, okul denetim makamı destek yerini yeniden belirlemektedir (Nordrhein-Westfalen Bildungsportal, 2021).

Almanya’da özel eğitim okulları ilk okuldan başlayıp (7 yaş) lise dönemine kadar (18 yaş) devam etmektedir. Okullar eyaletlerin sorumluluğu altındadır. Eyaletlerde bulunan özel eğitim okulları yetersizlik çeşitlerine göre düzenlenmekte ve her eyalet için farklılık göstermektedir (Kruse, 2018). 1998 yılı Mart ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında özel eğitim okullarındaki günlük rutinlerin yaşamın ritmine ve özel gereksinimli çocukların özel gelişim ve öğrenme ihtiyaçlarına göre uyarlandığına yer verilmiştir. Ayrıca destek eğitim, bakım ve dinlenme gibi imkanlar da sunulmaktadır. Özel eğitim okulları, özel eğitim önceliklerinin doğasına ve sundukları ders çeşitliliğine göre farklılık göstermektedir. Özel eğitim okulları, öğrencilerini genel bir okulda ve eğitimde olası bir değişikliğe yol açabilecek tüm gelişmelerle desteklemektedir. Özel eğitim okulları genellikle tüm gün süren okullar veya yatılı okullardır. Özel gereksinimli öğrencinin kapsamlı desteği eğitim kavramının bir parçasıdır ve öğretim ve eğitim birbirini tamamlamaktadır (Kultusministerkonferenz, 2005).

Almanya’da özel gereksinimli çocuklar için var olan okul uygulamaları şunlardır:

- Yarı kaynaştırma eğitimi
- Hafif derecede zihin yetersizliği olan çocukların devam ettiği okullar
- Duygusal ve sosyal gelişimi destekleyen eğitim kurumlar
- Görme yetersizliği olan çocukların devam ettiği okullar
- Zihinsel yetersizliği olan çocukların devam ettiği okullar
- İşitme yetersizliği olan çocukların devam ettiği okullar
- Fiziksel yetersizliği olan çocukların devam ettiği okullar
- Öğrenme güçlüğü yaşayan çocukların devam ettiği okullar
- Dil ve konuşma yetersizliği olan çocukların devam ettiği okullar

- Sürekli hasta olanların devam ettiği okullar
- Üstün yetenekli çocukların devam ettiği okullar (Nordrhein-Westfalen Bildungsportal, 2021).

Almanya’da Kaynaştırma.

Almanya’da özel gereksinimli çocukların eğitimi için öncelikli olarak kaynaştırma eğitimi planladığı vurgulanmaktadır (Stadt Köln, 2021). Ayrıca 1998 yılı Mart ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında Almanya’da sağlanan kaynaştırma eğitimi amacının özel gereksinimli çocuklara diğer çocuklarla ve ergenlerle karşılaştıklarında yetersizliklerini tipik gelişim gösteren çocukların gözünden görmek, diğer insanların ilgi, ret ve davranışsal belirsizlikte nasıl tepki verebileceklerini, reddedilmekten korkmamayı, sahip oldukları özel gereksinimlerini kişiliklerinin bir parçası olarak kabul etmeyi öğretmek olarak belirtilmektedir. Alman Federal Devleti Birleşmiş Milletlerin hedefleri doğrultusunda özel gereksinimli öğrencilerin tipik gelişmekte olan akranlarıyla birlikte eğitim görmesi esasına dayanan kaynaştırma eğitimi ile ilgili hukuki önlemler almaktadır. Bu önlemlerin ilki benzer tanı gruplarının toplumdan izole bir şekilde eğitim gördükleri özel eğitim okullarına yönlendirilecek öğrenci sayısının azaltılması konusunda atılmıştır (Ahrbeck’den aktaran Acar, 2020). 1998 yılı Haziran ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında Almanya’da kaynaştırma eğitimi kapsamında yürütülen karma okul düzenlemelerinin çok çeşitli destekleme fırsatları sağladığına yer verilmektedir. Bu düzenlemelerin özel eğitim okul ve genel okulların karşılıklı ziyaretlerini, çocuklar veya sınıflar arasında ortaklıkların oluşturulmasını, ortak okul gezilerini, ortak okul etkinlikleri ve kutlamaları, ortak öğretim projeleri ve paylaşılan dersleri içerdiği ortaya konulmaktadır. 1998 yılı Mart ayında yayınlanan Kultusministerkonferenz yasasında organizasyonel düzenlemeler yapılırken, özel gereksinimli bireylere yönelik okulların yerlerinin genel okullarla iş birliği fırsatları olacak şekilde seçilmesi ve yeni okul binalarının özel gereksinimli ve tipik geliş gösteren öğrencilerin ortak eğitimini mümkün kılacak şekilde tasarlanması gerektiği yer almaktadır.

Yukarıda belirtilen bulgular dışında alanyazında farklı bulgulara da rastlanmaktadır. Bulgular incelendiğinde, özel gereksinimli çocuklar için destek eğitim odaklı kaynaştırma eğitimi veren kreş ve anaokulları mevcuttur. Kreş ve anaokulları yetersizliğine uygun donanım ve çalışan var ise özel gereksinimli çocukları kabul etmektedir. Ayrıca bu süreçte çocuğun

yetersizliğine uygun kreşlerin her zaman bulunmadığı belirtilmektedir. Bu kurumlar dışında sadece özel gereksinimli çocuklara eğitim veren kreş ve anaokulları da mevcuttur (Kruse, 2018). Almanya’da anaokulu eğitiminden sonra çocukların gereksinimine uygun özel eğitim okuluna gittikleri belirtilmektedir. Özel gereksinimli çocukların diğer çocuklarla hangi şartlar altında birlikte aynı okulda eğitim alabileceği, her eyaletin kanunlarında farklı düzenlenmektedir. Çocukların genel okulda ya da özel eğitim okulunda eğitim alma kararı anne babalara bırakılmaktadır. Ancak birçok eyaletteki okul kanunlarının, yetkili eğitim müdürlüklerine belirli şartlar altında öğrenim yerini anne babaların farklı kararına rağmen belirleme yetkisi verdiği belirtilmektedir. Aile çocuğunun hangi okulda eğitim alacağına karar verirken etkili olmaktadır fakat uygun şartlar sağlanmadığında çocuğun okula alınmadığı vurgulanmaktadır (Kruse, 2020).

Almanya’da Özel Eğitim Hizmetleri

Hastanede ilk danışma: Sosyal hizmet. Familienratgeber (2020) raporunda yeni doğmuş bir çocuğun hastalık, yetersizlik tanısı konulmuşsa ebeveynlerin ilk başta hastanede çocuk ile çok zaman geçirdiğini belirtilmektedir. Aileler hastanede destek almak için sosyal hizmetle iletişime geçebilmektedirler. Sosyal hizmet, fizyoterapi veya erken müdahale hakkında bilgi, yasal sorular, başvurular, uzun süreli bakım sigortası ile ilgili sorular, dairenin veya evin engelsiz dönüşümü ile ilgili sorular, bölgedeki hizmetler, danışma merkezleri ve iletişim bilgileri gibi destekler sunmaktadır.

İnsan genetiği danışma merkezleri (Humangenetische Beratungsstellen). Ebeveynler, çocuğun hastalığı veya yetersizliğinin genetik veya kalıtsal kökenli olabilmesi durumunda insan genetik danışma merkezinden bilgi alabilmektedir. Danışma merkezlerinde deneyimli, teşhis koyabilen, nedenleri açıklayabilen ve yanlış anlamaları giderebilen doktorlar çalışmaktadır. Sağlık sigortası genellikle insan genetik danışmanlığını sigorta üzerinden ödemektedir (Familienratgeber, 2019).

Dezavantaj telafileri. Özel gereksinimli bireylere, engellerinden doğabilecek dezavantajları veya ek giderlerini telafi etmek için birtakım haklar, yardımlar ve tasarruf imkânları sunan kanunlar bulunmaktadır. Kişiler dezavantaj telafilerinden yetersizlik durumlarını ve yetersizlik

oranlarını bir engelli kimlik kartı ile (Schwerbehindertenausweis) ispatlanması halinde faydalanabilmektedirler (Familienratgeber, 2020)

a) Ücretsiz ulaşım hizmetleri

Ağır yetersizliği olması yüzünden trafikte hareket kabiliyetlerini büyük ölçüde yitirmiş kişiler (Engelli kimlik kartında G veya aG ibaresine sahip olan kişiler) veya ağır yetersizliği olan (H ibaresi) veya işitme yetersizliği (Gl ibaresi) olan kişiler, Sosyal Güvenlik Bürosu'ndan (Versor-gungsamt) düşük bir ücret karşılığında bir senelik bilet satın alarak şehir içi toplu taşıma hizmetini ücretsiz olarak kullanabilmektedir. Diğer yandan H veya Bl ibaresinin yazılı olması durumunda bilet ücretsiz olarak da verilmektedir. Ücretsiz dolaşım hakkına sahip özel gereksinimli bireyler, yaşamlarını devam ettirebilmek için, Sosyal Kanun'un on ikinci kitabı (SGB XII) kapsamında destek alıyorsa, (yaşlılıkta ve iş gücü kaybında temel güvence hizmeti), ulaşım biletini ücretsiz almaktadırlar. Alman Demiryolları'nın kısa mesafe trenlerinde de ikinci sınıf (ekonomik) kompartımanlarda ücretsiz seyahat etme olanakları bulunmaktadır. Ek ücrete tabi trenlerde ise, tarifeyle ilgili ek ücret ödemek gerekmektedir (Kruse, 2018). Toplu taşıma araçlarında, özel gereksinimli bireylere refakat eden kişiler de, eğer engelli kimlik kartında B ibaresi mevcutsa ücretsiz olarak seyahat edebilmektedirler. Ancak bu ibarenin bulunması özel gereksinimli bireyin toplu taşıma araçlarında refakatçi kişi olmadan da seyahat etme hakkına engel teşkil etmemektedir. Özel gereksinimli birey yalnız da seyahat edebilmektedir (Kruse, 2020).

b) Araç park yeri kolaylığı

Kruse (2018)'in belirttiği gibi ağır yürüme yetersizliği (ibaresi aG), görme yetersizliği (ibaresi Bl) ve her iki kolu olmayan bireyler bölge trafik amirliğinden (Straßenverkehrsamt) park kimliği alabilmektedirler ve bu belge ile araçlarını kısmi otopark yasağı olan caddelerde veya üzerinde tekerlekli sandalye işareti bulunan park alanlarında park edebilmektedirler.

Yasal sağlık sigortası hizmetleri. Sağlık sigortası, sigortalılara hastalıklarının erken teşhisi ve tedavisine yönelik hizmetler sunmaktadır. Yasal sağlık sigortasının mevcut hizmet kapsamı, Sosyal Kanun'un beşinci kitabında (SGB V) tanımlanmaktadır. Özel sağlık sigortalarının sunacağı hizmetler, sigortalılar ile aralarında yapılan sözleşme kapsamında belirlenmektedir (Kruse, 2020).

a) İyileştirici araç ve uygulamalar

Kruse (2018) sigortalıların fizyoterapi, ergoterapi, logopedi gibi destek hizmetlerden yararlanma hakkına sahip olduklarını belirtmektedir.

b) Yardımcı araçlar

Kruse (2020)'nin belirttiği üzere işitme cihazı, gözlük, protez ve tekerlekli sandalye gibi yardımcı araçlar da yasal sağlık sigortalarının hizmetleri kapsamındadır. Çocuklar ve 18 yaşını doldurmamış bireyler yardımcı araçları herhangi bir sınırlama olmadan talep edebilmektedirler.

Ortopedik ayakkabı tabanlığı, işitme cihazı gibi belirli yardımcı araçlar için Almanya genelinde geçerli olan sabit ödenekler mevcuttur. Bu araçların temininde sağlık sigortaları kişilere sabit bir rakam ödemektedir. Sigortalılar bu ödeneği aşan bir yardımcı araç kullanmayı tercih ettiklerinde, aradaki ücret farkını kendileri ödemektedir. Sabit ödeneğin mevcut bir yetersizliğin telafisi için yetersiz kaldığı durumlarda sağlık sigortaları gerekli yardımcı aracın tutarını tamamen ödemektedir (Kruse, 2018).

c) Evde hasta bakımı

Kruse (2020) özel gereksinimli kişinin bu hizmeti alabilmesi için söz konusu bakımın hasta ile aynı evde yaşayan biri tarafından yapılamıyor olması gerektiğini belirtmektedir. İleri derecede bakım ihtiyacı bulunan bireylerde sağlık sigortaları, özel gereksinimli bireyler için çalışma atölyelerinde de bu hizmeti üstlenmek durumundadır.

d) Bakıma muhtaçlık olmaksızın kısa süreli bakım

Bakıma muhtaç olmayan veya bakım derecesi 1'i geçmeyen bireyler, evde bakım hizmetleri yetersiz kaldığında, ihtiyaç duyulan bakım hizmetinin verilmesi için sigorta şirketlerinden kısa süreli bakım talep edebilmektedir. Kısa süreli bakım, sigortalı bireyin sınırlı bir süre zarfında, yatılı sağlık hizmeti veren bir merkezde gece gündüz bakım hizmetinden faydalanabilmesi anlamına gelmektedir. Bu hizmet yıl içinde toplam en fazla sekiz hafta süreyle alınabilmektedir ve 1.612 Euro ile sınırlandırılmaktadır. Bakım derecesi 2, 3, 4 veya 5 olan sigortalı bireyler kısa süreli bakımı sigorta şirketlerinden talep edebilmektedirler (Kruse, 2018).

Bakım sigortası. Familienratgeber (2020) raporunda belirtildiği üzere bireyin kalıcı olarak uzun süreli bakıma ihtiyacı varsa, bakım sigortası genellikle bakım için ödeme yapmaktadır, ancak yalnızca sabit tutarları karşılamaktadır. Bu desteğin alınabilmesi için uzun süreli bakım ihtiyacının en az altı ay boyunca mevcut olması gerekmektedir. Bireyin bakım sigortasından faydalanabilmesi için öncelikle bakım derecesinin belirlenmesi gerekmektedir. Kişinin bakım

derecesi ne kadar bağımsız olduğuna ve günlük yaşamda ne sıklıkla yardıma ihtiyaç duyduğuna göre belirlenmektedir

Bakım derecesinin belirlenmesinde sağlık sigortalarının tıbbi servisi (MDK- Medizinischer Dienst der Krankenversicherungen) sorumlu olmaktadır. Bakım sigortaları, kendi görevlileri dışında bağımsız bilirkişileri de bu incelemeler için görevlendirilebilmektedir. Ev ziyareti sırasında düzenlenen rapor yardımıyla kişinin bağımsızlığı, hareket yeteneği, kendi kendini idare etme / kendine bakabilme gibi sağlığa dayalı herhangi bir kısıtlamanın mevcut olup olmadığı, varsa hangi boyutta olduğu tespit edilmektedir. Bu ziyaret öncesinde, bakım gören kişinin günlük yaşantısında ihtiyaç duyduğu yardımların kaydedileceği bir bakım günlüğü tutulması tavsiye edilmektedir (Kruse, 2020).

Bakım danışmanlığı. Familienratgeber (2019) raporunda bakım seviyesi 2 ve 3 olan çocukların altı ayda bir, bakım seviyesi 4 ve 5 olan çocukların üç ayda bir bakım danışmanlığından faydalandığı belirtilmektedir. Bakım danışmanlığı ebeveynlerin önleyici bakım veya evde yardım gibi destek seçenekleri hakkında bilgilendirilmesini sağlamaktadır. Bakım tavsiyesi kanunen gereklidir.

Evde bakım hizmetleri. Bakıma muhtaç birey kendi evinde veya bir başka evde bakılıyorsa, evde bakım hizmetleri almak için hakkı bulunmaktadır (Kruse, 2018).

a) Bakım parası ve para dışı bakım hizmeti

Bakım dereceleri 2'den 5'e kadar olup evde bakım alan bireyler para dışı bakım hizmeti veya bakım parası talebinde bulunabilmektedirler. Para dışı bakım hizmeti verilen bakımın profesyonel bakım servisleri tarafından yapılması anlamına gelmektedir. Bu hizmeti genelde lisanslı gezici bakım kuruluşları vermektedir. Para dışı bakım hizmetleri, bedensel bakım işlemlerini (duş alma, kıyafetini giyme ve çıkarma, tuvaleti kullanma) ve ev işlerindeki yardımları (alışveriş, yemek pişirme, ev temizliği) kapsamaktadır (Kruse, 2020).

1 Ocak 2017'den itibaren ile belirlenen para dışı bakım desteği hizmeti ve bakım parası miktarları Tablo 2.1.'de gösterilmiştir.

Tablo 2.1. Bakım Parası ve Para Dışı Bakım Desteği

Bakım derecesi	Bakım parası ayda	Para dışı bakım desteği hizmeti – ayda bu miktara kadar
1	—	—
2	316 euro	689 euro
3	645 euro	1.298 euro
4	728 euro	1.612 euro
5	901 euro	1.995 euro

b) Yaşam ortamını iyileştirmeye yönelik hizmetler

Almanya’da bakıma muhtaç kişinin daha iyi bakım hizmeti alabilmesi için evinde tadilat yapılması gerekiyorsa bu da bakım sigortası tarafından karşılanmaktadır (München Sozialreferat, 2021). Bakıma muhtaç kişilerin yaşam ortamlarının düzenlenmesine yönelik yapılacak her bir çalışma için (banyoların özel gereksinimli bireylere göre düzenlenmesi, merdiven asansörü vb.) 4.000 Euro’ya kadar yardım tesis edilebilmektedir. Yapılan başvurularda gerekliliği öngörülen tadilatların ve tedariklerin bütünü beyan edilmektedir (Kruse, 2018).

c) Bakan kişiye sigorta

Evde bakımı teşvik etmek amacıyla bakımı yapan kişilere belirli şartlar altında emeklilik ve işsizlik sigortası primlerinin ödenmesi gibi sosyal güvence uygulamaları bulunmaktadır. Primlerin miktarı bakım derecesine ve seçilen hizmete göre belirlenmektedir. Bakımı birden fazla kişi birlikte üstendiğinde ise primler orantılı olarak ödenmektedir. Bu kişiler aynı zamanda prim ödemeksizin kaza sigortasından da yararlanabilmektedirler (Şuözer, 2016).

Önleyici bakım. Familienratgeber (2019) raporunda belirtildiği üzere çocuklarına bakan ebeveynlerin mola verebilmesi için önleyici bakım mevcuttur. Bakıcının yani anne ya da baba çocuğa kim bakıyorsa hastalık, tatil veya diğer nedenlerden dolayı bakım yapamaması durumunda, bakım sigortası, 2, 3, 4 ve 5 bakım derecesinde bulunan bakıma muhtaç olan kişiye bir takvim yılında en fazla altı hafta boyunca bakım ücretini ödemektedir. Önleyici bakım kısa süreli bakımla birleştirilebilir, böylece toplam süre artmaktadır.

Kısa süreli bakım. Kısa süreli bakımın, hastalık veya özel gereksinimli çocuğun belirli bir süre için özel gereksinimli kişiler için bir tesiste bakıldığı anlamına gelmektedir. Ön koşul, çocuğun bakım seviyeleri 2, 3, 4 veya 5 olmasıdır. Hak, takvim yılı başına sekiz hafta ile sınırlıdır. Kısa süreli bakım, koruyucu bakım ile birleştirilebilir ve toplam süre arttırılabilmektedir. Ebeveynlerin bu iki teklifi iyi kullanabilmeleri için, sosyal kuruluşlardan veya kendi kendine yardım gruplarından tavsiye almak çoğu zaman mantıklı olmaktadır (Familienratgeber, 2020).

Kurumsal bakım. Günlük bakım ihtiyacını karşılamada zorluk çeken ya da sağlık sorunu veya yetersizliği nedeniyle bakım ihtiyacı içinde olan kimselere kamusal veya özel kurumlar bünyesinde yatılı veya gündüzlü olarak verilen sağlık ve sosyal bakım hizmetleridir (Balcı-Gökçeoğlu, 2017). Sigortalının bakımını, kendi seçeceği bir bakım servisine yaptırma hakkı bulunmaktadır (Özmete ve Hussein, 2017).

Yarı yatılı bakım. Bakım derecesi 2 ile 5 arasında olan bakıma muhtaç sigortalının evde yapılan bakımının yeterli olmaması veya evde bakım hizmetinin tamamlanması için bu bireylerin donanımlı tesislerde, kısmen yatılı, gündüz veya gece bakımı alma hakları bulunmaktadır (Çağlar, 2015) Bu kapsamda verilen gece bakım hizmeti yatılı bir bakım kuruluşunda gerçekleştirilmektedir. Kısmi yatılı bakım hizmetleri, bakıma muhtaç kişinin evinden gündüz veya gece bakımı için kuruma gidiş ve dönüş naklini de kapsamaktadır (Metin, 2014). Bakım derecesine göre sigortalılara ayda 689 ile 1.995 Euro aralığında hizmet sunulmaktadır (Kruse, 2020).

Motorlu taşıtlar vergisinden muafiyet. Motorlu Taşıtlar Vergi Kanunu'na (KraftStG) göre, motorlu taşıt sahibi özel gereksinimli bireyler, söz konusu taşıtın hareket olanaklarına katkıda bulunması veya alışveriş gibi ev işlerini yapabilmesi için kullanılması durumunda, motorlu taşıtlar vergisinden tamamen veya kısmen muaf tutulabilmektedirler (Kruse, 2018). Bireylerin engelli kimlik kartında H, Bl, veya aG ibareleri mevcut olduğunda motorlu taşıtlar vergisinden tamamen muaf tutulmaktadır. Yetersizlikleri sebebiyle trafikte hareket kabiliyetlerini büyük ölçüde kaybetmiş, kimlik kartlarında G ibaresi ve Gl ibaresi bulunan özel gereksinimli bireyler toplu taşıma araçlarından faydalanma haklarından vazgeçmeleri koşuluyla, yüzde elli oranında motorlu taşıt vergisi indiriminden faydalanabilmektedirler (Kruse, 2020).

Yukarıda belirtilen şartları yerine getiren 18 yaş altı çocuklar da bu muafiyetten yararlanabilmektedir. Bu durumda araç, özel gereksinimli çocuğun üzerine kayıtlı olmak durumundadır ve anne baba tarafından sadece özel gereksinimli çocuğun hareketliliği veya alışverişi gibi günlük ihtiyaçları ile ilgili olarak kullanılabilir (Kruse, 2018).

Çocuk parası. Çocuk parası kanunen ailelere, çocukları 18 yaşını doldurana kadar ödenmektedir. Bu para ilk iki çocuk için çocuk başına ayda 194 Euro, üçüncü çocuk için 200 Euro ve ilave her bir çocuk için 225 Euro olarak belirlenmiştir (Kruse, 2020). Özel gereksinimli bir çocuğun ailesine, çocuk 18 yaşını doldurduktan sonra da çocuk parası alma hakkı tanınmaktadır. Çocuğun yetersizlik durumu yirmi beşinci yaşından önce olmuş ve kendi kendine hayatını devam ettiremeyecek durumda ise aileler bu haktan faydalanabilmektedir (Kruse, 2018).

2.2. Türkiye’de Özel Eğitim

Dünyadaki genel eğilimlere uygun olarak ülkemizde de özel eğitim alanının hızla gelişmekte olduğu ve özel eğitim hizmetlerinin yaygınlaştığı görülmektedir (Melekoğlu, 2014). Türkiye’de özel gereksinimli bireylere ilişkin ilk yasal düzenleme üstün yetenekli bireylere yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu yasa 1948 yılında İdil Biret ve Suna Kan’ın yurt dışında müzik eğitimlerini sürdürmelerine olanak sağlamak amacıyla çıkartılmıştır. Bu yasayı, 1949 yılında 5387 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun” takip etmiştir. Yasada, korunmaya muhtaç çocuklar tanımlanarak yetiştirilmeleri, bakımları, harcamalar ve sorumlu olacak kişi ve kurumlar genel olarak açıklanmıştır (Çitil’den aktaran Kızır ve Memişoğlu, 2017) Özel eğitim, Türkiye’de 1950 yılına kadar Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’nın sağladığı bir hizmet iken, bu yıldan itibaren Milli Eğitim Bakanlığı’nın (MEB) sorumluluğuna geçmiştir. Ayrıca yasal anlamda ülkemizde ilk defa 1983 yılında 2916 Sayılı Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu yürürlüğe girmiştir ve 1992 yılında MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü oluşturulmuştur. Aynı zamanda çağdaş özel eğitim ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir yasa hazırlığı başlamış ve özel eğitimle ilgili yasa 1997 yılında güncellenerek günümüzde de yürürlükte olan 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile özel gereksinimi olan çocukların eğitimi ile ilgili düzenlemeler oluşturulmuştur. Ayrıca bu KHK’ye dayalı olarak oluşturulan son Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği 2006 yılından bu yana yürürlükte bulunmaktadır (Melekoğlu, 2014). Bu yönetmeliğe göre özel eğitim, “özel

eğitime ihtiyacı olan bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri, bu bireylerin tüm gelişim alanlarındaki özellikleri ile akademik disiplin alanlarındaki yeterliliklerine dayalı olarak uygun ortamlarda sürdürülen eğitim” olarak tanımlanmaktadır (MEB, 2006).

Yasal gelişmelerin yanı sıra özel eğitim hizmeti alan öğrencilerin sayılarında da önemli gelişmeler ortaya çıkmıştır. Milli Eğitim Bakanlığının (MEB) eğitim istatistiklerine göre 2002-2003 öğretim yılında örgün eğitim sisteminde özel eğitim hizmeti alan öğrenci sayısı 32,180 iken bu sayı 2012-2013 öğretim yılında %585 artışla 220,649 öğrenciye ulaşmıştır. Sayısal veriler incelendiğinde özel eğitim öğrencilerinin çoğunluğunun kaynaştırma eğitimine dâhil olduğu görülmektedir. 2004-2005 öğretim yılında örgün eğitim sistemindeki tüm özel eğitim hizmeti alan öğrencilerin %65.5’i (40,050) kaynaştırma eğitimi sağlanan okullarda öğrenim görmekteyken bu oran 2012-2013 öğretim yılında %73.1’e (161,295) yükselmiştir (Melekoğlu, 2014). Bu sayısal veriler özel eğitim hizmetlerinin ve özel eğitim alanı içinde kaynaştırma uygulamalarının hızla arttığını ortaya koymaktadır (Baykoç, Dönmez ve Şahin’den aktaran Yıldız, Melekoglu ve Paftalı, 2016).

Türkiye’de Tanılama ve Yerleştirme

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018) tanılamayı, uygun ortamlarda, bireyin özelliklerine uygun ölçme araçlarıyla yapılan ve sonucunda özel eğitime gereksinim duyduğu belirlenen bireylerin uygun eğitim ortamlarına yönlendirildiği bir süreç olarak açıklamaktadır. Alanyazın incelendiğinde tarama ve tanılama çalışmalarının doğum öncesi dönemden başlayıp ileri dönem okul yıllarına kadar yapıldığı görülmektedir. Türkiye’de tanılama tıbbi ve eğitsel tanılama olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır. Tıbbi tanılamada çocuğun yetersizliği olup olmadığı ve yetersizliğe neden olan zedelenmenin yeri, derecesi, zedelenmeye yol açan etmenler gibi özellikler belirlenmektedir (Baykoç-Dönmez’den aktaran Yenioğlu, Sayar, Köse ve Güner-Yıldız, 2019). Birey sağlık kurumlarındaki tarama değerlendirmelerinde yetersizlik tespit edilerek tanılama amaçlı sağlık kuruluna yönlendirilmektedir. Sağlık kurulunda bireyin tanınması yapıldıktan sonra vücut fonksiyon kayıp oranı tespit edilmektedir. Herhangi bir yetersizlik türünden en az %20 ve üzeri yetersizliği sağlık kurulunca belirlenen bireyler Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlı, her ilde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezi’ne (RAM) eğitsel değerlendirme ve tanılama amacıyla yönlendirilmektedir (Yılmaz ve Batu, 2016). Eğitsel

tanılamada ise bireyin tüm gelişim ve disiplin alanlarındaki özelliklerine bakılmaktadır (Baykoç-Dönmez'den aktaran Yenioğlu vd., 2019). RAM'larda eğitsel değerlendirme ve tanılama sonuçları doğrultusunda hazırlanan özel eğitim değerlendirme kurulu raporlarının RAM modülü üzerinden düzenlenmesine 2008 yılı Ocak ayı içerisinde başlanmıştır. Bakanlık onayı ile 17 Kasım - 05 Aralık 2008 tarihinde Başkent Öğretmenevi'nde oluşturulan komisyonlar tarafından yedi destek eğitim programı (zihinsel yetersizliği olan bireylerin destek eğitim programı, dil ve konuşma güçlüğü destek eğitim programı, görme yetersizliği olan bireyler için destek eğitim programı, bedensel yetersizliği olan bireyler destek eğitim programı, yaygın gelişimsel bozukluklar destek eğitim programı, özel öğrenme güçlüğü destek eğitim programı ve işitme yetersizliği destek eğitim programı) hazırlanmıştır. Bu programlardan herhangi birinde veya bir kaçında yer alan eğitim programları, bireylerin programın genel amaçlarına ulaşmalarını sağlayacak çeşitli modüller ve bu modüllere yönelik çeşitli kazanımlardan oluşmaktadır. Modüller bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama ve uygulamaya imkan sağlayacak şekilde, kendi içerisinde bütünlüğü olan ve birbirini işlevsel olarak tamamlayacak yapıda hazırlanmıştır (Maraklı, 2016). Modüller içerisinde yer alan amaçlar, aynı zamanda gelişim basamaklarına ve bireyin yetersizlik türünde ulaşabileceği olası maksimum düzey göz önünde bulundurularak hazırlanmıştır (MEB, 2008). Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı'nca onaylanan destek eğitim programlarından yetersizlik türüne göre Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu'nca bireye bir veya iki yıl süreli destek eğitim programı önerilip raporlaştırılmaktadır (Yılmaz ve Batu, 2016).

Ülkemize okul çağına başlamış bireylerin daha önceden fark edilmemiş yetersizlikleri için, öncelikle sınıf öğretmenin gözlem ve değerlendirmesiyle, rehberlik öğretmenin davranışsal ve akademik değerlendirmesi sonucu öncelikle okul içerisinde bazı tedbirlerin alınması ve düzenlenmesi işlemleri yapılmaktadır. Bunlar; fiziksel düzenlemeler, ek ödevlendirme, veli ile iş birliği ve eksik öğrenmelerin giderilmesi çalışmalarıdır. Alınan tedbir ve yapılan düzenlemelere rağmen sınıf seviyesi ve akranlarından anlamlı derecede farklılık gösteren bireyler sınıf öğretmeni, rehberlik öğretmeni, okul idaresi ve velinin onayı ile RAM'a yönlendirilmektedir. RAM'ın yapmış olduğu eğitsel değerlendirme ve tanılama işlemleri sonucu bireyler yaşına, yetersizlik türüne uygun eğitim kurumlarına yönlendirilmekte ve Özel Eğitim Hizmetleri Kurulu'nca yerleştirme işlemleri yapılmaktadır (Yılmaz ve Batu, 2016).

Türkiye’de Özel Eğitim Okulları

Dünyada ve ülkemizde özel eğitim hizmetleri genellikle iki farklı yolla sunulmaktadır. Bunlar birlikte ve ayrı eğitim şeklindedir. Birlikte eğitim kaynaştırma şeklinde sürdürülen eğitimidir. Ayrı eğitim ise özel gereksinimi olan öğrencilerin benzer özellikte olan diğer öğrencilerle birlikte aynı ortamlarda gördüğü eğitimidir. Ayrı eğitim verilen ortamlara genellikle özel eğitim okulları veya özel eğitim kurumları adı verilmektedir. Özel eğitim kurumlarının amacı özel gereksinimi olan öğrencileri topluma hazırlamak, çevreye uyumunu sağlamak, üretici ve mutlu bir vatandaş olarak yetiştirmektir (Atbaşı ve Özdemir, 2020).

Ülkemizde resmi özel eğitim okul ve kurumları Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Özel eğitim okul ve kurumlarının işleyişi Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde ayrıntılı şekilde açıklanmıştır (MEB, 2018).

Okul öncesi kurumları. 36 ayını tamamlayan ve 66 ayını doldurmayan çocuklar için özel eğitim anaokulu açılabilir. Bunun yanı sıra ilkokul kademesinde eğitim veren özel eğitim okulları, bağımsız anaokulları ve diğer ilkokullar bünyesinde özel eğitim anasınıfları da bulunmaktadır. Özel eğitim anasınıflarında mevcut en fazla 5 öğrenciden oluşur. Sınıflar oluşturulurken öncelikle aynı tür yetersizliği olan öğrenciler aynı sınıfta olacak şekilde planlama yapılır. Bu sınıflarda MEB tarafından hazırlanan eğitim programı uygulanır (MEB, 2006)

İlköğretim kurumları. Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde yetersizlik türüne ve derecesine yönelik ayrı ilköğretim okulları bulunmaktadır. Bu kapsamda işitme, görme ve bedensel yetersizliği olan öğrenciler ile hafif derecede zihinsel yetersizliği olan öğrenciler için gündüzlü ya da yatılı özel eğitim ilkokulları ile özel eğitim ortaokulları bulunmaktadır. Öğrenciler, ilköğretim programını takip ederler. Öğrencilerin takip ettikleri programlar temel alınarak BEP hazırlanır. Ayrıca orta veya ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan bireyler ile orta veya ağır düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan bireyler için gündüzlü özel eğitim uygulama okulu (I. kademe) ve özel eğitim uygulama okulu (II. kademe) açılır. Bakanlıkça hazırlanan özel eğitim programı uygulanır. Öğrencilerin takip ettikleri programlar temel alınarak BEP hazırlanır. Bu okullarda orta veya ağır zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ile orta veya ağır düzeyde otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler ayrı şubelerde eğitim görürler. Sınıfların mevcutları en

fazla; zihinsel yetersizliği olanlar için 8, otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için 4 öğrenciden oluşur (MEB, 2006).

Ortaöğretim kurumları. İlköğretim okullarında olduğu gibi ortaöğretim kurumlarında da yetersizlik tür ve derecesine göre farklı özel eğitim kurumları bulunmaktadır (Atbaşı, Özdemir, 2020).

Özel eğitim meslek liselerinde (İşitme veya bedensel yetersizliği olan öğrenciler için) MEB tarafından hazırlanan meslek programları uygulanmaktadır. Ayrıca bu programlar temel alınarak her öğrenci için BEP hazırlanmaktadır. Bu liselerde bir ders saati 40 dakikadır. Sınıf mevcudu en fazla 15 öğrenci olacak şekilde düzenlenir. İşitme yetersizliği olan öğrenciler yabancı dil dersinden muaf tutulurlar. Dersler alan öğretmenleri tarafından okutulur. Bu okullardan mezun olan öğrencilere tamamladıkları alan ve dala ait diploma verilir. Bu liselerde diğer yetersizlik türlerine yönelik farklı programlar uygulanan sınıflar da açılabilir (MEB, 2018).

Özel eğitim meslek okulları (*Görme, işitme, hafif düzeyde zihinsel yetersizlik ve otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için*) ilköğretim programlarını tamamlayan, genel veya mesleki ve teknik ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumda olan özel gereksinimi olan öğrenciler için iş ve mesleğe yönelik bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla gündüzlü özel eğitim meslek okulları bulunmaktadır. Ülkemizde üç farklı özel eğitim meslek okulu modeli bulunmaktadır. Bu kapsamda görme ve işitme yetersizliği olanlar ayrı okullarda, hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan ve otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler ise aynı okulda ama farklı şubelerde eğitim görürler. Sınıf mevcutları 10 öğrenciden oluşur. Ancak otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için sınıf mevcutları 4 ile sınırlandırılmıştır. Din kültürü ve ahlak bilgisi, görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi ile meslek dersleri ilgili alan öğretmenleri tarafından okutulur. Diğer dersler ise özel eğitim öğretmeni tarafından okutulur. Bu okullarda da dersler 40 dakikadır. BEP geliştirme biriminin kararı doğrultusunda öğrenciler için 9. sınıfın sonunda alan ve dal seçimi yapılır. Bu öğrencilerden durumu uygun olanlar uygun iş yerlerinde mesleki eğitim (staj) yapabilirler. Dönem sonlarında öğrencilere karne verilir. Öğrencilere mezun olduklarında Özel Eğitim Meslek Okulu Diploması düzenlenir (MEB, 2018).

Özel eğitim uygulama okulu (*Zihinsel yetersizliği ve otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için*) orta ve ağır düzeydeki öğrenciler için özel eğitim uygulama okulları bulunmaktadır. Bu okullarda birinci kademe ilkokula, ikinci kademe ise ortaokula denk gelecek şekilde düzenlenmiştir. Ortaöğretim programlarına ve özel eğitim meslek okullarına devam edemeyecek durumdaki orta veya ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrenciler ile otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere gündüzlü özel eğitim uygulama okulu (III. kademe) açılır. Bu okullarda da MEB tarafından hazırlanan özel bir programın yanı sıra BEP uygulanır. İş becerileri dersliklerde ve uygulama sınıflarında öğretilir. Zihin yetersizliği olan öğrenciler ile otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler farklı şubelerde öğrenim görürler. Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin sınıf mevcudu 8, otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilerin sınıf mevcudu 4 ile sınırlandırılmıştır. Görsel sanatlar, müzik, beden eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi ile iş becerilerine yönelik dersler ilgili alan öğretmenleri tarafından okutulur. Diğer tüm dersler ise özel eğitim öğretmenlerince okutulur. Bu okulda da dersler 40 dakikadan oluşur. Dönem sonlarında öğrencilere karne ve bireysel gelişim raporu verilir. Öğrencilere mezun olduklarında Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe) Diploması düzenlenir (MEB, 2006).

Diğer yetersizlik türleri kadar rastlanılmasa da birden fazla yetersizliğe sahip olan öğrenciler bulunmaktadır. Bu öğrenciler birden fazla alanda görülen yetersizlik nedeniyle yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyaç duyarlar. Örneğin hem işitme hem görme yetersizliğine sahip öğrencilerin ya da hem ortopedik hem de zihinsel yetersizliğe sahip öğrencilerin gereksinimleri farklı olmaktadır (Şafak'tan aktaran Atbaşı ve Özdemir, 2020). Ülkemizde birden fazla yetersizliğe sahip öğrenciler için ayrı özel eğitim okulları bulunmamaktadır. Ancak özel eğitim okulları bünyesinde bu öğrencilere yönelik sınıflar açılabilmektedir. Özel eğitim okulu bulunmayan yerleşim yerlerinde diğer okullar bünyesinde, il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunun teklifi doğrultusunda valilik oluru ile sınıf açılabilmektedir. Bu sınıflarda da özel eğitim programları ve Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı (BEP) uygulanır. En fazla 4 öğrenciden oluşturulan bu sınıflarda birleştirilmiş sınıf uygulaması ile eğitim yapılmaktadır. Dersler genellikle özel eğitim öğretmenleri tarafından okutulmaktadır (MEB, 2018).

Özel yetenekli bireylerin eğitimi amacıyla açılan kurumlar. Ülkemizde özel yetenekli öğrencilerin tamamına yakını olağan gelişim gösteren akranlarıyla birlikte örgün eğitime devam

etmektedirler. Türkiye’de özel yetenekli öğrencilere yönelik ve MEB’e bağlı yalnızca bir okul bulunmaktadır. Bunun dışında resmi olarak özel yetenekli olarak tanılanmış öğrenciler devam ettikleri okullarda destek eğitim odasında ya da bilim ve sanat merkezlerinde destek eğitim görmektedirler.

Türkiye’de Kaynaştırma

Ülkemizde kaynaştırma uygulaması 1983 yılında çıkarılan 2916 sayılı “Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar Kanunu” ile başlatılmış (MEB, 2010), 1988 yılında yayınlanan "Özel gereksinimli çocukların normal sınıflara kaynaştırılması yoluyla eğitimi" konulu genelgede ise, kaynaştırma kavramı, uluslararası alan yazındaki tanımına uygun şekilde ele alınmıştır. 1990 yılında düzenlenen 13. Milli Eğitim Şurası'nda alınan kararlar doğrultusunda, 1991 yılında "1. Özel Eğitim Konseyi" toplanarak kaynaştırma programlarının yaygınlaştırılmasına, bu programlara alınan özel gereksinimli öğrencilerin eğitiminin bireysel olarak planlanmasına, bu eğitimin alanında uzman kişiler tarafından verilmesine ve izlenmesine ilişkin bir karar alınmıştır (Uysal'dan aktaran Yazıcıoğlu, 2018). 1997’de çıkarılan 573 sayılı “Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” ve buna dayalı olarak 2000 yılında yürürlüğe giren “Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği” ile yaygın olarak uygulanmaya başlanmıştır (MEB, 2010).

Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne (Resmi Gazete, 2012) göre; özel gereksinimli bireyler eğitimlerini; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmekte, bu okullarda BEP geliştirme birimi oluşturulmakta, öğrencilerin eğitim performansı ve ihtiyaçları doğrultusunda BEP hazırlanmakta ve okul ve kurumlarda kaynaştırma yoluyla eğitim alacak bireylerin bir sınıfta en fazla iki özel gereksinimli birey olacak şekilde eşit olarak dağılımı sağlanmaktadır. Yine bu yönetmeliğe göre, kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden bireylerin bulunduğu sınıflarda sınıf mevcutları; okul öncesi eğitim kurumlarında özel eğitime ihtiyacı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 10, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 20 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir. Diğer kademelerdeki eğitim kurumlarında ise sınıf mevcutları; özel eğitime ihtiyacı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 25, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 35 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenmektedir.

Ülkemizde kaynaştırma yoluyla eğitimin, tam zamanlı kaynaştırma, yarı zamanlı kaynaştırma ve tersine kaynaştırma olmak üzere üç farklı modelde uygulandığı görülmektedir (Yazıcıoğlu, 2018).

Tam zamanlı kaynaştırma: Tam zamanlı kaynaştırma modelinde özel gereksinimli öğrencinin kaydı genel eğitim sınıfındadır (MEB, 2010). Öğrenci tam gün boyunca genel eğitim sınıfında eğitim almaktadır. Tam zamanlı kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden özel gereksinimli öğrenciler, tipik gelişim gösteren akranlarıyla aynı sınıfta eğitim görürler ve kayıtlı bulundukları okulda uygulanan eğitim müfredatını takip ederler. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 23. Maddesinde "Okul ve kurumlarda, kaynaştırma yoluyla eğitim alacak bireylerin bir sınıfa en fazla iki birey olacak şekilde eşit olarak dağılımı sağlanır. Kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden bireylerin bulunduğu sınıflarda sınıf mevcutları; okul öncesi eğitim kurumlarında özel eğitime ihtiyacı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 10, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 20 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir. Diğer kademelerdeki eğitim kurumlarında ise sınıf mevcutları; özel eğitime ihtiyacı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 25, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 35 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir" denilmektedir (MEB, 2008). Ayrıca okul ve kurumlarda, tam zamanlı kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamaları kapsamında tipik gelişim gösteren akranlarıyla birlikte aynı sınıfta eğitimlerine devam eden özel gereksinimli öğrencilere sunulan eğitim hizmetlerinden biri de destek eğitim odalarıdır. Özel gereksinimli çocukların eğitim ortamından en üst düzeyde yararlanmaları amacıyla özel eğitim hizmetleri kurulunun önerisi doğrultusunda millî eğitim müdürlükleri tarafından, özel araç-gereçler ile eğitim materyalleri sağlanarak oluşturulmuş eğitim ortamlarıdır (MEB, 2006).

Ülkemizdeki kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamalarının büyük bir kısmı tam zamanlı kaynaştırma uygulaması şeklinde yapılmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistik verilerine göre 2016-2017 eğitim öğretim yılında okul öncesi eğitime 3.585 kaynaştırma öğrencisi devam ederken, ilkokula 94.897, ortaokula 109.684 ve ortaöğretime 34.320 kaynaştırma öğrencisi devam etmektedir. Bu verilere göre ülkemizde örgün eğitime devam eden kaynaştırma öğrenci sayısı toplam 242.486'dır. 2013- 2014 eğitim-öğretim yılında ilkokul, ortaokul ve ortaöğretim okullarında kaynaştırma uygulamalarından yararlanan toplam öğrenci

sayısı 173.117 iken bu sayı üç yıl içinde yaklaşık %29 artarak 242.486'ya ulaşmıştır (Yazıcıoğlu, 2018).

Yarı zamanlı kaynaştırma: Yarı zamanlı kaynaştırma uygulamaları özel gereksinimli öğrencilerin bazı derslere tipik gelişim gösteren akranlarıyla birlikte aynı sınıfta ya da ders dışı etkinliklere birlikte katılmaları yoluyla sağlanmaktadır (MEB, 2006). Yarı zamanlı kaynaştırma uygulamalarında özel gereksinimli öğrencinin kaydı özel eğitim sınıfındadır. Özel eğitim sınıfı öğrencisi başarılı olabileceği derslerde ve sosyal etkinliklerde yetersizliği olmayan akranları ile birlikte genel eğitim sınıfında eğitim almaktadır (MEB, 2010). Özel eğitim sınıfları, bulunduğu okulun veya kurumun eğitim programını uygulayan özel eğitim sınıfları ve bulunduğu okulun veya kurumun eğitim programından farklı bir eğitim programı uygulayan özel eğitim sınıfları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bulunduğu okulun veya kurumun programlarını uygulayan özel eğitim sınıflarında, ilköğretim kurumları programlarını veya ortaöğretim kurumları programlarını takip edebilecek bireyler eğitim almaktadırlar. Bulunduğu okulun veya kurumun eğitim programından farklı bir eğitim programı uygulayan özel eğitim sınıflarında ise ilköğretim veya ortaöğretim kurumları programlarını takip edemeyecek durumda olan bireyler eğitim almakta ve bu sınıflarda eğitim alan öğrenciler, yetersizlik türüne göre hazırlanan özel eğitim programını takip etmektedirler (MEB, 2008). Yarı zamanlı kaynaştırma uygulamaları özel eğitim okul ve kurumlarına devam eden öğrencilerin, özel gereksinimli olmayan akranlarının devam ettiği okul ve kurumlarda da bazı dersler ve sosyal etkinliklere katılması şeklinde de uygulanmaktadır. Bu uygulama ile ilgili olarak Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 23. Maddesinde “Özel eğitim okul ve kurumlarına devam eden öğrencilerin kaynaştırma uygulamaları kapsamında, yetersizliği olmayan akranlarının devam ettiği okul ve kurumlarda bazı derslere ve sosyal etkinliklere katılması için gerekli tedbirler alınır” denilmektedir (MEB, 2006). Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistik verileri incelendiğinde ülkemizde yarı zamanlı kaynaştırma eğitimine devam eden öğrenci sayısına ilişkin herhangi bir verinin olmadığı görülmektedir (Yazıcıoğlu, 2018).

Tersine kaynaştırma Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde tersine kaynaştırma ile ilgili bir tanımlamanın yapılmadığı ancak uygulama şeklinin belirtildiği görülmektedir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 23. Maddesinde, “kaynaştırma uygulamaları ilköğretim programlarını uygulayan özel eğitim okul ve

kurumlarında; tipik gelişim gösteren öğrencilerin, yetersizliği olan öğrencilerle aynı sınıfta eğitim görmeleri yoluyla ya da tipik gelişim gösteren öğrenciler için bu okul ve kurumların bünyesinde ayrı sınıf açılması şeklinde de uygulanabilir” ifadesi yer almaktadır (MEB, 2006). Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistik verileri incelendiğinde ülkemizde yarı zamanlı kaynaştırma eğitimine devam eden öğrenci sayısında olduğu gibi tersine kaynaştırma eğitimine devam eden öğrenci sayısına ilişkin herhangi bir verinin olmadığı görülmektedir. Ülkemizde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, Anadolu Üniversitesi ile yapılan işbirliğiyle 1990-1991 eğitim- öğretim yılında Ankara’da Anadolu Üniversitesi İşitme Engelli Çocuklar Eğitim Merkezi’nde (İÇEM) uygulanan işitme yetersizliği olan çocuklarla ilgili eğitim modelini geliştirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla bir uygulama okulu açılmıştır. Tersine kaynaştırma modeli ilk kez bu okulun anasınıfında pilot model olarak uygulanmaya başlanmış ancak model bu okulla sınırlı kalmıştır. Tersine kaynaştırma modelini temel alan farklı bir kaynaştırma modeli uygulaması ise 2006 yılında Serebral Palsili Çocuklar Derneği’nin (SERÇEV) girişimleri ve Milli Eğitim Bakanlığının onayı ile Serebral Palsili öğrencilerin eğitimleri için açılan bir okulda uygulanan kaynaştırma eğitimi modeli olmuştur. Benzer kaynaştırma modeli, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 2017 yılında yine SERÇEV’in girişimleri ve katkıları ile Ankara’da “Engelsiz Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi” adıyla açılan bir ortaöğretim kurumunda uygulanmaya başlanmıştır. Tersine kaynaştırma modelini temel alan bu okulda, ortaokul 8. sınıftan mezun olan Serebral Palsili öğrenciler ile tipik gelişim gösteren akranlarının birlikte öğrenim görmeleri amaçlanmıştır (Yazıcıoğlu, 2018).

Türkiye’de Özel Eğitim Hizmetleri

Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezleri. Özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri yetenek ve yeterlilikleri doğrultusunda bir üst öğrenime, iş/meslek alanlarına ve toplumsal yaşama hazırlanmalarını amaçlayan ve özel teşebbüsün yürüttüğü merkezlerdir. Bu merkezlerde uzman personel tarafından özel yöntemler ve araç-gereçler kullanılarak MEB tarafından onaylanmış destek eğitim programları uygulanmaktadır. Rehabilitasyon merkezlerinde dil-konuşma güçlüğü çeken bireyler, gelişimsel yetersizliği olan çocuklar, zihinsel, fiziksel, sosyal, duygusal ve davranış problemleri olan çocukların yetersizlik hâlinin ortadan kaldırılmasını ya da etkilerinin en az seviyeye indirilmesini hedefleyen müdahaleler planlanıp uygulanmaktadır (MEB, 2011).

Evde eğitim hizmetleri. Türkiye’de çeşitli sağlık sorunları nedeniyle örgün eğitim kurumlarından yararlanamayan okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise çağındaki yetersizliği olan öğrenciler için evde eğitim hizmetleri sunulmaktadır. En az dört ay süre ile örgün eğitim kurumlarından yararlanamayan zihinsel yetersizliğe sahip öğrenciler evde eğitim hizmetinden yararlanabilmektedirler. Evde eğitim hizmetine ilişkin planlamalar, bireyin ihtiyaçları ve eğitim ortamına ilişkin şartlar göz önünde bulundurularak yapılmaktadır. Bu hizmetler haftalık eğitim saati 10 saatten az olmamak kaydı ile il/ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından planlanmaktadır. Bu kurul tarafından yapılan planlama doğrultusunda il/ilçe milli eğitim müdürlüğü tarafından evde eğitim hizmeti sunmak üzere öğretmen görevlendirilmektedir. Bu hizmetten yararlanan öğrencilere, kayıtlı bulunduğu okulda uygulanan eğitim programları uygulanmaktadır. Ancak BEP geliştirme birimi tarafından, bu programlara dayalı olarak ve öğrencilerin eğitsel performans düzeyleri göz önünde bulundurularak BEP’leri hazırlanmakta ve uygulanmaktadır (MEB, 2015)

Hastanede eğitim hizmetleri. Sağlık sorunları nedeniyle sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi görmesi gereken özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için hastanede sunulan eğitim hizmetidir. Sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi görmesi nedeniyle örgün eğitim kurumlarına devam edemeyen okulöncesi, ilkokul, ortaokul ve lise kademelerinde özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler bu hizmetten yararlanabilmektedir. Hastanede eğitim hizmetleri sağlık kuruluşları bünyesinde valiliklerce açılan “hastane sınıfları”nda yürütülmektedir. Yatağa bağımlı olması nedeniyle hastane içerisinde açılan hastane sınıfına gelemeyecek durumdaki öğrencilere ise odalarında eğitim hizmeti sağlanmaktadır (MEB, 2015).

Erken özel eğitim hizmetleri. Erken özel eğitim, 0-6 aralığındaki gelişim yetersizliği olan ya da risk altında bulunan çocuklar ile onların ailelerine sunulan eğitim hizmetlerini içermektedir. Aileye sağlanan erken özel eğitim hizmetleri, uzman aileyi evinde ziyaret ediyorsa “eve dayalı”, aile kuruma gidiyorsa “kuruma dayalı” ve zaman zaman uzman eve, zaman zaman da aile kuruma gidiyorsa “eve ve kuruma dayalı” olmak üzere üç şekilde uygulanmaktadır. Türkiye’de zaman zaman eve dayalı uygulamalar yürütülmekle birlikte, ağırlıklı olarak kuruma dayalı uygulamalar yürütülmektedir (Birkan, 2002).

Evde bakım hizmetleri. Özel gereksinimli bireylerin hayatlarının idamesini evde yürütecek kişilere Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından ödenen ücrete evde bakım

desteği denilmektedir. Evde bakım desteği özel gereksinimli bireylerin kendisine değil, bakımını üstlenen akrabası, vasisi gibi üçüncü kişilere yapılan destektir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Bakıma muhtaç kişilere yapılan yardımların finansmanı. Türk Hukukunda bakıma muhtaçlık, sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler kapsamında güvence altına alınmaya çalışılmaktadır. Ancak, bu güvencenin yeterli olduğunu söylemek mümkün değildir. Türkiye’de primsiz rejimden yapılan yardımlar hem miktar hem de yardımların yapılma şekli ve hak kazanımı bakımından yetersizdir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Özel sektör, kamu sektöründe memur ve işçi olarak istihdam. Kamuda Devlet Memurları Kanunu’na göre; kurum ve kuruluşlar çalıştırdıkları personele ait kadrolarda %3 oranında özel gereksinimli personel çalıştırmak zorundadır. İş Kanunu uyarınca; işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları kamu işyerlerinde %4 oranında özel gereksinimli çalıştırmakla yükümlüdürler. Özel sektörde işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde toplam işçi sayılarının %3’ü oranında, kamu işyerlerinde iste %4’ü oranında özel gereksinimli bireyi meslek, beden ve ruhsal durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Çalışan özel gereksinimli bireylerin erken emeklilili ve malülen emeklilik hakkı. İster doğuştan yetersizliği olup SSK’lı, Bağ-Kur’lu ya da memur olarak çalışmaya başlasın, ister işe girdikten sonra yetersizliği olsun; %40 ve üzeri çalışma gücü kayıp oranına sahip tüm özel gereksinimli çalışanlar erken emeklilik hakkına sahiptir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Özel gereksinimli bireyler için motorlu taşıt alımında sunulan muafiyet. Yetersizlik oranı %90 veya üzerinde olan yetişkin özel gereksinimli bireyler ile çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporu’nda (ÇÖZGER) “Özel Koşul Gereksinimi Vardır (ÖKGV)” ibaresi bulunan 18 yaş altı özel gereksinimli bireyler ÖTV istisnasından yararlanabilirler (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Engelli Aylığı. Engelli aylığı 2022 sayılı Kanun kapsamında, sosyal güvenlik kurumlarından (SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı) hiçbirine tabi olmayan ve muhtaçlığı ilgili

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı tarafından belgelenen, 18 yaşından büyük özel gereksinimli bireylere ya da 18 yaşından küçük özel gereksinimli yakını bulunanlara verilen bir aylıktır. Engelli aylığından yararlanmak için gelir kriteri bulunmaktadır. Hanenin toplam gelirinin (menkul-gayrimenkul), hanede ikamet eden kişi sayısına bölündüğünde ortaya çıkan tutarın net asgari ücretin üçte birini geçmemesi gerekmektedir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

2.3. İlgili Araştırmalar

Almanya'daki Türk aileleri ve Türk aile çocukları ile yapılmış araştırmaların göç, entegrasyon, kimlik, dil ve eğitim alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir. Araştırmalar Almanya'daki Türkler ile ilgili yapılmış çalışmalar, Almanya'daki Türk aile çocukları ile ilgili yapılmış çalışmalar, Almanya'da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ve Almanya'daki özel gereksinimli Türk çocuklar ile ilgili yapılmış çalışmalar olmak üzere üç başlık altında toplanarak incelenmiştir.

2.3.1. Almanya'daki özel gereksinimli Türk çocuklar ile ilgili yapılmış çalışmalar

Uçar (2010, s. 47-67) Sonderschule/Förderschule Sorunu ve Göçmen Toplumu Panel 10'da Göç ve Engellilik konusunu ele almıştır. Göçmen insanların toplum içerisinde yerlilerden daha çok soruna sahip olduklarını vurgulamıştır. Yabancı olarak, özel gereksinimli olarak, çocuk ya da kadın olarak birçok yönden ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kaldıklarını belirtmiştir. Göçmen çocukları için erken teşvikin, kreşlere gidebilmeleri için olanakların olumlu hale gelmesi, finansal engellerin kaldırılması, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi, tüm gün okul uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi önemli konularda talepleri dile getirmiştir.

Özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri ile yapılan araştırmalarda (Balta, 2010; Cavkaytar, 2003; Emci, 1995) sırasıyla bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiği, zihin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin bağımsız yaşama geçişleri, Türk ve Alman annelerin bedensel ve zihinsel yetersizliği olan çocuklarına yönelik eğitim davranışları incelenmiştir. Özel gereksinimli Türk çocukları ile yapılan çalışmada (Uçar, 2010, s. 47-67) göç kökenli çocukların Sonderschule sorunlarına değinilmiştir. Bu sebeple, Almanya'daki Türk

ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerini inceleyecek bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur.

2.3.2. Almanya’da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ile ilgili yapılmış çalışmalar

Emci (1995) araştırmasında Almanya’da yaşayan Türk ve Alman annelerin 3-6 yaş grubu bedensel ve zihinsel yetersizliği olan çocuklarına yönelik eğitim davranışlarını incelemiştir. Araştırma sonucunda Alman annelerin, Türk annelere oranla bedensel yetersizliği olan çocuklarına daha destekleyici davrandıkları, Türk annelerin bedensel yetersizliği olan çocuklarına, zihinsel yetersizliği olanlara oranla daha baskıcı davrandıkları ortaya çıkmıştır. Alman annelerin bedensel yetersizliği olan çocukları daha fazla destekledikleri belirtilmiştir.

Cavkaytar (2003) bu çalışmasında Almanya’ya göç etmiş zihin yetersizliği olan çocuk sahibi Türk ailelerinin çocuklarının bağımsız yaşama geçişlerine ilişkin görüşlerini incelemiştir. Araştırmanın amacı zihin yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerinin bağımsız yaşama geçişinde önemli gördüğü kurum, kişi ve eğitsel düzenlemeler konusundaki düşüncelerinin belirlenmesidir. Araştırma sonucunda anne babaların tamamına yakını çocuğunun bağımsız yaşam becerilerini kazanmasında önemli olduğunu düşündükleri kurumlar çocuğunun okulu ve kendi ailesi; önemli gördüğü kişiler, kendileri ve sınıf öğretmenleri; önemli gördükleri eğitim düzenlemeleri ise ayrı eğitim düzenlemeleridir.

Balta (2010) Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti Köln şehrinde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip yirmi bir Türk ailesine bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiğini belirlemek amacı ile ön test-son testten oluşan tekrarlı ölçümler yarı deneysel bir modelde desenlenerek uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, ailelere uygulanan bilgilendirici aile eğitimi uygulaması ile ailelerin eğitim öncesindeki ve sonrasındaki gereksinimleri ve bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Bu da uygulamanın etkili olduğu biçiminde yorumlanmıştır.

2.4. İlgili Araştırmalara Eleştiriler

Alan yazında yer alan, Almanya’daki özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ile ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında araştırmaların yoğunlaştığı konuların özel gereksinimli

çocuğa sahip Türk aileler ile ilgili yapılmış çalışmalar ve Almanya'daki özel gereksinimli Türk çocuklar ile ilgili yapılmış çalışmalar olmak üzere iki başlıkta toplayabiliriz.

Almanya'da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ve Almanya'daki özel gereksinimli Türk çocuklar ile ilgili yapılmış araştırmalara bakıldığında ise (Emci, 1995) Almanya'da yaşayan Türk ve Alman annelerin özel gereksinimli çocuklarına yönelik eğitim davranışlarını, (Cavkaytar, 2003) Almanya'ya göç etmiş zihin yetersizliği olan çocuk sahibi Türk ailelerinin çocuklarının bağımsız yaşama geçişlerine ilişkin görüşlerini, (Melahat, 2010) bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiğini, (Uçar, 2010) Göç Kökenli Çocukların Sonderschule sorunu incelenmiştir. Emci (1995) Almanya'da yaşayan Türk ve Alman annelerin özel gereksinimli çocuklarına yönelik eğitim davranışlarını ele aldığı araştırmasında Alman annelerin, Türk annelere oranla bedensel yetersizliği olan çocuklarına daha destekleyici davrandıkları, Türk annelerin bedensel yetersizliği olan çocuklarına, zihinsel yetersizliği olanlara oranla daha baskıcı davrandıkları ortaya çıkmıştır. Alman annelerin bedensel yetersizliği olan çocukları daha fazla destekledikleri de saptanmıştır. Cavkaytar (2003) Almanya'ya göç etmiş zihinsel yetersizliği olan çocuk sahibi Türk ailelerinin çocuklarının bağımsız yaşama geçişlerine ilişkin görüşlerinin ele alındığı çalışmada zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerinin bağımsız yaşama geçişinde önemli gördüğü kurum, kişi ve eğitsel düzenlemeler konusundaki düşüncelerinin belirlenmesini amaçlamıştır. Araştırma sonucunda anne babaların tamamına yakını çocuğunun bağımsız yaşam becerilerini kazanmasında önemli olduğunu düşündükleri kurumlar çocuğunun okulu ve kendi ailesi; önemli gördüğü kişiler, kendileri ve sınıf öğretmenleri; önemli gördükleri eğitim düzenlemeleri ise ayrı eğitim düzenlemeleridir. Melahat (2010) bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiğini ele aldığı araştırmasında Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya Eyaleti Köln şehrinde zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip yirmi bir Türk ailesine ön test-son testten oluşan tekrarlı ölçümler, yarı deneysel bir modelde desenlenerek uygulanmıştır. Araştırma sonuçları, ailelere uygulanan bilgilendirici aile eğitimi uygulaması ile ailelerin eğitim öncesindeki ve sonrasındaki gereksinimleri ve bilgi düzeyleri arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Bu da uygulamanın etkili olduğu biçiminde yorumlanmıştır. Uçar (2010) Sonderschule/Förderschule Sorunu ve Göçmen Toplumu Panel 10'da Göç ve Engellilik konusunu ele alan konuşmasında göçmen insanların toplum içerisinde yerlilerden daha çok soruna sahip olduklarını vurgulamaktadır. Yabancı olarak, özel gereksinimli olarak, çocuk ya da kadın olarak birçok yönden ayrımcılık ve dışlanmaya maruz

kaldıklarını belirtmiştir. Göçmen çocukları için erken teşvikin, kreşlere gidebilmeleri için olanakların olumlu hale gelmesi, finansal engellerin kaldırılması, okul öncesi eğitimin zorunlu hale getirilmesi, tüm gün okul uygulamalarının yaygınlaştırılması gibi önemli konularda talepleri dile getirmiştir. Almanya’da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler ve Almanya’daki özel gereksinimli Türk çocuklar ile ilgili bu araştırmaların sayısı olarak çok yetersiz olduğu görülmektedir.

Yukarıdaki tüm araştırmalara genel olarak bakıldığında hem yurt içi hem yurt dışındaki çalışmaların küçük bir bölümde Almanya’da özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri ve Almanya’daki özel gereksinimli Türk çocukları üzerine yapıldığı görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri ile yapılan araştırmalarda (Balta, 2010; Cavkaytar, 2003; Emci, 1995) sırasıyla bilgilendirici aile eğitimi uygulamasının etkililiği, zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerinin bağımsız yaşama geçişleri, Türk ve Alman annelerin bedensel ve zihinsel yetersizliği olan çocuklarına yönelik eğitim davranışları incelenmiştir. Özel gereksinimli Türk çocukları ile yapılan çalışmada (Uçar, 2010, s. 47-67) göç kökenli çocukların Sonderschule sorunlarına değinilmiştir. Özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin Almanya’daki özel eğitim hizmetlerinden ne derece faydalandıklarından, ailelerin toplumsal yaşamdaki deneyim ve görüşlerinden bahseden bir araştırma bulunmamaktadır. Bu sebeple, Almanya’daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerini inceleyecek bir araştırmaya gereksinim duyulmuştur.

BÖLÜM III: YÖNTEM

Araştırma, Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve algılarının belirlenmesi amacıyla yapılmış nitel bir araştırmadır. Araştırma verilerinin toplanması sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılmış ve yapılan bu görüşmeler içerik analiziyle analiz edilmiştir.

Bu bölümde araştırmanın modeli, katılımcılar, yarı yapılandırılmış görüşme sorularının oluşturulması, araştırma verilerinin toplanması, verilerin dökümü ve analizi ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma, Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve algılarının belirlenmek üzere nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenolojik desenle gerçekleştirilmiştir. Fenomenolojik desen, katılımcıların bir fenomen (olgu) ya da olay hakkında katılımcıların deneyimlerini nasıl algıladığını ve tanımladığını ortaya koymayı amaçlayan bilimsel yaklaşıma dayalı bir süreçtir (Creswell, 2020).

“Nitel araştırma gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği bir araştırma olarak tanımlanabilir” (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 41). Nitel araştırmalarda görülen en belirgin özellik, üzerinde araştırma yapılan kişilerin bakış açılarıyla araştırma yapılan olay, olgu, norm ve değerlerin incelenmeye çalışılmasıdır (Ekiz, 2004).

Görüşme nitel araştırmalarda en sık kullanılan veri toplama tekniğidir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 129). Araştırmacıların bir veya daha fazla katılımcıya genel ve açık uçlu sorular sorması ve aldığı yanıtları kaydetmesiyle gerçekleşmektedir (Creswell, 2017). Görüşme en az iki kişi arasında sözlü olarak yapılan bir süreçtir. Görüşme iki şekilde kullanılabilir. Bunlardan biri, veriler toplanırken en baskın teknik olarak, diğeri de katılımcı gözlem, doküman analizi veya diğer tekniklerle birlikte kullanılmasıdır. Bütün bu durumlarda araştırmacı, katılımcıların kendi sözlerini esas alan betimsel veri toplamayı amaçlar. Elde edilen bilgilerle kişilerin dünyayı nasıl

yorumladıklarına dair bir görüş geliştirir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2015; Uzuner, 1999).

Yarı yapılandırılmış görüşme tamamen esnektir. Görüşmeciye çok geniş hareket alanı sunan, kişisel yargı ve görüşlerin temeline inmeyi amaçlayan bir görüşme şeklidir. Sorulacak sorular ana hatları ile oluşturulmuş olsa da görüşmenin seyrine göre yeni sorular düşünmek ve sormak gerekebilmektedir. Elde edilen verilerin değerlendirilmesi güçtür. Görüşmecinin alanında uzman olması gerekmektedir. Çünkü görüşme akışının iyi yönlendirilmesi görüşmecinin tutumuna ve yönlendirmesine bağlıdır (Gelen, 2007).

Bu araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniği; katılımcıların düşüncelerini daha derinlemesine anlamada ve zengin bilgi edinmede esneklik sağlayarak, ek soruların sorulmasına, gerekirse sorunun tekrar edilmesine olanak sağlayarak araştırmacının veri toplama sürecinde daha kontrollü olmasına imkân tanınması, daha verimli bir iletişim ve etkileşim sağlaması nedenleriyle tercih edilmiştir.

3.2. Katılımcılar

Bu bölümde katılımcıların belirlenmesi, katılımcıların özellikleri ve araştırmacıya ilişkin bilgiler verilmiştir.

3.2.1. Katılımcıların belirlenmesi

Nitel araştırmaların birçoğunda katılımcılar amaçlı olarak belirlenir. Grubun oluşturulmasında amaçlı örneklem tekniklerinden kartopu örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kartopu örnekleme tekniği, bazı araştırma durumlarında konuya aşına olunmadığı veya olayların karmaşıklığından dolayı araştırma için en uygun katılımcıların bilinmediği durumlarda kullanılmaktadır (Creswell, 2017). Bu teknik, zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında kullanılan etkili bir yöntemdir. Süreç “Bu konuda en çok bilgi sahibi kimler olabilir? Bu konuyla ilgili olarak kim veya kimlerle görüşmemi önerirsiniz?” soruları ile başlar. Süreç içerisinde elde edilen isimler veya durumlar bir kartopu gibi büyüyecektir. Belirli isimler hep öne çıkmaya başlayınca araştırmacının görüşmesi gereken kişi sayısının veya ilgilenmesi gereken durum sayısının azaldığı görülecektir (Patton, 2015). Bu araştırma kapsamında örneklem için gerekli ölçüt araştırmacı tarafından kartopu örnekleme tekniği

kullanılarak belirlenmiştir. Araştırmanın amaçları doğrultusunda örneklem oluşturulma sürecindeki ölçütler; katılımcıların Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde yaşıyor olması, özel gereksinimli çocuğa sahip olması, özel gereksinimli çocuğun 0-18 yaş aralığında olmasıdır.

Kartopu örneklem yöntemi ile katılımcılara ulaşmak için Almanya’da faaliyet gösteren Türk bir dernek yöneticisine internet üzerinden ulaşılmıştır. Yönetici araştırmacıyı Dortmund şehrinde bulunan başka bir Türk derneğine yönlendirmiştir. Dernek toplantısında yapılan görüşmede yakın zamanda yapılacak olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı kutlamalarında daha fazla kişiye ulaşılabilceği bilgisi edinilmiştir. Kutlamada araştırmacı birden fazla kişiyle tanışmıştır. Bu kişiler aracılığı ile ilk katılımcılara ulaşmıştır. Ulaşılan katılımcılar kendilerine yakın özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin iletişim numaralarını araştırmacıya vermişlerdir. Ayrıca katılımcı Almanya’nın Duisburg şehrinde yaşayan arkadaşı aracılığı ile özel gereksinimli çocuğa sahip katılımcılara ulaşmıştır. Arkadaşı katılımcıların telefonlarını araştırmacıya vermiştir. Araştırmacı bütün katılımcılara telefonla ulaşarak ön görüşme talebinde bulunmuştur. Araştırmacı ön görüşmeler yaptığı katılımcılara araştırmanın amacı, önemi ve veri toplama süreci hakkında ayrıntılı bilgi vermiştir. Araştırmacı bir katılımcıya Türkiye’ye döndükten sonra, Duisburg şehrindeki katılımcılardan birinin kendi üye olduğu down sendrom mesaj grubundaki bir anne ile iletişime geçerek telefon numarasını vermesi ile ulaşmıştır. Bu katılımcıya telefonla ulaşarak araştırmanın amacı, önemi ve veri toplama süreci hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Üç katılımcı ön görüşmede araştırma için gönüllü olmasına rağmen sonrasında bir neden söylemeden araştırmaya katılmak istemediklerini dile getirmiştir. Katılımcılar ön görüşmelerin sonucunda kartopu örnekleme yöntemi ile seçilerek çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmaya katılmayı gönüllü olarak kabul eden dokuz katılımcıyla görüşmelerin nasıl yapılacağı belirlenilmiştir.

3.2.2. Katılımcıların özellikleri

Araştırmanın katılımcıları Almanya’nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde bulunan Dortmund ve Duisburg şehirlerindeki özel gereksinimli çocuğa sahip dokuz Türk ailesinden oluşmaktadır. Araştırma çerçevesinde görüşülen özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin kişisel bilgileri araştırmacı tarafından geliştirilen demografik bilgi formu (Ek-1) ve görüşme sorularının birinci ve ikinci sorusu ile toplanmıştır. Araştırmaya katılan ailelerin gerçek kimliklerinin gizliliğini sağlamak için katılımcılara birer kod verilmiştir. Toplam dokuz

katılımcının cinsiyeti, yaşı, öğrenim durumu, mesleği, ailedeki özel gereksinimli birey sayısı ve çocuğa bakım veren kişi gibi bilgiler Tablo 3.1.'deki gibidir.

Tablo 3.1. Araştırmaya Katılan Ebeveynlerin Özellikleri

Katılımcılar	Cinsiyeti	Yaşı	Öğrenim Durumu	Mesleği	Ailedeki Özel Gereksinimli Birey Sayısı	Çocuğa Bakım Veren Kişi	Çocuğun Yetersizlik Türü	Çocuğun Yaşı
Merve	Kadın	38	Lise mezunu	Ev hanımı	1	Anne	Zihinsel, Bedensel Yetersizlik	11
Aynur	Kadın	52	Ortaokul mezunu	Ev hanımı	1	Anne/tüm aile	Down Sendromu	12
Cengiz	Erkek	56	Ortaokul mezunu	İşçi	1	Anne	Serebral Palsi	13
Aslı	Kadın	36	Lise mezunu	Ev hanımı	1	Anne	Down Sendromu	2
Sevgi	Kadın	44	Lise mezunu	Kasiyer	1	Anne	Zihinsel, Bedensel Yetersizlik	16
Pelin	Kadın	44	Lise mezunu	Hemşire	1	Anne/baba	Zihinsel, Bedensel Yetersizlik	11
Ayşe	Kadın	34	İlkokul mezunu	Ev hanımı	1	Anne	Gelişimsel Bozukluk	10
Elif	Kadın	31	Ortaokul mezunu	Ev hanımı	1	Anne	Zihinsel, Bedensel Yetersizlik	6
Melike	Kadın	37	Üniversite mezunu	Öğretmen	1	Anne	Down Sendromu	4

Tabloda görüldüğü gibi katılımcıların yaşı 31 ila 56 arasında değişmektedir. Katılımcıların 8' i kadın, 1' i erkektir. Katılımcılardan 1' i üniversite, 4' ü lise, 2'si lise terk, 1' i ortaokul mezunu, 1' i ilkokul mezunudur. Katılımcıların 5' i ev hanımı, 1' i kasiyer, 1' i işçi, 1' i hemşire, 1' i öğretmendir. Tüm katılımcıların ailelerindeki özel gereksinimli birey sayısı 1' dir. Özel gereksinimli bireye bakan kişilerin 7' si anne, 1' i anne/baba, 1' i anne/tüm ailedir. Özel gereksinimli çocukların 4'ü zihinsel-bedensel yetersizliğe, 3' ü down sendromuna, 1' i gelişimsel bozukluğa, 1' i serebral palsiye sahiptir. Özel gereksinimli çocukların yaş aralıkları 2 ila 16 yaş aralığındadır.

3.2.3. Araştırmacı

Araştırmacı, 2001-2005 yıllarında Karadeniz Teknik Üniversitesi Özel Eğitim Bölümü İşitme Engelliler Öğretmenliği Anabilim Dalı'nda lisans eğitimi almıştır. Lisans eğitimini tamamlayan araştırmacı 2005-2016 yılları arasında özel bir kurumda 0-18 yaş grubunda, ağırlıklı olarak işitme kaybına sahip bireylerle çalışmıştır. 2016-2019 yılları arasında MEB'e bağlı Özel Eğitim İş Uygulama Okulu'nda görev yapmıştır. 2019 yılında yine MEB'e bağlı bir

İşitme Engelliler Okulu'nda çalışmaya başlamıştır ve halen bu okulda görevine devam etmektedir. Halen Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü Zihin Engelliler Öğretmenliği Yüksek Lisans Programı'nda yüksek lisans eğitimine devam etmektedir.

Araştırmacı tez döneminde Erasmus programına başvuru yapmış ve altı aylığına Almanya'nın Kuzey-Ren Vestfalya eyaletinde bulunan Dortmund şehrine gitmiştir. Araştırmacının yüksek lisans yaptığı Marmara Üniversitesinin Dortmund Teknik Üniversitesi ile Erasmus anlaşması bulunmaktadır. Araştırmacı Erasmus programı kapsamında kaldığı süre içinde Kuzey-Ren Vestfalya eyaletinde bir çalışma yapmayı planlamıştır.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu bölümde yarı yapılandırılmış görüşme sorularının oluşturulması, görüşme ilkeleri, demografik bilgi formu, pilot uygulama ve veri toplama süreci ile ilgili bilgiler verilmiştir.

3.3.1. Yarı yapılandırılmış görüşme sorularının oluşturulması

Bu araştırmada, verilerin toplanması yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacının amacı doğrultusunda hazırlanan araştırma sorularının sohbet tarzında sorulduğu, görüşme esnasında gerektiğinde soruların eklendiği ve çıkarıldığı, açık uçlu sorularla katılımcıların düşüncelerini derinlemesine ifade edebilmesine imkan sağlayan nitel veri toplama aracıdır (Tekin ve Tekin, 2006; Yıldırım ve Şimşek, 2013). Görüşme sorularının oluşturulmasında öncelikle Marmara Üniversitesi Kütüphanesi, Google akademik sitesi ve YÖK tez merkezi taranmıştır. Taramada Almanya'da özel eğitim, özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileler, Almanya'da özel eğitim hizmetleri anahtar kelimeleri kullanılarak ilgili kaynaklara (Cavkaytar (2003) Almanya'ya göç etmiş zihinsel yetersizliği olan çocuk sahibi Türk ailelerin çocuklarının bağımsız yaşama geçişlerine ilişkin görüşleri ve Balta (2010) Almanya'daki zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip Türk ailelerin gereksinimleri doğrultusunda hazırlanan aile eğitimi uygulamasının etkililiği) ulaşılmıştır. Ayrıca Almanya'daki ailelere sunulan özel eğitim hizmetlerinde aracı kurum olan Lebenshilfe'de çalışan yetkili ile yapılan görüşme verilerinden, Lebenshilfe yetkilisinin verdiği

Almanya'daki özel eğitim sistemi ile ilgili Türk ailelerini bilgilendirme amaçlı basılan broşürlerden faydalanılmıştır.

Görüşme soruları hazırlanırken; kolay anlaşılabilir olmasına, odaklı sorular olmasına, açık uçlu sorular olmasına, yönlendirici olmamasına, çok boyutlu soru sormaktan kaçınılmasına, alternatif sorular ve irdeleme soruları olmasına, soru içerisinde birden fazla soru ve karşıt soru olmamasına ve soruları mantıklı bir biçimde organize etmeye dikkat edilmiştir (Büyüköztürk vd., 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Görüşme soruları oluşturulurken alandan iki uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacı uzmanların görüş ve önerileri ışığında gerekli değişiklikleri ve düzeltmeleri yapmıştır. Bu doğrultuda soru çıkarma, yeni soru yazma ve var olan soruyu yeniden düzenleme şeklinde değişikliklere gidilmiştir. Örneğin; “Şu anda çocuğunuzla ilgilenen kaç doktor var?” sorusu uzman görüşü alındıktan sonra “Çocuğunuzu düzenli olarak hangi doktorlar, ne sıklıkla takip ediyor?” şeklinde yeniden düzenlenmiştir.

3.3.2. Görüşme formu

Görüşme formu, araştırma problemi ile ilgili tüm boyutların ve soruların kapsanmasını güvence altına tutmak için geliştirilmiş bir yöntemdir. Görüşmeci görüşme esnasında soruların sırasında ve yapısında değişikliklere gidebilir. Bazı sorularda konu ayrıntısına girebilir. Görüşmede sohbet tarzı bir yöntem benimseyebilir (Yıldırım ve Şimşek, 2015). Araştırmada araştırmacı tarafından geliştirilen bir görüşme formu ile veriler toplanmıştır (Ek-2).

Görüşmenin başında görüşülen kişiyi görüşmeye ısındırmak ve aydınlatmak için görüşmeci, görüşme formunu giriş ve sorular olmak üzere iki bölüme ayırmıştır. Görüşmeci giriş bölümünde kendine ait kişisel bilgileri ve görüşmenin amacını açıklamıştır. Bununla beraber görüşülen kişinin de kendini kısaca tanıtmayı istenmiştir. Bu açıklamadaki amaç görüşülenin kendini rahat hissetmesi ve bası altında kalmadan rahatça sorulara cevap verebilmesini sağlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2015). Bu amaç doğrultusunda katılımcılara Marmara Üniversitesi Özel Eğitim bölümünde yüksek lisans öğrencisi olduğunu, eş zamanlı olarak kendisinin de milli eğitim bakanlığına bağlı olarak öğretmenlik yaptığını; Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanma ve toplumsal yaşama katılımına ilişkin

deneyim ve görüşlerinin neler olduğunu öğrenmek istediğini açıklamıştır. Bunun yanı sıra görüşme sürecine ilişkin olarak katılımcı ile güvenilir bir ilişki kurulması ve gizliliğin temin edilmesi (Büyüköztürk vd., 2008) ilkesi kapsamında yapılan görüşmenin ses kayıtlarının sadece araştırma amacıyla kullanılacağı belirtilerek ses kaydı için izin istenmiştir.

Giriş bölümünün akabinde görüşme sorularına yer verilmiştir. Sorulardan da görüleceği gibi katılımcılardan özel gereksinimli çocuklarının tanılama süreçlerini anlatması istenmiştir. Katılımcıların cevabı bitene kadar beklenilmiş, katılımcının cevabından sonra soru kapsamında elde edilmek istenen diğer bilgiler sondaj soruları sorularak toplanmaya çalışılmıştır. Örneğin “Çocuğunuzun tanılama sürecini anlatır mısınız?” sorusunun cevabı elde edilmek istenen bir bilgiyi içermiyorsa “Tanıyı kim ya da kimler koydu?” sorusu sorularak veriler alınmaya çalışılmıştır. Katılımcı cevabından sonra diğer soruya geçilmiştir.

3.3.3. Görüşme ilkeleri

Görüşme sürecinin daha etkili ve verimli şekilde yürütülebilmesi için dikkat edilmesi gereken bazı ilkeler ve süreçler bulunmaktadır. Yıldırım ve Şimşek (2016, s. 147-149) bu ilkeleri; (a) görüşme sorularını sorarken akışa göre gerekli değişiklikleri yapma, (b) soruları konuşma tarzında sorma, (c) teşvik edici olma ve geri bildirimde bulunma, (d) görüşme sürecini kontrol etme, (e) yansız ve empatik olma olarak ifade etmişlerdir.

Araştırmacı, görüşme esnasında katılımcının yanıtladığı soruları tekrar yöneltmemek ya da katılımcıya yönelteceği soruları atlamamak için soruları görüşme yönergesinden takip etmiştir. Bununla birlikte görüşmeler esnasında soruların önceden hazırlandığı şekliyle ve sırasıyla tüm katılımcılara sorulmuştur. Bazı sorulara netlik getirmek ve konu için gerekli görülen durumlarda katılımcılara ek soru sorulmuş veya açıklama yapılmıştır. Araştırmacı görüşme sorularını sorgulayıcı değil, bilgi vermeye “davet edici” bir tarzda sormaya özen göstermiştir. Katılımcı sorulan soruyu açıklarken sözü kesilmeden dinlenmiştir. Ancak araştırmacı katılımcının konudan uzaklaştığını fark ettiği durumlarda sondaj sorularla katılımcıyı asıl konuya çekmiştir.

3.3.4. Demografik bilgi formu

Araştırmada katılımcılardan demografik bilgi elde etmek amacıyla katılımcı bilgi formu kullanılmıştır. Demografik Bilgi Formu’nda araştırmanın katılımcılarına ve katılımcıların özel

gereksinimli çocuklarına ait bilgiler yer almaktadır. Katılımcılardan demografik bilgi almak için kullanılan “Demografik Bilgi Formu” EK 1’de yer almaktadır.

3.3.5. Pilot uygulama

Görüşme sorularının anlaşılma durumunu test etmek ve kullanışlı bir görüşme formu oluşturabilmek için pilot uygulama yapılmıştır. Görüşme sorularının araştırılan konuyu kapsayıp kapsamadığını, soruların soruluş biçimini, soruların yeteri kadar anlaşılır olup olmadığını, soruların sıralanışını, ek sorulara ihtiyaç duyulup duyulmadığı ve araştırmacının görüşme tekniğini kullanma becerilerini ölçmek amacıyla özel gereksinimli çocuğa sahip bir aile ile görüşme yapılmıştır. Pilot uygulamaya katılan ailenin özellikleri ve yapılan görüşme ile ilgili bilgilere Tablo 3.2.’de yer verilmiştir.

Tablo 3.2. Pilot Görüşme Katılımcı Bilgileri

Katılımcılar	Cinsiyeti	Yaşı	Öğrenim Durumu	Mesleği	Ailedeki Özel Gereksinimli Birey Sayısı	Çocuğa Bakım Veren Kişi	Çocuğun Yetersizlik Türü	Çocuğun Yaşı
Merve	Kadın	38	Lise mezunu	Ev hanımı	1	Anne	Zihinsel, Bedensel Yetersizlik	11

Araştırmacı, pilot uygulamaya başlamadan önce araştırmanın amacını ve görüşmenin ne şekilde yürütüleceğini katılımcıya açıklamıştır. Görüşme sırasında ses kayıt cihazı kullanılarak görüşmenin kayıt altına alınması için izin alınmıştır. Pilot uygulamada görüşme soruları belirlenen sıra ile sorulmuştur. Görüşme Apple marka telefon ile WhatsApp uygulaması aracılığı ile görüntülü yapılmış ve Apple marka bilgisayarda bulunan sesli notlar uygulaması ile kaydedilmiştir. Pilot görüşme 36 dakika sürmüştür. Alınan ses kayıtlarının dökümü yapılmıştır. Yapılan görüşmeler araştırmacı ve danışmanı tarafından dinlenerek soruların anlaşılabilirliği kontrol edilmiştir. Görüşme sorularının ailelerin anlayabileceği açıklık ve netlikte olduğu, herhangi bir değişikliğe gereksinim duyulmadığı sonucuna varılmıştır. Bu nedenle pilot uygulama kapsamında gerçekleştirilen görüşmeler araştırmaya dahil edilmiştir.

3.3.6. Araştırmacı günlüğü

Araştırmacı günlüğü, araştırma yapısının ve araştırmacı gelişimin önemli bir parçası olarak görülmektedir. Araştırmacı günlükleri araştırma yolculuğunun yazılı bir açıklaması ve

düşüncelerin ve yansımaların toplandığı bir kaynak olması açısından araştırma deneyimine katkı sağlamaktadır. Düşüncelerin yeniden gözden geçirilmesi ve onlarla etkileşim kurulmasına fırsat vermekte, araştırmacı rolünün ve araştırma sürecinin daha anlaşılır olmasında güçlü bir aracı olmaktadır (Engin, 2011). Bu nedenlerle araştırmacı araştırmamanın tüm aşamalarında ihtiyaç duydukça Araştırmacı Günlüğü (Ek-10) tutmuştur.

3.3.7. Veri toplama süreci

Araştırmacı görüşmeler öncesinde ailelere yüz yüze Almanya'nın Dortmund ve Duisburg şehirlerinde ve telefon görüşmesi yaparak kendisi ve araştırmanın konusuyla ilgili bilgi vermiştir. Görüşmelerde ses kaydı kullanılacağı ancak bu kayıtların araştırma dışında kullanılmayacağı, araştırmacı ve danışmanı dışında bir kişi tarafından dinlenmeyeceği bilgisi verilmiştir. Görüşme öncesinde araştırmacı velilere Demografik Bilgi Formu'nu (Ek-1) e-posta yolu ile göndermiştir. Ailelerden gelen form sonrasında aileler ile WhatsApp üzerinden görüntülü birebir görüşmeler yapılmıştır. Bir veli WhatsApp üzerinden görüntülü konuşulduğunda rahat edemeyeceğini, görüşmenin telefon görüşmesi ile yapıldığında kendisi için daha verimli bir süreç olacağını belirtmiştir. Ailelerle görüşmeye başlamadan sohbet edilerek rahatlamaları sağlanmıştır. Araştırmacı tekrar kendini tanıttıktan sonra araştırmanın amacı ile ilgili bilgi vermiştir. Katılımcılara çalışmaya katılmaya gönüllü olup olmadıkları görüşmenin giriş bölümünde ses kaydı alınırken sorulmuş onayları alınmıştır. Daha sonra görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmenin hangi sırayla, hangi tarihte, ne kadar sürüdüğü, görüşme şekli ve veri toplama şekli Tablo 3.3.'te belirtilmiştir.

Tablo 3.3. Görüşme Takvimi

Görüşme Sırası	Katılımcılar	Görüşme Tarihi	Görüşme Şekli	Veri Toplama Şekli	Görüşme Süresi
1	Merve	27.09.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	36'
2	Aynur	30.09.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	68'
3	Cengiz	01.10.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	37'
4	Aslı	02.10.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	56'

5	Sevgi	03.10.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	30'
6	Pelin	05.10.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	38'
7	Ayşe	09.10.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	41'
8	Elif	09.10.2021	Sesli görüşme	Ses Kaydı	52'
9	Melike	11.10.2021	Görüntülü	Ses Kaydı	45'
Toplam görüşme süresi:					403'

Tablo 3.3'te görüldüğü gibi görüşmeler 27.09.2021 tarihinde başlayıp 11.10.2021 tarihleri arasında dokuz katılımcı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin en kısası 30 dakika sürerken, en uzun görüşme 68 dakika sürmüştür. Toplam görüşme süresi 403 dakikadır. Katılımcılar görüşmelerin akşam saatlerinde ya da hafta sonu yapılmasını tercih etmişlerdir.

3.4. Verilerin Analizi

Veri analizi çeşitlilik, yaratıcılık ve esneklik anlamlarına gelmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Veri analizinin temel amacı, araştırma süreci boyunca toplanan verilerin sistematik yollarla anlamlı hale getirilmesi ve kavramsallaştırılmasıdır (Ekiz, 2009). Bu araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşmelerle toplanan veriler içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir.

“İçerik analizinde temel amaç, toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Betimsel analizde özetlenen ve yorumlanan veriler, içerik analizinde daha derin bir işleme tabi tutulur ve betimsel yaklaşımla farkedilemeyen kavram ve temalar bu analiz sonucu keşfedilebilir. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, daha sonra da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların saptanması gerekmektedir” (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 259).

Bu bölümde çalışmada elde edilen görüşme verilerinin ne şekilde analiz edildiğine ve analiz sürecinin aşamalarına yer verilmiştir.

3.4.1. Analiz öncesi hazırlıklar

Analiz öncesi hazırlık aşamasında ses kayıtlarının yedeklenmesi, verilerin dökümü, kontrolü ve dökümlerin doğruluğunun kontrolü çalışmaları yapılmıştır. Analiz öncesi hazırlık

aşamasında verilerin dökümünün alınması, verilerin Ayrıntılı Analiz Formu'na işlenmesi ve analiz öncesinde gerçekleştirilen inanırılık çalışmaları yapılmıştır.

3.4.1.1. Verilerin dökümünün alınması

Görüşmeler Apple marka cep telefonu ile WhatsApp uygulaması üzerinden yapılmıştır ve bu esnada Apple marka bilgisayarda bulunan sesli notlar uygulaması ile kayıt altına alınmıştır. Kayıtlar her görüşmeden sonra bilgisayar ortamında yedeklenmiştir. Görüşmeler bittikten sonra sesi yazıya dönüştüren ücretsiz bir program kullanılarak görüşmeler yazılı hale getirilmiştir. Yazılı hale getirilen Word dosyaları da bilgisayara aktararak yedeklenmiştir. Daha sonra bu Word dosyaları Görüşme Kayıt Formu (Ek-3) tablolarına eklenerek görüşmelere satır numaraları verilmiştir. Betimsel indeks ve yansıma indeksi de görüşme dökümündeki ilgili sütunlara yazılmıştır. Görüşme dökümü dosyaları da yedeklenmiştir.

3.4.1.2. İndekslerin yazılması

Görüşme kayıt formuna görüşme veriler işlendikten sonra görüşme kayıt formunda bulunan betimsel indeks ve yansıma indeksi bölümlerine yönelik indeks dosyaları hazırlanmıştır. Her katılımcı için ayrı ayrı betimsel indeksleri ve yansıma indeksleri oluşturulmuştur. Betimsel indeks soldan sağa doğru sayfa numarası, satır numarası ve konuşulan konu bölümlerinden (Ek-6); yansıma indeksi soldan sağa doğru sayfa numarası, satır numarası ve gözlemci yorumu bölümlerinden (Ek-8) oluşmaktadır. Bu indeksleri hazırlamaktaki amaç, veri analizi kısmında verilerin uygun kategoriler içine yerleştirebilmesinde kolaylık sağlamasıdır.

3.4.1.3. Verilerin ayrıntılı analiz formuna işlenmesi

Ham veri dökümleri yedeklendikten sonra Veri Analizi Kayıt Formu (Ek-9) oluşturulmuştur. Araştırmacı tüm katılımcıların her bir soruya verdiği yanıtları soru bazında veri analizi kayıt formuna kaydetmiştir. Örneğin tüm katılımcıların birinci soruya verdikleri yanıtları veri kayıt formunda ilgili sütunlara kaydetmiştir. Ardından kaydettiği veri bölümünün hangi katılımcıya ait olduğunu belli etmek için ilgili sütuna görüşme sırasına göre verilen katılımcı numarasını işlemiştir. Aynı işlemi tüm görüşme soruları için gerçekleştirmiştir. Görüşme dökümlerinin veri kayıt formuna soru bazında kaydedilmesi işlemi tamamlandığında araştırmacı verilere daha fazla aşına olmak adına tüm verileri bir kez daha okumuştur.

3.4.1.4. Analiz öncesinde gerçekleştirilen inanırlık çalışmaları

Araştırmacı tarafından verilerin dökümü yapıldıktan sonra dökümü yapılan görüşmelerin %30'luk kısmı, görüşmelerin sırasına göre baş, orta ve son kısımlardan olmak üzere rastgele seçilmiştir. Seçilen görüşmelerin ses kayıtları ve dökümler alanda daha önce nitel araştırma yapmış doktora düzeyindeki bir uzmana verilmiştir. Uzmanın ses kayıtlarını dinleyerek görüşme dökümleriyle tutarlılığının kontrolü sağlanmıştır. Doğrulama çalışması esnasında yanlış ve eksik yazılmış kelimeler tespit edilmiştir. Araştırmacı tarafından yanlış kelimelerin olduğu bölümler ses kaydından tekrar dinlenerek gereken düzeltmeler yapılmıştır. Böylece verilerin dökümlerinin doğruluğu sağlanmıştır.

3.4.2. Verilerin analiz süreci

İçerik analizinde temel amaç, kodlamayla toplanan verileri açıklayabilecek kavramlara ve ilişkilere ulaşmaktır. Bu amaçla toplanan verilerin önce kavramsallaştırılması, sonrasında da ortaya çıkan kavramlara göre mantıklı bir biçimde düzenlenmesi ve buna göre veriyi açıklayan temaların belirlenmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 242). İzleyen başlıklarda verilerin kodlanması, tema ve alt-temaların oluşturulması, değerlendiriciler arası güvenirliliğin belirlenmesi, tema ve alt temaların yazılması ve tema ve alt temaların okunması ve gerekli düzeltmelerin yapılması süreçleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.4.2.1. Verilerin kodlanması

Kodlama süreci metin veya görsel verileri küçük bilgi kategorileri içinde toplamayı, yapılan bir çalışmada kullanılan farklı veri tabanlarından gelen kod için kanıt aramayı ve sonrasında koda bir etiket vermeyi içermektedir (Creswell, 2020).

Araştırmada elde edilen tüm veriler veri Analizi Kayıt Formu'na (Ek-9) yerleştirildikten sonra bu dosyalar da yedeklenmiştir. Ardından verilerin kodlanması işlemine geçilmiştir. Araştırma verilerinden çıkarılan kavramlara göre kodlama yapılmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2016, s. 246). Verilerin kodlanması sürecinde araştırmacı verileri birden fazla kez daha okumuş ve olası kavramları belirleyerek Ek-9'deki formun kod bölümüne yazmıştır. Aynı işlemi araştırmacıdan bağımsız olarak alan uzmanı olan danışman da gerçekleştirmiştir. Kategorilerin ve kodların oluşturulmasında bu araştırma için hazırlanan görüşme soruları dikkate alınmıştır.

3.4.2.2. Tema ve alt temaların oluşturulması

Nitel araştırmada temalar ortak bir fikir oluşturmak amacıyla bir araya getirilmiş birkaç koddan meydana gelen geniş bilgi birimleridir. Dolayısıyla, bu temalar, çocuklarıyla veya alt temalarıyla ve hatta veri parçalarıyla temsil edilen torunlarıyla beraber bir aile olarak değerlendirilebilir (Creswell, 2020).

Bu aşamada araştırmacı ve alan uzmanı olarak danışman, tema ve alt-temaları oluşturmak için birlikte belirlemiş oldukları kod dosyası üzerinde birbirlerinden bağımsız olarak çalışmışlardır. Araştırmacı ve alan uzmanı olarak danışman önce belirledikleri kod dosyasındaki bütün verileri tekrar okumuşlar, sonra anlamlı ve benzer ifadeler içeren verileri başlıklandırarak gruplamışlardır. Gruplanan verilere o grup için düşünülen anlamla ilgili başlığı, veri analizi kayıt formunda ilgili sütuna yazmışlardır. Elde edilen bu başlıklar araştırmanın temalarını, alt başlıklar ise alt-temaları oluşturmuştur.

3.4.2.3. Değerlendiriciler arası güvenilirliğin belirlenmesi

Nitel araştırmalarda, güvenilirlik genellikle veri setlerinin birden fazla kodlayıcının cevaplarındaki kararlılık anlamına gelmektedir (Creswell, 2020). Kodlayıcılar arası güvenilirliği sağlamak amacıyla veriler özel eğitim alanında nitel araştırma yöntemleriyle çalışma yapmış olan bir uzmana verilmiş, uzman ve araştırmacı birbirlerinden bağımsız olarak kodlama anahtarında belirlenen kodlara göre görüşme dökümlerindeki ilgili yerlerin altını çizip bir kod numarası vererek kodlamayı gerçekleştirmişlerdir. Her bir görüşme formu için altı çizilen ve kod numaraları ile işaretlenen satırlar araştırmacı ve uzman tarafından ayrı ayrı değerlendiriciler arası güvenilirlik belirleme formuna (Ek-8) işlenmiştir. Forma satır numaraları yazılırken uzman ve araştırmacı tarafından verilen kod numaraları da karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma için aynı yerlerin altı çizilmiş ve aynı kod numarası verilmiş ise “Görüş Birliği” olarak kabul edilmiştir. Farklı bir kod numarası verilmiş ve farklı yerlerin altı çizilmiş ise “Görüş ayrılığı” olarak kabul edilmiştir. Değerlendiriciler arası güvenilirlik değerlendirmesi yapılan üç görüşme dökümünde her bir soru için görüş birliği ve görüş ayrılığı sayılmış ve aşağıdaki formül kullanılarak hesaplama yapılmıştır. Değerlendiriciler arası güvenilirlik yüzdeleri hesaplamak için “*Görüş birliği/(görüş ayrılığı + görüş birliği) X 100*” formülü uygulanmıştır (Cooper, Heron ve Heward, 1987). Araştırma sorularında ilk iki soru katılımcıların demografik bilgilerini almaya yönelik olduğu için bu sorularla ilgili güvenilirlik verisi alınmamıştır. Kalan dokuz soru için

değerlendiriciler arası güvenirlik verisi toplanmıştır. Tablo 3.4'te değerlendiriciler arası güvenirliğe ilişkin detaylı bilgiler yer almaktadır.

Tablo 3.4. Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Yüzdeleri

Sorular	Güvenirlik yüzdeleri %
Soru 4	100
Soru 5	100
Soru 10	100
Soru 8	95,4
Soru 7	93,3
Soru 6	92,3
Soru 3	89,4
Soru 11	85,7
Soru 9	84,6
Ortalama	93,4

3.4.2.4. Tema ve alt temaların yazılması

Bu aşamada araştırmacı, her bir kod dosyası için oluşturulan tema ve alt-temaların yazımını gerçekleştirmiştir. Araştırmacı veri analizi sonucunda elde ettiği tema ve alt- temaları birbiriyle ilişkili ve anlamlı bir bütün oluşturacak şekilde düzenleyerek yazmıştır. Araştırmacı açık ve anlaşılır bir dil kullanarak verilerini yazmış, kişisel görüş ve yorumlarına yer vermeden sunmaya özellikle dikkat etmiştir.

3.4.2.5. Tema ve alt temaların okunması ve gerekli düzeltmelerin yapılması

Bu aşamada düzenlenip yazılı hale getirilen ve araştırmanın bulgularını oluşturan tema ve alt temalar danışman tarafından tekrar okunmuş, gerekli görülen yerlerde yeniden düzenleme yapılmıştır. Bu aşamalar sonucunda veri analizi tamamlanarak araştırmanın bulgularına ulaşılmıştır.

3.5. Etik

Katılımcıların yer aldığı araştırmalarda uyulması gereken bazı kurallar ve dikkat edilmesi gereken etik ilkeler vardır. Bu sebeple yapılan araştırmada dikkat edilen etik ilkelere yer vermesi araştırma için faydalı bulunmuştur (Creswell, 2017). Araştırmacı gerçekleştirdiği görüşmelerde bilinçli onay, gizlilik, özel hayata saygı ve zarar vermeme, verilere sadık kalma ve

aldatmama/yanıltmama (Yıldırım ve Şimşek, 2016, ss. 108-109) etik ilkelerinden yola çıkarak araştırmaya katılacak olan katılımcılardan araştırmaya katılım için izin istemiştir.

Araştırmacı, araştırmaya katılımında gönüllülük ilkesini esas almıştır. Çalışmaya başlamadan önce tüm katılımcıları araştırmanın amacı ve nasıl ilerleyeceği konusunda bilgilendirmiştir. Katılımcıların Almanya’da olması ve görüşmelerin online yapılması sebebi ile katılımcıların görüşme onayları her bir görüşme yapılmadan önce sözlü olarak sorulmuş, onay alınmıştır. Katılımcıların onayları görüşme dökümlerinde mevcuttur. Araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayandığı, elde edilecek verilerin tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgilerinin Kişisel Bilgilerin Korunması Kanunu kapsamında gizli tutulacağı ve verilerin topluca işlenerek sadece yayın amacı ile kullanılacağı belirtilmiştir. Görüşme öncesi tüm katılımcılardan ses kaydı alınması üzerine de izin istenmiştir. Alınan izin doğrultusunda görüşmeler ses kayıt cihazıyla kaydedilmiştir. Araştırmacı, alınan ses kayıtlarının dökümlerinin yapıp sadece araştırma kapsamında kullanılacağını katılımcılara açıklamıştır. Katılımcıların araştırmaya yönelik varsa soruları araştırmacı tarafından cevaplanmıştır. Katılımcıların kişisel bilgilerinin gizliliğini sağlamak adına araştırmacı, araştırmada katılımcılara birer kod isim vererek araştırmada bu kod isimler kullanılmıştır. Araştırmacı, verilere sadık kalma etik ilkesi kapsamında verileri titizlikle toplamaya, verilerin analizini sistematik bir şekilde gerçekleştirmeye, bulguların tanımlanması ve yorumlanması evrelerinde verilere sadık kalmaya büyük bir özen ve titizlik göstermiştir.

BÖLÜM IV: BULGULAR

Bu bölümde, görüşme yapılan ailelerin görüşme sorularına verdikleri cevaplardan elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Görüşmeler sırasında katılımcılar, bir soruyu cevaplarken birden fazla konuyu dile getirmişlerdir. Bu nedenle sorulan bazı soruların cevaplarının frekansları katılımcıların toplam sayısından fazladır. Ailelerin dile getirdiği görüşlerinden yapılan alıntılar, ses kayıtlarından yazıya dökümü yapılan bire bir alıntılardır. Tırnak içinde, italik olarak belirtilen alıntılar görüşme dökümlerinin hangi satırında yer aldığı parantez içinde belirtilmiştir. Alıntılar görüşmenin yalnızca konu ile ilgili bölümlerinden alıntılanmıştır. Görüşme sırasında ilgili sorudan farklı konular da bahsedilmiş ise alıntıda bu bölümler üç nokta ile gösterilerek belirtilmiştir.

Veri analizi sonrasında elde edilen on ana temadan (Tanılama süreci, tanılama sürecinde yaşanan olaylar, tıbbi takip süreci, kaynaştırma, kaynaştırma kararında ailenin rolü, destek hizmetler, bakım hizmetleri, sosyal hizmetler, çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili rehberlik/danışmanlık hizmeti, alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar) oluşmaktadır.

4.1. Tanılama Süreci

Katılımcılara “... tanılama sürecini anlatır mısınız?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema, alt temalar ve frekans dağılımları Tablo 4.1.’de gösterilmektedir.

Tablo 4.1. Tanılama Süreci

Ana tema	Alt tema	f
Tanılama Süreci	Tanılanma Zamanı	11
	<i>Doğum sonrası tanılama</i>	8
	<i>Doğum öncesi tanılama</i>	3
	Tanılamada Kullanılan Yöntemler	19
	<i>Genetik test</i>	9
	<i>Nörolojik taramalar (beyin filmi, MRT vb.)</i>	4
	<i>Kan testi</i>	4
	<i>Uzman önerisi sunma</i>	2
	<i>Testler (konuşma testi, motor el becerisi testi vb.)</i>	2
	Tanılamanın Yapıldığı Kurum/Kuruluş	13
	<i>Hastane</i>	8
	<i>İnsan Genetiği Araştırma Merkezi</i>	3
	<i>Sosyal Pediatri Merkezi</i>	1
	<i>Özel bir klinik</i>	1
	Tanılamayı Yapan Kişi/Kişiler	9
	<i>Hastanedeki doktor</i>	4
	<i>Nöroloji doktoru/Nöroloji doktorunun bulunduğu kurul</i>	3

Tanılanma zamanı. Özel gereksinimli bireyin tanılmasının, çoğunluk görüşü olarak doğum sonrasında (8) yapıldığı belirlenmiştir. Ayrıca tanılamanın doğum öncesinde (3) yapıldığı görüşü de ortaya çıkmıştır. Aynur hanım çocuğunun doğum sonrasında tanılanması sürecini “*Tanım hastaneden çıkacak olduğumuz gün e orayı telefonla laboratuvara telefonla aradılar. Evet ee Efe down sendromlu olarak tanı koyuldu hastanedeyken konuldu yani.*” (Grş. 2, st. 152-153) şeklinde açıklamıştır. Pelin hanım çocuğunun doğum öncesinde tanılanması ile ilgili kendisini “*Tanı hamilelikteee eee bu humangenetik genetik dediğimiz bi şey vardı. Bir ee neydi onun ismi untersuchung kontrolde evet. Bi kadın kontrol yani kadın doktorunun kontrolünde tanı konuldu Almanya’da.*” (Grş. 6, st. 34-35) sözleriyle dile getirmiştir.

Tanılamada kullanılan yöntemler. Katılımcılar tanılama sürecinde genetik test (9), nörolojik tarama (4) gibi tanılama yöntemlerine başvurulduğunu ifade etmişlerdir. Elif hanım genetik test süreci ile ilgili kendisini “*Bi de ee bütün hastanede konulduktan sonra biz anne baba olarak kan verdik humangenetic. O humangenetic eee araştırma yerine gittik özel ve niçin böyle olduğu, neden böyle olduğu da orda konuldu.*” (Grş. 8, st. 67-68) şeklinde ifade etmiştir. Ayşe hanım ise yapılan nörolojik taramaları “*Mesela orda özel çocuk bölümleri var. Orda yatırıyolar. Ordan ne bileyim kan alıyolar, bir sürü testler yapılyo.*” (Grş. 7, st. 48-49) biçiminde ifade etmiştir.

Tanılanmanın yapıldığı kurum/kuruluş. Katılımcılardan gelen yanıtlar incelendiğinde, tanının hastanede (8), İnsan Genetiği Araştırma Merkezi’nde (3) konulduğu belirlenmiştir. Merve hanım çocuğunun hastanede tanılandığı süreci “*Biz ee doğum yaptığım hastanede konuldu.*” (Grş. 1, st. 53) şeklinde ifade etmiştir. Sevgi hanım İnsan Genetiği Araştırma Merkezi’nde yapılan tanı ile ilgili kendisini “*Eemm işte o MRT eemm doğru MRT Göttingen’de ko yok şeyde konuldu amm Essen’de konuldu. Humangenetik yaptık biz beyimle genetik testi yaptık. Ordaki bizim doktor SPZ’deki doktor oraya da gidin dedi. MRT bilgilerini falan gitti, orda çıktı.*” (Grş. 5, st. 39-41) sözleriyle dile getirmiştir.

Tanılamayı yapan kişi/kişiler. Katılımcılar tanının hastanedeki doktor (4), nöroloji doktoru/nöroloji doktorunun bulunduğu kurul (3) tarafından konulduğu belirtmiştir. Aynur hanım tanılamayı hastanedeki doktorun koyduğunu ifade ederek bu süreci “*Doğduğunda hastanedeki doktorlar söyledi ama hani kan testi topuk kanı alınıp laboratuvara gönderdikten sonra o laboratuvardan gelen mektupta tamamen tanı konulmuş oldu.*” (Grş. 2, st. 155-156)

şeklinde belirtmiştir. Cengiz bey ise tanılamayı nöroloji doktoru ve nöroloji doktorunun bulunduğu kurulun koyduğunu söyleyerek kendisini “*Yani nöroloji doktoruu hepsi hepsi bir arada. Yani bi tane doktor değil. Hepsi yalan söylemiyim on beş yirmi tane doktor var orda.*” (Grş. 3, st. 45-46) biçiminde ifade etmiştir.

4.2. Tanılama Sürecinde Yaşanan Olaylar

Katılımcılara “...sizi etkileyen durumlar/olaylar varsa anlatır mısınız?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin temadaki frekans dağılımları Tablo 4.2.’de gösterilmektedir.

Tablo 4.2. Tanılama Sürecinde Yaşanan Olaylar

Ana tema	Alt tema	f
Tanılama Sürecinde Yaşanan Olaylar	Tanılama sürecinde yaşanan olaylar	30
	<i>Kabul etme aşamasında yaşanan zorluklar</i>	9
	<i>Sağlık çalışanları (doktor, hemşire vb.) ve çevrenin desteği</i>	7
	<i>Sağlık-kurum çalışanları (doktor, hemşire vb.) ve çevreden destek görmeme</i>	6
	<i>Olumsuzluk yaşamama</i>	4
	<i>Psikolojik destek sağlanması</i>	2

Tanılama sürecinde yaşanan olaylar. Katılımcılardan gelen yanıtlar incelendiğinde, kabul etme aşamasında yaşanan zorluklar (9) hakkında görüş belirtmişlerdir. Ayrıca bazı katılımcılar sağlık çalışanları (doktor, hemşire vb.) ve çevrenin desteğini aldığını belirtirken (7), bazı katılımcıların ise sağlık-kurum çalışanları (doktor, hemşire vb.) ve çevreden destek görmedikleri (6) yönünde görüş bildirdiği görülmektedir. Ayşe hanım kabul etme aşamasında yaşadığı zorlukları şu şekilde ifade etmiştir:

“Yani kabul edemiyosun. Tabii, çok ilkten kendim mesela çok ee etkilendim etkilenmem mi kendimi toparlamam kaç sene mi buldu. Daha yeni yeni toparlıyorum desem ancak. Onu çok zor. Yani onu kabullenmek, ne biliyim yaşlıları onun şöyle yürürken düşünsene, seninkisi konuşmuyor. Seninkisi yürümüyo bi yaşında yürümesi gereken çocuk iki yaşında yürüyo. Mesela 9 yaşında okuldan geldiğinde oğ lum ne yaptın ne gittin dediğinde mesela bugün ne yedin çok o okulda bir olay olmuş olsun anlatamıyor.” (Grş. 7, st. 109-116)

Aslı hanım sağlık çalışanları ve çevrenin desteğini “*Eee çocuk doktorumuzun yaklaşımı çok çok güzeldi. Eee iki diğer çocuğum da kendisindeydi zaten. Eeee Abdullah’ı alıp ilk gittiniz dedi, biliyo musunuz dedi engelli grubunda en çok ama en çok benim sıcak bu aşık olduğum çocuklar down sendromlular dedi.*” (Grş. 4, st. 279-281) şeklinde açıklamıştır. Pelin hanım

sağlık-kurum çalışanlarından (doktor, hemşire vb.) ve çevreden destek görmemesini şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya durum şöyle, e burdaki Almanya'daki oo humangenetik dediklerimiz insanlar yani bunlar kadın doktoru hani bunlar böyle şey eee genleri takip eden insanlar. Onların beni böyle yirmi birinci hafta ve yirmi dördüncü hamileliğimin yirmi birinci ve yirmi dördüncü haftalar arasında böyle sıkboğaz edip de çocuğunuzu aldırmanız gerekiyo beni çok etkiledii.” (Grş. 6, st. 76-79)

4.3. Tıbbi Takip Süreci

Katılımcılara “...hangi doktorlar, ne sıklıkla takip ediyor?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.3.'te gösterilmektedir.

Tablo 4.3. Tıbbi Takip Süreci

Ana tema	Alt tema	f
Tıbbi Takip Süreci	Çocuğu takip eden doktorlar, uzmanlar	39
	Çocuk doktoru	15
	Nöroloji doktoru	7
	Psikiyatrist ve sosyal psikiyatristin görmemesi	5
	Psikiyatrist, sosyal psikiyatrist ve pedagog hizmetinin isteğe bağlı olması	4
	Sosyal Psikiyatrist	3
	Psikiyatrist	3
	Pedagog	1
	Psikolog	1
	Çocuğu takip eden diğer doktorlar, uzmanlar	14
	Ortopedi doktoru	5
	Göz doktoru	3
	Sosyal Pediatri Merkezi'ndeki doktorlar	3
	Kardiyoloji doktoru	1
	Dermatolog	1
	Kulak burun boğaz doktoru	1
	Kontrol aralıkları	11
	Üç ayda bir	3
	Altı ayda bir	3
	Yıllık kontrol	3
	Otuz altı aya kadar sık kontroller	1
	Aylık	1

Çocuğu takip eden doktorlar, uzmanlar. Katılımcılar özel gereksinimli çocuklarının çocuk doktoru (15) ve nöroloji doktoru (7) tarafından düzenli olarak takip edildiğini belirtmişlerdir. Merve hanım çocuğunu takip eden kişiyi çocuk doktoru olarak belirtmiş ve kendisini “Eeee düzenli olarak çocuk doktoruna gidiyoruz eeee aylık kontroller var. Tabi bu aylık kontroller eee belli bi yaşa kadar ee sıklıkta.” (Grş. 1, st. 70-71) şeklinde dile getirmiştir. Pelin hanım çocuğunu takip eden kişiyi nöroloji doktoru olarak belirtmiş ve bu süreci “Onlar da EEG'sin i falan yapıyolar eee altı ay bi. Önceden bunlar üç ayda birdi; ama Sena'nın durumu iyiye gittiği

için altı aya bi indirdiler artık nöroloji doktoru. EEG tanısı için, ee gelişimi için.” (Grş. 6, st. 68-69) şeklinde açıklamıştır.

Çocuğu takip eden diğer doktorlar, uzmanlar. Katılımcılardan gelen yanıtlar incelendiğinde özel gereksinimli çocuklarının, gereksinimlerine göre ortopedi doktorunun (5), göz doktorunun (3) ve Sosyal Pediatri Merkezi’ndeki doktorların (3) ayrıca takip ettiği belirlenmiştir. Aynur hanım çocuğunu takip eden diğer kişiyi ortopedi doktoru olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Heh Efe mesela down sendromlu olanlarda kalp rahatsızlığı çok oluyo, ciğerleri çok, bağırsakları çok rahatsız oluyo ve ortopedik rahatsızlıkları çok oluyo eklemlerinden dolayı ee onların rutin kontrollerimiz var. Diyo ki Efe bir yaşına geldi artık ona bi ortopedi doktoru baksın. Omuriliği yerinde mi, eklemleri yerinde mi oraya gönderiyo. Orda bakılıyo. Eğer onlar orda bi sıkıntı görmüşlerse o sıkıntıya göre diyo ki 3 ay sonra gel bir sene sonra gel yani o, o kontrolü yönlendiriyor ama o doktor da ortopedi doktoru da kesinlikle senin çocuk doktorunla beraber çalışiyo çünkü çünkü her gittiğin zaman o bizim çocuk doktorumuza mektup gönderiyo.” (Grş. 2, st. 175-181)

Sevgi hanım çocuğunu takip eden diğer kişiyi göz doktoru olarak belirtmiş ve kendisini *“Göz hastanesine götürüyorum.”* (Grş. 5, st. 66) şeklinde ifade etmiştir. Elif hanım çocuğunu takip eden diğer kişiyi Sosyal Pediatri Merkezi’ndeki doktorlar olarak belirtmiş ve kendisini *“Evet onlar da görüyor ama onlar dediğim ee SP o SPZ’de. O 3 ayda bi gittiğimiz yerde.”* (Grş. 8, st. 119) şeklinde ifade etmiştir.

Kontrol aralıkları. Katılımcılar çocuklarının sahip olduğu yetersizlik türüne göre üç ayda bir (3), altı ayda bir (3) ve yıllık kontroller (3) şeklinde takip edildiğini belirtmiştir. Ayşe hanım çocuğunun kontrollerinin üç ayda bir olduğunu belirtmiş ve bu süreci *“Ne biliyim engelli olan çocukları sürekli üç ayda bi eee senede bi kere olsun veyatta ama çoğunlukla üç ayda bir kontrol ediyolar.”* (Grş. 7, st. 78-79) sözleriyle dile getirmiştir. Cengiz bey çocuğunun kontrollerinin altı ayda bir olduğunu belirtmiş ve kendisini *“Çocuğumuza eee dediğim gibi altı ayda bir Dusseldorf’a SPZ’e götürüyoruz.”* (Grş. 3, st. 57) şeklinde ifade etmiştir. Sevgi hanım çocuğunun kontrollerinin yılda bir olduğunu belirtmiş ve kendisini *“Şey kontrolleri var. Bir seneden bir seneye kontrolleri var.”* (Grş. 5, st. 73) şeklinde ifade etmiştir.4.4. Özel Eğitim Hizmetleri

4.4.1. Kaynaştırma

Katılımcılara “...kaynaştırma eğitimi hakkında bilgi verir misiniz?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.4.1’de gösterilmektedir.

Tablo 4.4.1. Kaynaştırma

Ana tema	Alt tema	f
Kaynaştırma	Özel gereksinimli bireyin yerleştirildiği kurum	13
	<i>Kaynaştırma anaokulu</i>	6
	<i>Kaynaştırma ilkokulu</i>	3
	<i>Kaynaştırma eğitimi almama</i>	2
	<i>Kaynaştırma ortaokulu</i>	1
	<i>Anaokulu öncesi kaynaştırma etkinlikleri</i>	1
	Kaynaştırma hizmeti veren okul özellikleri	7
	<i>Destek eğitim paketi olması</i>	2
	<i>Özel eğitimci hizmeti</i>	1
	<i>Devlet desteği alması</i>	1
	<i>Entegrasyon asistanı (Integrationshelfer) olması</i>	1
	<i>Bakıcı hizmeti</i>	1
	<i>Pedagog hizmeti</i>	1

Özel gereksinimli bireyin yerleştirildiği kurum. Katılımcılar özel gereksinimli çocuklarının yerleştirildiği kurum için kaynaştırma anaokulu (6), kaynaştırma ilkokulu (3) olarak görüş bildirmişlerdir. Cengiz bey özel gereksinimli bireyin yerleştirildiği kurumu kaynaştırılmış anaokulu olarak belirtmiş ve süreci şu şekilde ifade etmiştir:

“Bende dedim ki zaten dedim ben dedim rahatsız olan çocukların okuluna göndermek istemiyorum çünkü dedim, benim çocuğum dedim sağlam çocukları gördüğü zaman dedim onların yaptıklarını bu da yapamıyo ama dedim gene gayret gösteriyo yapmaya çalışıyo dedim. O yüzden dedim ben dedim o okula göndermicem dedim. Ama benim dedim başka alternatifler olarak dedim okulların isimlerini verdiler. Gittim, araştırdım, sordum. Hakkatten bu okulda eee böyle çocuklara yardımcı olan ayriyetten çalıştırdıkları işçiler varmış, yani eee bakıcılar bi de pedagog varmış. O yüzden o okula gönderdim ve dediğim gibi Cansel'in sınıfında Cansel'den başka iki çocuk daha vardı. Gerisi bütün sağlıklı çocuklardı ve o çocuklar da Cansel'e hepsi yardımcı oluyolardı. Cansel'in yapamadığı bi şeyi yapmadığı böyle hemen elinden tutuyolardı: "Cansel komm". Yani bi sıkıntı yaşamadı Cansel arkadaşlarından.” (Grş. 3, st. 106-114)

Merve hanım özel gereksinimli bireyin yerleştirildiği kurumu kaynaştırılmış ilkokul olarak ifade etmiş ve kendisini “Eeeee üç yaşında kreşe başladık. Eee biz kreş eee kaynaştırılmış bi kreş eee seçtik. İlkokula da aynı yerde devam ediyö. Yani normal çocuklarla ders alıyo.” (Grş. 1, st. 118-119) sözleriyle açıklamıştır.

Kaynaştırma hizmeti veren okul özellikleri. Katılımcılar çocuklarına sağlanan kaynaştırma eğitimi için okullarda bazı kriterlerin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Bu kriterlerde ise

okulun kaynaştırma eğitimi verebilmesi için destek eğitim paketi olması (2) görüşü ortaya çıkmıştır. Merve hanım kaynaştırma hizmeti veren okulun özelliğini destek eğitim paketi olması olarak belirtmiş ve süreci şu şekilde ifade etmiştir:

“Eeee bu her kreşin de kendine ha eee terapi paketleri var. Eeee kiminin eee logopedisi yani konuşma terapisi, kiminin fizik terapisi, kiminin ergo terapi eee yani vücudunu tanıma terapileri var. Biz bunları da ee göz önüne alarak eee gezdiğimiz terapi eee beş altı tane terapi umm terapi diyorum kindergarten gezdik. Eeee bunlardan en eee ih ihtiyacımız olan eeee gereksinimimiz olan eeee kindergarteni seçmeye çalıştık.” (Grş. 1, st. 118-122)

4.4.2. Kaynaştırma Kararında Ailenin Rolü

Katılımcılara “...kaynaştırma kararında ailenin rolü nedir?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.4.2.’de gösterilmektedir.

Tablo 4.4.2. Kaynaştırma Kararında Ailenin Rolü

Ana tema	Alt tema	f
Kaynaştırma Kararında Ailenin Rolü	Kaynaştırma kararında ailenin rolü	12
	<i>Karar sürecinde ailenin fikrinin alınması</i>	8
	<i>Kararın aileye ait olması</i>	5
	<i>Ailenin tercihindeki sınırlandırmalar</i>	2

Karar sürecinde ailenin fikrinin alınması.

Kaynaştırma kararında ailenin rolü. Katılımcılar kaynaştırma kararında ailenin rolünü karar sürecinde ailenin fikrinin alınması (8), kararın aileye ait olması (5), ailenin tercihindeki sınırlandırmalar (2) şeklinde ifade etmiştir. Pelin hanım kaynaştırma kararında ailenin rolünü karar sürecinde ailenin fikrinin alınması olarak ifade etmiş ve süreci “*Burada fikrimiz alındı. Ne düşündüğümüzü sordular. Kızım için en mantıklı olan tavsiye ettikleri okuldu.*” şeklinde ifade etmiştir. Ayşe hanım kaynaştırma kararında ailenin rolünü kararın aileye ait olduğu şeklinde belirtmiş ve süreci şu şekilde ifade etmiştir:

“Burda kendi aile birinci rolde yani aile ne hangisini istiyorsa oraya gidiyo yani sen istemiyosan oraya diyosun ki benim çocuğum orada ilerleyemez ben bu kindergarteni istemiyorum gidiyorum integrative kindergarten’e yazdırıyorum. Yani burda sen kendin ön plandasın aile. Sen kendin yönlendiriyosun çocuğunu öyle baskı yok sen buraya gitmiyeceksin diye.” (Grş. 7, st. 185-192)

Aynur hanım kaynaştırma kararında ailenin rolünü ailenin tercihinde sınırlandırmalar olduğu şeklinde belirtmiş ve süreci şu şekilde ifade etmiştir:

“Ya dedim ya o çocuğa bağlı biraz da ama en sonunda yani onlar test ediyö da en sonun yine sen söylemiyosun hayır ben bunu istiyorum diyemiyosun. Çünkü baskı da oluyor senin üzerinde, psikolojik

baskıları da oluyor, o zamana kadar kendi çocuğunu görüp bi kabullenme zamanında oluyo; eeu ama bir baskı da yani ister istemez bi baskı da oluyor ya da seni yönlendirmek sana kabullendirme konusunda e bi bi şey oluyo yani.” (Grş. 2, st. 304-310)

4.4.3. Destek Hizmetler

Katılımcılara “...çocuğunuza sağlanan destek hizmetler hakkında bilgi verir misiniz?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.4.3.’te gösterilmektedir.

Tablo 4.4.3. Destek Hizmetler

Ana tema	Alt tema	f
Destek Hizmetler	Alınan destek hizmetler	30
	<i>Fizyoterapi (Kränkengymnastic)</i>	9
	<i>Konuşma terapisi (Logopädie-Sprachtherapie)</i>	9
	<i>Ergoterapi</i>	5
	<i>Çocuk yuvasına (Kindergarten) kadar (3 yaş) iyileştirici öğretmen (Heilpädagogin)</i>	1
	<i>İşitme terapisi</i>	1
	<i>Görme terapisi</i>	1
	<i>Yeme-içme terapisi</i>	1
	<i>Sürünme grubu</i>	1
	<i>Duyu terapi</i>	1
	<i>Jimnastik</i>	1
	Destek hizmetin alındığı yer ve kurumlar	18
	<i>Destek eğitim merkezi</i>	9
	<i>Okul</i>	6
	<i>Ev</i>	2
	<i>Belirli sayının altında özel gereksinimli çocuk bulunan okullarda terapi verilmemesi</i>	1
	Destek hizmete karar veren kişi ve kurumlar	15
	<i>Çocuk doktoru</i>	6
	<i>Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktoru birlikte</i>	4
	<i>Sosyal Pediatri Merkezi</i>	3
	<i>Aile</i>	1
	<i>Aile ve kurum kararı</i>	1
	Destek hizmetin sıklığına karar veren kişi ve kurumlar	11
	<i>Çocuk doktoru</i>	5
	<i>Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktoru birlikte</i>	2
	<i>Sosyal Pediatri Merkezi</i>	2
	<i>Sigorta ve çocuk doktoru birlikte</i>	1
	<i>Aile ve kurum kararı birlikte</i>	1
	Destek hizmeti karşılayan kurumlar	9
	<i>Sigorta</i>	8
	<i>Devlet</i>	1

Alınan destek hizmetler. Katılımcılar özel gereksinimli çocuklarının aldığı hizmeti fizyoterapi (Kränkengymnastic) (9), konuşma terapisi (Logopädie-Sprachtherapie) (9), ergoterapi (5) olarak belirtmiştir. Ayşe hanım aldıkları özel eğitim hizmetinin fizyoterapi (Kränkengymnastic) olduğunu belirtmiş ve süreci “İlk önce en önemlisi onun için şeysi eee

terapisi krankengymnastik'di. Çünkü kendini kasması vücudunu ee vücudunu çok kısıyordu sıkıyordu kendini. Oo ondan sonra ilk önemli terapi oydu ona gidiyordu haftada iki kereydi.” (Grş. 7, st. 126-127) şeklinde dile getirmiştir. Pelin hanım aldıkları özel eğitim hizmetinin konuşma terapisi (Logopädie-Sprachtherapie) olduğunu belirtmiş ve süreci “Ee yutma yani yutamadığı için logopädie dediğimiz bi eğitim gördü. Eee bunlar aslında halen daha devam ediyö.” (Grş. 6, st. 94-95) sözleriyle açıklamıştır. Cengiz bey aldıkları özel eğitim hizmetinin ergoterapi olduğunu belirtmiş ve kendisini “*Bi de bu parmaklarında problem olduğu için ergo terapiye götürdüm. Haftada üç gün terapiye gidiyoduk hep birer saatliğine.*” (Grş. 3, st. 97-98) sözleriyle ifade etmiştir.

Destek hizmetin alındığı yer ve kurumlar. Katılımcılar özel gereksinimli çocuklarının destek hizmeti destek eğitim merkezi (9) ve okuldan (6) aldıklarını belirten görüşler ifade etmişlerdir. Aslı hanım destek hizmetin alındığı yer ve kurumu terapi merkezi olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Aaamm şöyle o ee burda SPZ ee daha önce de söylediğim gibi şirketler var ya onlar size gidebileceğiniz yerlerin listelerini veriyö. Evinize daha yakın olan, e veya sizin yani evinize daha yakın olanları da tercih edebilirsiniz, ben e ben birinden duyduğum bu doktor çok daha iyiymiş, fizyoterapist daha iyiymiş, yani ben kendim ee araştırmama göre eem bi yer buldum. O yeri de o şirketler numarasını her şeyini buldu. Ondan sonra o şirketler üzerinden buraya başvuru yaptım, ondan sonra da beni de kabul ettiler çocuğumla eeee ve çok da memnunum yani.” (Grş. 4, st. 333-338)

Sevgi hanım destek hizmetin alındığı yer ve kurumu okul olarak ifade etmiş ve kendisini “*Yani o aa oo aslında dışarda bi kurum okula geliyo. Okula gelip terapiyi okulda yapıyolar.*” (Grş. 5, st. 124) şeklinde dile getirmiştir.

Destek hizmete karar veren kişi ve kurumlar. Katılımcılar çocuklarının aldığı destek hizmete çocuk doktoru (6), Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktoru birlikte (4) ve Sosyal Pediatri Merkezi'nin (3) karar verdiğini belirtmiştir. Merve hanım destek hizmete karar veren kişiyi çocuk doktoru olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Immmm ek terapiler ee kindergartenda yapılan terapilerin haricinde eee eğer size yeterli gelmiyosa doktorunuza bunu başvurup eee diyeliyorsunuz ben çocuğumun ekstra terapi almasını istiyorum. Eee kreşte yapılan terapiler okulda yapılan terapiler eee yeterli gelmiyo. Eee doktorumuz da bunu imm inceleyerek ee bize re reçete yazabiliyo.” (Grş. 1, st. 141-144)

Pelin hanım destek hizmete karar veren kişi ve kurumu Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktorunun birlikte karar alması olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Öncelikle bizim burda ee Soziale Pediatie Zentrum yani buu engelli çocukların gittiği bi merkez var. Bu merkeze bizaltı ayda bi gidiyoruz ve ordaki doktorların hepsi ee nöroloji uzmanı, ortopedi yani Sena'nın buuu eğitimleri buu eem fizikterapileri görmesini gerektiren bi kurum. Bunlar karar veriyö ama en başta bizim çocuk doktorumuz da bizi destekliyo. Hani evet Senahaftada iki kereyle yetmez beş kereyle terapi görmesi gerekiyo diyo. Bunu o merkezdeki hani sosyal ee sosyal çocuk merkezi dediğimiz ordaki nöroloji, ortopedi doktorlarıyla bizim kendi çocuk doktorumuz karar veriyö.” (Grş. 6, st. 138-143)

Destek hizmetin sıklığına karar veren kişi ve kurumlar. Katılımcılar çocuklarının aldığı destek hizmetin sıklığına çocuk doktoru (5), Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktoru birlikte (2), Sosyal Pediatri Merkezi'nin (2) karar verdiğini ifade etmişlerdir. Aslı hanım destek hizmetin sıklığına karar veren kişiyi çocuk doktoru olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Abdullah'ın eekonuş e ya konuşma terapisini ben daha önce istemiştım, doktorum gereksiz görmüştü ama fizyoterapi yapaneee bayan şey dedi, şimdi başlaması gerekiyo dedi ve doktorumuzakağıt yazdı. Email olarak gönderdi. Sonraeee doktor dedi eğer o bunu gerekli görüyosa o her gün onunla çalışıyo bu olması gerekiyo dedi ve sonra kendisi de eem kağıt yazdı ondan sondan sonra başladık.” (Grş. 4, st. 344-348)

Aynur hanım destek hizmetin sıklığına Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktorunun birlikte karar verdiğini belirtmiş kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela bi çocuğun ı konuşmasında bi sıkıntı varsa çocuk doktoru sadece kendi başına karar veremiyo. Sen terapi bu terapi alması gerekiyo, diyo ki hayr o RAM'a (SPZ) gitmesi gerekiyo, o kurula girmesi gerekiyo, o testler yapılması gerekiyo, eğer onlar da okeylerlerse ben de size ee şey gitmek için terapiye o belgeyi veririm yani veririm o belgeyi veririm yani reçeteyi diyim size veririm, öylece terapiye gidebilirsiniz. Sadece çocuk doktorunun yönlendirmesine bu olmuyo. O merkezler yazıyo. Haftada kaç saat kaç aa aa zaman boyunca terapi alacak olduğumuzu. Eğer onlar derlerse ki Efe Yusuf'un konuşma terapisine ihtiyacı yok onu çocuk doktoru kendi başına karar veremiyo. Beraber vermeleri gerekiyo.” (Grş. 2, st. 338-344)

Pelin hanım destek hizmetin sıklığına karar veren kurumu Sosyal Pediatri Merkezi olarak belirtmiş ve kendisini “Gine onları da o sosyal çocuk ee merkezleri veriyö.” (Grş. 6, st. 145) sözleriyle dile getirmiştir.

Destek hizmeti karşılayan kurumlar. Katılımcılar destek hizmetin sigorta (8) tarafından karşılandığını belirtmişlerdir. Melike hanım destek hizmeti karşılayan kurumun sigorta olduğunu belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Onu sigorta karşılıyo. Biz çocuk doktoruna gidiyoruz hangi tedavileri almak istediğimizi söylüyoruz ona göre reçet yazıyo bize. Atıyorum 10 tane tedavi yapılabilir. Bunu terapistte veriyoruz o da kendine göre biz her terapiden sonra imza atıyo onu sigortaya verip sigortadan parasını alıyo. Bu 10 termin dolduktan sonra tekrar doktora gidiyorum. Yeni şeyi alıyorum kağıdı alıyorum yani hiç doktor da sorun çıkarmıyo çünkü sonuçta eemm biliyolar Can'ın terapiye gerektiği için yani.” (Grş. 9, st. 201-205)

4.4.4. Bakım Hizmetleri

Katılımcılara “...bakım hizmetleri nelerdir ve hangi kurum tarafından sağlanmaktadır?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.4.4.’te gösterilmektedir.

Tablo 4.4.4. Bakım Hizmetleri

Ana tema	Alt tema	f
Bakım Hizmetleri	Bakım hizmetlerini veren kurumlar	7
	Sigorta	5
	Yaşam Desteği Merkezi (Lebenshilfe)	1
	Gençlik Dairesi (Jugendamt)	1
	Verilen bakım hizmetleri	18
	Malzeme ve araç-gereç (bez, bisiklet, gözlük vb.) desteği	12
	Özel gereksinimli çocuğa bakım desteği	4
	Temizlik yardımı	2
	Bakım veren kişiye maaş verilmesi	11
	Bakım veren kişiye maaş verilmesi	9
	Maaş verilmemesi	1
	Haftalık 30 saate kadar çalışma hakkı saklı tutularak bakım kişiye maaş verilmesi	1
	Bakım veren kişiye sigorta yapılması	9
	Bakım veren kişiye sigorta yapılması	7
	Bakım veren kişi çalıştığında sigorta hizmeti almaması	2
	Okulda bakıcı hizmeti	8
	Özel gereksinimli bireyin okulda bakıcı hizmeti alması	5
	Özel gereksinimli bireyin okulda bakıcı hizmeti almaması	3

Bakım hizmetlerini veren kurumlar. Katılımcılar bakım hizmetlerinin sigorta (5) tarafından karşılandığı ifade etmişlerdir. Pelin hanım bakım hizmetlerini veren kurumu sigorta olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eem öncelikle genelde her şey sigortalar karşılıyor burda Sena için. Hani eee bütün bu yardımcı aletlerini, Sena’nın ee bütün bakımındaki ilaçlarını yiyeceklerini, bezlerini. Ondan sonra yani Sena’ya gereken bütün medi medikal olsun, bakımı olsun, temizlik ilaçları olsun, ne kadar kişisel bakımlar şeyi olsun bunları krankenkasse yani bizim sigortalımız ödüyo. Sigorta dediğimiz ee sağlık sigortamız ödüyo. Eee bide eeee şey var Sena’nın mesela hani engelli kart pasosu var. Bunları o bakım yerleri ödüyo. Ben Sena’ya baktığım için ee yani biz Sena’ya baktığımız için bize de bakım ücreti ödeniliyo. Bakıp baktığımız için. Mesela okul otobüsleri falan okuldaki bütün eeee sosyal sosyalleşme şeylerini falan hep bu Sena’ya ayrılan bütçe tarafından bu krankenkasse yani buuu sigortalar kurumundan ödeniliyo.” (Grş. 6, st. 264-276)

Verilen bakım hizmetleri. Katılımcılar verilen bakım hizmetleri ile ilgili malzeme ve araç-gereç (bez, bisiklet, gözlük vb.) desteğinin (12) olduğu şeklinde görüş bildirmişlerdir. Ayşe hanım verilen bakım hizmetlerini malzeme ve araç-gereç (bez, bisiklet, gözlük vb.) desteği olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Mesela benim çocuğum tuvalet ihtiyacını karşılayamıyo o ordan ee şeyden çocuk doktorundan ee şey rezept alıp gidiyosun şeye sigortaya, ordan ee şeylerini aa pempas'larını bezlerinin altını bağlamak için. Eee bu onun parası mesela sigorta ödiyo. Ondan sonra daha bi yerde daha bi hakkım varmış onu da kullanmıyom mesela temiz sabununu ee mendilini şunusunu bunusunu verip ha ayda 5 euro mu neymiş herhalde temizlik malzemelerini aa alman için bir yer varmış, o hakkımı da kullanmadım ama varmış yani.” (Grş. 7, st. 392-396)

Bakım veren kişiye maaş verilmesi. Katılımcıların verdiği yanıtlar incelendiğinde bakım veren kişiye maaş verildiği (9) ortaya çıkmıştır. Cengiz bey bakım veren kişiye maaş verildiğini belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Bizim eeee bakım ücreti Türkiye'de hani sosyal sigartalar diyolar ya burda da sigorta karşılıyo. Eeee bakım olarak bakıcı olarak hanımım görünüyo. Ondan hariç ayda mesela şimdi ee dört oldu Pflege Stufe 728 euro da bakım parası geliyo. Yani Pflege Stufe yükseldi mi fiyat değişiyö. Mesela bir de 225'di. Ondan sonra 425'e çıktı. Ondan sonra 545'e çıktı. 545'ten 728'e çıktı.” (Grş. 3, st. 209-212)

Bakım veren kişiye sigorta yapılması. Katılımcılar bakım veren kişiye sigorta yapıldığını (7) ve bakım veren kişi çalıştığında sigorta hizmeti almadığını (2) ifade etmişlerdir. Sevgi hanım bakım veren kişiye sigorta yapıldığını belirtmiş ve kendisini *“Eem emekli paramı ödüyolar. Şu üç seneden belli.”* (Grş. 5, st. 182) sözleriyle ifade etmiştir. Pelin hanım bakım veren kişi çalıştığında sigorta hizmeti almadığını belirtmiş ve süreci *“Eee yok. O sigorta hani şöyle benim kendi sigortam var saten çalıştığım için. Sena'da benim üzerimde sigortalı oluyo.”* (Grş. 6, st. 278-280) sözleriyle dile getirmiştir.

Okulda bakıcı hizmeti. Katılımcıların bazıları özel gereksinimli çocuklarının okulda bakıcı hizmeti aldığını (5), bazı katılımcılar ise özel gereksinimli çocuklarının okulda bakıcı hizmeti almadığını (3) belirtmiştir. Merve hanım özel gereksinimli bireyin okulda bakıcı hizmeti aldığını belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Okulda bakıcı hizmetiii eee o da sigortayla alakalı tamamen amaa eee sigortanın da okulunda eeee kendileriyle immmm nasıl söyleyim, ken eeee anlaştıkları kurumlar var. Bu bakıcıların eeeee yetiştigi eeee kurumlar. Onlarla anlaşp eee okullarda eeee okulların kadrosunda oluyo bunlar ama maaşları eeee sssosyal ee hizmetlerden yani Lebenshilfe oluurr eee ondan sonra Diakonie vaar. Eee bu başlıklarda veriliyo yani ama sigorta kapsamında. Yani engelli ee engelli çocuğun sigortası kapsamında.” (Grş. 1, st. 217-221)

Elif hanım özel gereksinimli bireyin okulda bakıcı hizmeti almadığını belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Benim oğlumun yok. Bazı bunu genelde e çünkü ben zaten böyle engelli bi anaokuluna verdiğim için her çocuğa vermiyo. Ordaki eğitimciler zaten özel olduğu için her çocuğa bi tane vermiyolar ama öyle anaokullarında sadece otizmliler çocuklara özel eğitici da veriyolar. Onu ona öyle çocuklara hak veriyolar ama benim çocuğuma vermiyolar yani.” (Grş. 8, st. 430-433)

4.4.5. Sosyal Hizmetler

Katılımcılara “...ne tür sosyal hizmetler sağlanmaktadır? Siz bu hizmetlerin hangilerinden yararlanıyorsunuz?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.4.5.’te gösterilmektedir.

Tablo 4.4.5. Sosyal Hizmetler

Ana tema	Alt tema	f
Sosyal Hizmetler	Sağlanan sosyal hizmetler	6
	<i>Sosyal etkinlik (sinema, tiyatro, hayvanat bahçesi vb.) alanlarında ücret desteği</i>	5
	<i>Kurumlarda öncelik tanınması</i>	1
	Ulaşım	19
	<i>Özel gereksinimli birey için ücretsiz ulaşım</i>	11
	<i>Refakatçiler için ücretsiz ulaşım</i>	6
	<i>Refakatçiler için ulaşım ücreti hakkında bilgi sahibi olmama</i>	1
	<i>Refakatçiler için %50 indirimli ulaşım</i>	1
	Park yeri kolaylığı	18
	<i>Evin önünde engelli park alanı tahsisi</i>	6
	<i>Kamuya açık alanlarda engelli park yeri</i>	5
	<i>Ücretsiz park imkânı</i>	4
	<i>Şartları karşılamayan bireye evin önünde engelli park alanı tahsisi sağlanmaması</i>	3
	Araç alımında vergi kolaylığı	6
	<i>Araç alımında düşük vergi</i>	5
	<i>Araç alımında düşük vergi imkanından faydalanmama</i>	1
	Aile eğitimi	16
	<i>Kişi başvurduğunda hizmetin sağlanması</i>	7
	<i>Psikolojik danışmanlık almama</i>	4
	<i>Aile eğitimi almama</i>	3
	<i>Psikolojik danışmanlık alma</i>	1
	<i>Aile eğitimi alma</i>	1

Sağlanan sosyal hizmetler. Katılımcılar sosyal etkinlik (sinema, tiyatro, hayvanat bahçesi vb.) alanlarında kendilerine ücret desteği (5) sağlandığını ifade etmişlerdir. Aslı hanım sağlanan sosyal hizmeti sosyal etkinlik (sinema, tiyatro, hayvanat bahçesi vb.) alanlarında ücret desteği olarak belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eee onun dışında yani şöyle söyleyebilirim, bu git Abdullah'ın gittiği gruplardan ee mesela hiçbir ücret alınmıyo. Bilgilendirme bis sürü eee bu SPZ'in de Lebenshilfe'nin katkıda bulunduğu şirketlerin yönlendirmeleriyle sigorta bunların hepsini karşılamak zorunda. Gidiyorsunuz ve eğitimlere seminerlere katılabiliyorsunuz. Eee gene Abdullah biraz daha büyüdüğünde ee onlarla ilgili yapılan etkinliklere katıldığında gene onlarda da hepsini sigorta karşılacak.” (Grş. 4, st. 404-408)

Ulaşım. Katılımcılar özel gereksinimli çocuklarının ücretsiz ulaşım (11) hizmeti aldığını ve refakatçiler için de ücretsiz ulaşım (6) imkânı sunulduğunu ifade etmiştir. Ayşe hanım özel gereksinimli birey için ücretsiz ulaşım olduğunu belirtmiş ve kendisini “Ya, ücretsiz ulaşım, otobüs kartı, ee taksi bildiğim kadarıyla ama ben bunların hiçbirini kullanmıyorum.” (Grş. 7,

st. 341) sözleriyle açıklamıştır. Cengiz bey refakatçiler için ücretsiz ulaşım olduğunu belirtmiş ve süreci “*Eğer şimdi mesela hanım Cansel’len otobüs veya trene bindiği zaman sakat Ausweis’i yanımızda olduğu sürece eee yanındaki kişi de para ödemiyo. Cansel’de ödemiyo. Ulaşım parasız.*” (Grş. 3, st. 238-239) sözleriyle ifade etmiştir.

Park yeri kolaylığı. Katılımcılar evlerinin önünde engelli park alanı tahsisi (6) hizmeti sunulduğunu belirtmişlerdir. Aslı hanım evin önünde engelli park alanı tahsisi olduğunu belirtmiş ve kendisini “*Devlet bize istediği ee kapımızın önünde eee bizim için kendimize özel bi park alanı yapıyo hani bu orayı sadece biz park edebiliyoruz.*” (Grş. 4, st. 401-402) sözleriyle ifade etmiştir.

Araç alımında vergi kolaylığı. Katılımcılar araç alımında düşük vergi (5) ödediklerini ifade etmişlerdir. Melike hanım araç alımında düşük vergi ödediklerini belirtmiş ve süreci “*Heh vergi vergiden düşüyolar yani. Genelde ö ö özel ebeviyenlerde vergiden düşüyolar sene sonunda. Ve araba vergisinden de düşüyolar. Can’a kayıt edersem.*” (Grş. 9, st. 371-372) sözleriyle açıklamıştır.

Aile eğitimi. Katılımcılar aile eğitimi hakkında aile eğitimi hizmetinin başvurduklarında (7) kendilerine sağlandığını, psikolojik danışmanlık almadıklarını (4), bazı katılımcılar ise aile eğitimi almadıklarını (3) ifade etmiştir. Aslı hanım aile eğitiminin kişi başvurduğunda sağlandığını belirtmiş ve kendisini “*Aaa buu tamamen kişinin kendi isteğiyle alakalı olan bi şey, yani eğer siz istekte bulunursanız ee o şirketler size kesinlikle bu danışmanlıkları sağlayacak yerler buluyolar; ama eee durup dururken kimse size danışman ister misin demiyor tabii ki. Yani isteğe bağlı bi şey.*” (Grş. 4, st. 419-421) şeklinde dile getirmiştir. Melike hanım psikolojik danışmanlık almadığını belirtmiş ve süreci “*Yani psikolojik durumda biraz yalnız bırakıldım diyebilirim yani. Orda hiç destek gelmedi SPZ’de bir iki kez aldım ama o da imm doğum zor geçtiği için, oğlum down sendromlu olduğu için değil yani bir iki kez ondan sonra da imm yalnız bırakıldım yani.*” (Grş. 9, st. 393-395) sözleriyle açıklamıştır. Aynur hanım aile eğitimi almadığını belirtmiş ve kendisini “*Hani ben almıyorum.*” (Grş. 6, st. 314) sözleriyle ifade etmiştir.

4.4.6. Çocuğun Sahip Olduğu Haklarla İlgili Rehberlik/Danışmanlık Hizmeti

Katılımcılara “...çocuğunuzun sahip olduğu haklar ile ilgili herhangi bir rehberlik/danışmanlık hizmeti veriliyor mu?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin tema ve alt temalardaki frekans dağılımları Tablo 4.4.6.’da gösterilmektedir.

Tablo 4.4.6. Çocuğun Sahip Olduğu Haklarla İlgili Rehberlik/Danışmanlık Hizmeti

Ana tema	Alt tema	f
Çocuğun Sahip Olduğu Haklarla İlgili Rehberlik/Danışmanlık Hizmeti	Yazılı ve basılı materyaller	11
	<i>Yazılı ve basılı materyal hizmeti alma</i>	9
	<i>Yazılı ve basılı materyal hizmeti almama</i>	1
	<i>Yazılı ve basılı materyal hizmeti ile ilgili bilgi sahibi olmama</i>	1
	Dernekler	7
	<i>Dernekler hakkında bilgi sahibi olmama</i>	4
	<i>Derneklerin yasal haklar ile ilgili bilgi vermesi</i>	2
	<i>Derneklerin yasal haklar ile ilgili bilgi vermemesi</i>	1
	Resmi kurumlar	9
	<i>Resmi kurumların bilgi vermesi</i>	4
	<i>Resmi kurumların kişi araştırdığında bilgi vermesi</i>	4
	<i>Resmi kurumların haklar ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmaması</i>	1
	Sigorta danışmanlık hizmeti	10
	<i>Danışmanlık hizmetinde hakların söylenmesi</i>	5
	<i>Danışmanlık hizmetinde hakların söylenmemesi</i>	4
	<i>Danışmanlık hizmeti almama</i>	1

Yazılı ve basılı materyaller: Katılımcılar özel gereksinimli çocuklarının sahip olduğu haklarla ilgili yazılı ve basılı materyaller hizmeti (9) aldıklarını ifade etmiştir Aslı hanım yazılı ve basılı materyal hizmeti aldığını belirtmiş ve kendisini “*Şöyle, biz ilk SPZ’de gittiğimizde bize bi tane kağıt verilmişti. Orda çocuğumuzun hakları yazıyordu. Eee hatta daha fazlası olduğunu, çocuk doğduktan belirli bi yaşa geldikten sonra işte ne bilim kindergartena veya okula başladığında daa daha daha fazla hani neler eee haklarımızın olduğu.*” (Grş. 4, st. 424-426) sözleriyle açıklamıştır.

Dernekler. Katılımcıların çoğunluğu dernekler hakkında bilgi sahibi olmadığını (4), bazı aileler ise derneklerin yasal haklar ile ilgili bilgi verdiğini (2) ifade etmiştir. Ayşe hanım dernekler hakkında bilgi sahibi olmadığını belirtmiş ve kendisini “*Yok ben de o konuda hiç bi bilgim yok.*” (Grş. 7, st. 388) sözleriyle dile getirmiştir. Elif hanım derneklerin yasal haklar ile ilgili bilgi verdiğini belirtmiş ve süreci “*Veriyo, çok. Hem orda fikir değişikliği oluyo, herkes hayat tecrübesini ortaya koyuyo ya da aaa ben bun bilmiyodum oluyosun. Kaç yıldır da burda yaşısan a kimse dememişti diyosun. Orda ee şey yapıyosun, fikir alışverişi yapıyosun.*” (Grş. 8, st. 503-506) şeklinde dile getirmiştir.

Resmi kurumlar. Katılımcılar resmi kurumların yasal hakları ile ilgili bilgi verdiğini (4), ayrıca resmi kurumların kişi araştırdığında bilgi verdiğini (4) ifade etmişlerdir. Pelin hanım resmi kurumların bilgi verdiğini belirtmiş ve kendisini “*Resmi kurumlar bilgi veriyο, evet.*” (Grş. 6, st. 361) sözleriyle açıklamıştır. Aynur hanım resmi kurumların kişi araştırdığında bilgi verdiğini belirtmiş ve süreci “*Sadece sorduğunuz cevabı. Onu da adamına göre cevap veriyor. Hans ise başka Hasan ise başka.*” (Grş. 2, st. 603) sözleriyle ifade etmiştir.

Sigorta danışmanlık hizmeti. Katılımcıların bazıları sigortanın sunduğu danışmanlık hizmetinde hakların söylendiğini (5) belirtirken, bazı katılımcılar ise danışmanlık hizmetinde hakların söylenmediğini (4) ifade etmiştir. Merve hanım sigorta danışmanlık hizmetinde hakların söylendiğini belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Eeee bunları eee haklarla ilgili eeee her üç ayda bir sigortadan bize eee danışmanlar geliyo. Eeeee onlar bize ee ne durumdasınız? Eee nelere ihtiyacınız var? Eee böyle böyle haklarınız var, kullanmak ister misiniz? Eeee mesela eee çocuk eee banyo yapabiliyor mu? Banyo için özel gereçleriniz var mı? Eeee ihtiyacınız var mı? Temin edebiliriz. Mesela benim çocuğum eeeee tuvalet eğitimini yeni yeni yapıyo. Üç yaşından itibaren eeee bezlerimiz geliyo. Eeee buu eeee sigorta tarafından gelen eeee denetlemeciler ee bize eee bilgiler de veriyolar.” (Grş. 1, st. 262-267)

Aslı hanım sigorta danışmanlık hizmetinde hakların söylenmediğini belirtmiş ve süreci “*Alıyoruz onu da. Eve gelenler sadece rapor hazırladılar sigorta için çalışan bir bayan. Ama haklarımı saymadılar. Hiçbir sigorta bunu yapmak istemez. O nedenle hastanın ailesi araştırıyor ve haklarını kullanıyo.*” (K4, st. 140-141) sözleriyle açıklamıştır.

4.4.7. Alınan Hizmetlerde Göçmenlikle İlgili Sorunlar

Katılımcılara “...hizmetlere ulaşırken göçmen olmanızdan kaynaklı zorluklar yaşadınız mı?” sorusu sorulduğunda verilen yanıtlara ilişkin temadaki frekans dağılımları Tablo 4.4.7.’de gösterilmektedir.

Tablo 4.4.7. Alınan Hizmetlerde Göçmenlikle İlgili Sorunlar

Ana tema	Alt tema	f
Alınan Hizmetlerde Göçmenlikle İlgili Sorunlar	Alınan Hizmetlerde Göçmenlikle İlgili Sorunlar	17
	<i>Zorluk yaşanmaması</i>	<i>11</i>
	<i>Zorluk yaşanması</i>	<i>4</i>
	<i>Sosyal hayatta zorluk yaşanması</i>	<i>2</i>

Alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar. Katılımcılar alınan hizmetlerde zorluk yaşamadıklarını (11) bazı katılımcılar ise zorluk yaşadığını (4) ifade etmiştir. Melike hanım

alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili zorluk yaşamadığını belirtmiş ve süreci “*Hayır hayır hiç. Genel olarak Almanya’da yaşıyorum ama bu konuda yaşamadım hani.*” (Grş. 9, st. 384) sözleriyle ifade etmiştir. Aynur hanım alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili zorluk yaşadığını belirtmiş ve kendisini şu şekilde ifade etmiştir:

“Herkeslen aynı hakka sahipsın, herkeslen aynı hakka sahipsın yoksa ırkçılık olur işte o zaman ama sen göçmen olduğun için kanunu kuralı bilemiyorsun, Almancan yetmiyo, çok kolay geri püskürtebiliyolar seni. Öyle bi ee kötü avan dezavantajın oluyo. Dedim ya, ben ee verilmiş hakkımı geri alamadım. Kadın benim a dıma aradığı için on dakkasında hakkımı geri aldım ama ben ee onları aradığım zaman bu bu kurallar var, bu bu haklar var, bu benim hakkım ee diye onlara yani. Yaa var üstü kapalı var. Üstü kapalı var ama.” (Grş. 2, st. 549-553)

BÖLÜM V: TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde katılımcılardan elde edilen bulgular, katılımcılara yöneltilen görüşme soruları kapsamında oluşturulan temalar ve alt temalar çerçevesinde hem kendi aralarında hem de alanyazın ile karşılaştırılarak tartışılmıştır. Tartışma sonunda önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç

Bu araştırmada, Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde bulunan Dortmund ve Duisburg şehirlerinde yaşayan 0-18 yaş arasında zihinsel yetersizliği ve bedensel yetersizliği olan çocuğa sahip dokuz Türk ailesi katılmıştır.

Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan araştırma kapsamında araştırma sonuçları: Almanya' Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde özel gereksinimli bireylerin tanılama sürecinde çoğunlukla doğumdan sonra tanıldıklarını, tanılama sürecinde genetik test ve nörolojik taramaların öne çıktığını, tanılamanın çoğunlukla hastanede yapıldığı ve tanılamayı ise hastanedeki doktorların/nöroloji doktoru ve nöroloji doktorunun bulunduğu kurulun koyduğunu; tanılama sürecinde ailelerin kabul etme aşamasında zorluk yaşadığı, sağlık ve kurum çalışanlarından destek görememe ve destek görmenin eşit oranda olduğunu; tıbbi takip sürecinde özel gereksinimli çocuklarını çoğunlukla çocuk doktorunun ve nöroloji doktorunun takip ettiğini, çocuğu takip eden diğer doktorların çocuklarının yetersizlik özelliklerine göre farklılık gösterdiğini, kontrol aralıklarının üç ayda bir, altı ayda bir, yılda bir olduğunu; kaynaştırma eğitiminin anaokulu kademesinde yoğunlaştığını ve ilerleyen kademelerde özel gereksinimli bireylerin kaynaştırma okullarına yerleşme oranının azaldığını, kaynaştırma hizmeti veren okullarda destek eğitim paketi olması, özel eğitimci hizmeti verilmesi gibi kriterlerinin arandığını; kaynaştırma eğitimi sürecinde karar alınırken aileye danışıldığını; destek eğitimin destek eğitim merkezinde ve okulda alındığını, destek hizmete çocuk doktoru ve Sosyal Pediatri Merkezi ve çocuk doktorunun birlikte karar verdiğini, destek eğitimin kişilerin sigortaları tarafından karşılandığını; bakım hizmetlerinin sigorta tarafından

karşılandığını, bakım veren kişiye maaş ve sigorta hizmeti sağlandığını, özel gereksinimli çocuk için okulda bakıcı hizmeti verildiğini; sosyal hizmetlerde özel gereksinimli bireylerin ve refakat eden kişilerin toplu taşımadan ücretsiz faydalandıkları, özel gereksinimli bireylerin engel türüne bağlı olarak evlerinin önünde park yeri sağlandığı, araç alımında vergi indirim uygulandığı, aileler başvurduğunda aile eğitiminin sağlandığını; çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili yazılı materyal hizmeti verildiğini, resmi kurumların ve sigorta şirketlerinin bilgi vermesinin yanında ailelerin gerekli bilgiler için ayrıca talepte bulunması ve araştırma yapması gerektiğini; Türk ailelerin aldıkları özel eğitim hizmetlerinde göçmenlikten kaynaklı çoğunlukla sorun yaşamadıklarını göstermektedir.

5.2. Tartışma

Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin deneyim ve görüşlerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılan araştırma kapsamında elde edilen bulgular, oluşturulan on tema (tanılama, tanılama sürecinde yaşanan olaylar, tıbbi takip süreci, kaynaştırma, kaynaştırma kararında ailenin rolü, destek hizmetler, bakım hizmetleri, sosyal hizmetler, çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili rehberlik/danışmanlık hizmeti, alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar) altında sunularak tartışılmıştır. Araştırmanın amaçları doğrultusunda sorulan sorular ile ilgili olarak katılımcılardan elde edilen bulgular kendi aralarında ve ulaşılabilen alanyazınla karşılaştırılarak tartışılmıştır.

5.2.1. Tanılama Süreci

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarının tanılama süreci ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin tanılama süreci ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle çocuklarının ne zaman tanı aldığından, tanılama sürecinde kullanılan yöntemlerden ve çocuklarına tanı koyan kurumlardan-kişilerden bahsetmişlerdir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğu çocuklarının doğumdan sonra tanı aldığını belirtmiştir. Doğum sonrasında tanı alan çocukların yetersizlikleri incelendiğinde down sendromu, serebral palsi ve zihinsel yetersizlik gibi tanılarının olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak özellikle down sendromu gibi tanısı doğum öncesinde mümkün olan

yetersizliklerin Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde gebelikte fark edilmediği görülmekte ve tanılamanın ise çoğunlukla doğum sonrasında olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye'de yapılan çalışmalardan Bozkurt (2009) zihinsel yetersizliği olan çocukların çoğunlukla okula başladıklarında farkına varıldığı sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca Selimoğlu, Özdemir, Töret ile Özkubat (2013) yaptıkları çalışmada otizm tanısının çoğunlukla dört yaşından sonra konulduğunu ortaya koymaktadır. Yapılan araştırma bulguları Türkiye'de yapılan çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde tanılama sırasında kullanılan yöntemlerde ise genetik test ve nörolojik taramalar (beyin filmi, MRT vb.) ağırlıklı görüşleri oluşturmaktadır. Ayrıca kan testi ve yapılan diğer testler (konuşma testi, motor el becerisi testi vb.) ile ilgili görüş bildirilmiştir. Belirli müdahale çeşitlerinin olduğu görülmektedir. Çocuğun tanısını koyan kurumun ağırlıklı olarak doğum yapılan hastane olduğu ve yapılan görüşmelerde belirtildiği üzere konulan tanının tam anlamıyla doğruluğunun sağlanması için ailelerin İnsan Genetiği Araştırma Merkezlerine yönlendirildiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak rutin kontrollerin dışında genetik testleri ile konulan tanının doğrulanmaya çalışıldığı sonucuna ulaşılmaktadır. Familienratgeber (2019) raporunda ebeveynlerin, çocuklarının hastalığı veya yetersizliğinin genetik veya kalıtsal kökenli olabilmesi durumunda İnsan Genetiği Araştırma Merkezi'nden bilgi alabildiği belirtilmektedir. Danışma merkezlerinde deneyimli, teşhis koyabilen, nedenleri açıklayabilen ve yanlış anlamaları giderebilen doktorların çalıştığı vurgulanmış ve ayrıca bu hizmetin sağlık sigortası üzerinden ödendiği bulguları katılımcıların görüşleri ile benzer şekildedir.

Türkiye'de tanılama tıbbi ve eğitsel tanılama olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır (Bozkurt, 2009; Selimoğlu vd., 2013). Ülkemizde özel gereksinimli bireylerin tanılanması sürecinde kullanılan yöntemler arasında zekâ testleri bulunmaktadır. Tanılama ve değerlendirme sürecinde kullanılan zekâ testlerinin başında Stanford Binet Zeka Ölçeği, Leither Uluslararası Performans Ölçeği ve WISC-r gelmektedir (Bozkurt, 2009; Kırbıyık, 2011; Özak, Vural ve Avcıoğlu, 2008; Yurtsever, 2013). Özel gereksinimli bireylerin tanılanması sürecinde gelişimsel ölçekler de kullanılmaktadır. Tanılama ve değerlendirme sürecinde sıklıkla kullanılan gelişimsel ölçeklerin başında Denver Gelişimsel Tarama Ölçeği gelmektedir. Tanılama ve değerlendirme sürecinde en sık olarak kullanılan psikomotor ölçek ise Gessel

Görsel Algı Testi olarak belirtilmektedir (Bozkurt, 2009; Yurtsever, 2013). Down sendromu belirlemede ise ikinci trimester üçlü tarama testi, ikinci trimester dördü tarama testi, birinci trimester biyokimyasal tarama testleri ve ense kalınlığı testi uygulanmaktadır (Kafkaslı, 2004). Türkiye’de tanılama sürecinde genetik, zeka, gelişim vb. testler kullanılarak tıbbi ve eğitsel değerlendirme yapılırken, yapılan araştırma bulgularında Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde tanılama sürecinde çoğunlukla genetik test ve nörolojik taramaların yapıldığı ayrıca özel gereksinimli çocukların gelişimini izlemeye yönelik testler uygulandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde tanılamayı yapan kurumun ağırlıklı olarak doğum yapılan hastane olduğu belirtilmiştir, tanı koyan kişiler ile ilgili alınan görüşlerde yine ağırlıklı olarak hastanedeki doktorların olduğu görülmektedir. İkinci sırada ise nöroloji doktoru/nöroloji doktorunun bulunduğu kurul yer almaktadır. Buradan yola çıkarak Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde tanının hastanede ve hastane doktorları ve bulundukları kurul tarafından konulduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye’de özel gereksinimli çocukların tanılanması ile ilgili son yönetmeliğe göre hastanelerde tanılamayı yapan kurul; dahiliye, göz, kulak-burun-boğaz, genel cerrahi veya ortopedi, nöroloji veya ruh sağlığı ve uzmanlarından oluşmaktadır (Resmi Gazete, 2010). Tıbbi tanılama, hastanelerde sağlık kurulu tarafından konulurken (Şahin, Altun ve Kara, 2014), eğitsel tanı ise (Bozkurt, 2009; Yurtsever, 2013) RAM’da bulunan Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu tarafından konulmaktadır. Selimoğlu vd. (2013) yaptıkları çalışmada otizm tanısı koyan kişileri çocuk psikiyatristi başta olmak üzere nörolog olarak belirtmiştir. Türkiye’de tanılamayı yapan kurumun hastane olması ve tanılamayı yapan kişilerin nöroloji doktoru ve nöroloji doktorunun bulunduğu kurulun koyması yapılan araştırma sonuçları ile benzerlik göstermektedir. Türkiye’de farklı olarak eğitsel tanının mevcut olması ve bu tanının RAM tarafından konulması araştırmanın bulguları ile farklılık göstermektedir.

5.2.2. Tanılama sürecinde yaşanan olaylar

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarının tanılanması sürecinde yaşadıkları olaylar ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde Türk ailelerinin tanılama sürecinde yaşanan olaylarla ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler çoğunlukla kabul etme aşamasında yaşadıkları zorluklardan bahsetmişlerdir. İkinci olarak ise sağlık çalışanlarının (doktor, hemşire vb.) ve çevrenin kendilerine sağladıkları desteği aktarmışlar fakat üçüncü sırada ise bir kısım aile sağlık çalışanlarından ve çevrelerinden destek görmediklerini belirtmiştir. Ailelerin görüşmelerde belirttikleri üzere özel gereksinimli çocuklarını kabul etme aşamasında toparlanmakta zorlandıkları, çok yalnız kaldıkları gibi bireysel ve psikolojik zorlukların çoğunluk görüş olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan yola çıkarak çevrenin ve sağlık çalışanlarının tanılama sürecinde aileye olan etkisinde olumlu ve olumsuz anlamda her iki görüşün eşit olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye'de yapılan çalışmalarda Selimoğlu vd. (2013) tanılama sürecinde, uzmanların sadece ailelerden bilgi alarak, gözlemlmeden tanı koyduklarını, tanının çok kısa sürede konulduğunu ve ailelerin kabul etme aşamasında yaşadıkları zorlukları ortaya koymuşlardır. Ayrıca ailelerin tanılama sürecinde yeterince bilgilendirilmedikleri, ailelerin başvurdıkları uzmanların özel gereksinimli çocuklar ile yeterince ilgilendirmedikleri, uzmanların yeterince zaman ayırmadığı veya önem vermediği sonucuna varılmıştır (Ciğerli, Topsever, Alvur ve Görpelioğlu, 2014; Selimoğlu vd., 2013). Bu bağlamda hem Türkiye'de hem Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin kabul etme aşamasında yaşadıkları zorluklar ve sağlık çalışanlarının/uzmanların yeterli desteği sağlamaması bulguları benzerlik göstermektedir.

5.2.3. Tıbbi takip süreci

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarının tıbbi takip süreci ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin tıbbi takip süreci ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle çocuklarını takip eden doktorlar ve uzmanlardan, çocuklarını takip eden diğer doktorlar ve uzmanlardan ve kontrol aralıklarından bahsetmişlerdir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde çocuklarının takip eden doktorlar ve uzmanlarla ilgili ailelerin çoğunluğu çocuk doktoru ve sonrasında nöroloji doktoru olarak görüş bildirdiği görülmektedir. Çocuklarını takip eden diğer doktorlar ve uzmanlar ile ilgili elde edilen görüşler ise ilk olarak ortopedi doktoru ikincisi sırada ise göz doktoru olduğu görülmektedir.

Buradan yola çıkarak ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere çocukların rutin kontrollerini çocuk doktorunun ve nöroloji doktorunun yaptığı, gidilen diğer uzmanların ise görüşme yapılan ailelerin çocuklarının yetersizlik özelliklerine göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmaktadır. Türkiye’de ise Engelli Sağlık Kurulu tarafından verilen sağlık raporlarının geçerlilik süresi sonunda özel gereksinimli bireyler gelişim kontrollerini yaptırmak için hastaneye başvuru yapmaktadırlar. Sağlık kurulu rapor süreleri özel gereksinimli bireyin almış olduğu tanıya göre değişiklik göstermektedir (Başgöl ve Saltık, 2012; Şahin vd., 2014).

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler çocuklarının kontrol aralıklarının üç ayda bir kez, altı ayda bir kez ve yılda bir kez olarak görüş bildirmişlerdir. Buradan yola çıkarak ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere çocukların kontrol tarihlerinin bakım sigortası tarafından verilen ve çocuklarının yetersizlik seviyesini ifade eden bakım derecesine göre belirlendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Familienratgeber (2019) raporunda bakım seviyesi 2 ve 3 olan çocukların için altı ayda bir, bakım seviyesi 4 ve 5 olan çocukların her üç ayda bir bakım danışmanlığından faydalandığı belirtilmektedir. Yayımlanan rapor verileri ulaşılan sonuca paralellik göstermektedir. Türkiye’de ise özel gereksinimli bireylerin eğitsel kontrolleri/değerlendirmeleri her yıl RAM tarafından yapılmaktadır (Bozkurt, 2009). Ayrıca hastanelerdeki kontrol aralıkları ise özel gereksinimli bireye verilen sağlık raporu geçerlilik süresine göre farklılık göstermektedir (Başgöl ve Saltık, 2012; Şahin vd., 2014).

5.2.4. Kaynaştırma

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarının kaynaştırma eğitimi ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin kaynaştırma ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle özel gereksinimli bireyin yerleştirildiği kurumdan ve kaynaştırma hizmeti veren okul özelliklerinden bahsetmişlerdir.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğunluğu çocuklarının kaynaştırma anaokuluna gittiği yönünde görüş bildirmiştir. Ayrıca ailelerin ilköğretim kademesinde kaynaştırma eğitimi alan ve özel eğitim okuluna giden çocuklarına ait görüşlerinin birbirine eşit olduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak ailelerin özel gereksinimli çocuklarının anaokulu kademesinde kaynaştırma eğitimi almasının daha yaygın olduğu fakat

ilkokul ve ilerleyen kademelerde kaynaştırma eğitimi ve özel eğitim okuluna gitme oranının aynı düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Stadt Köln (2021) raporunda Almanya’da özel gereksinimli çocukların sahip oldukları özür türü dikkate alınarak bir özel eğitim okuluna yerleştirildikleri belirtilmektedir. Özel gereksinimli çocukların eğitimi için öncelikli olarak kaynaştırma eğitiminin planlandığı vurgulanmaktadır. Ancak, kaynaştırma eğitiminin mümkün olabilmesi için çocuğun özür türü ve eğitim gereksinimlerinin gideceği okul için uygun olması gerektiği belirtilmiştir. Veriler araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Türkiye’de Bozkurt (2009) yaptığı çalışmada özel gereksinimli çocukların yönlendirmelerinin çoğunun RAM tarafından özel eğitim okul ve kurumuna yapılma eğiliminde olduğu ortaya konulmuştur. Yurtsever (2013) yaptığı çalışmasında ise farklı bir bölgede bulunan RAM’da tanı alan özel gereksinimli çocukların tam zamanlı kaynaştırma ve destek eğitimi ve özel eğitim sınıfına yerleştirildikleri sonucuna varmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmalara bakıldığında özel gereksinimli bireylerin RAM tarafından özel eğitim okul ve kurumlarına (Bozkurt, 2009) ve tam zamanlı kaynaştırma ve destek eğitimi ve özel eğitim sınıflarına (Yurtsever, 2013) yerleştirildikleri sonuçlarına ulaşılmıştır. Yapılan araştırma bulgularında Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde anaokulu kademesinde daha çok kaynaştırma eğitimi ortamlarına, ilkokul ve ilerleyen kademelerde kaynaştırma eğitimi ve özel eğitim okullarına yerleştirilmenin aynı düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler kaynaştırma eğitimi veren kurumların özellikleri ile ilgili alınan görüşlerde çoğunlukla destek eğitim paketinin olması gerektiğini belirtmişlerdir. Ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere okulların özel gereksinimli bireylerin yetersizlik türlerine uygun destek eğitim hizmeti sunmaları ve bu hizmete uygun eğitim almış öğretmen ya da uzmanların görev yapması gerektiği, şartlar sağlanmadığında çocuklarının özel eğitim okullarında eğitim aldığı görülmektedir. Buradan yola çıkarak Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde okulların kaynaştırma hizmeti verebilmek için bazı kriterleri yerine getirmesi gerektiği ve bunların en başında destek eğitim paketi şartı arandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kultusministerkonferenz (2000) devlet yasasında öğrencileri uygun okula yerleştirme kararının destek gereksinimlerinin türü ve kapsamı, ebeveynlerin, danışma organlarının görüşleri, destek hizmetleri de dahil olmak üzere genel okul için destek fırsatları, gerekli özel eğitim personelinin mevcudiyeti, tıbbi-terapötik, psikolojik ve sosyal

hizmetlerin mevcudiyeti ve çevreyi değiştirme olasılıkları dikkate alınarak verildiği belirtilmektedir. Verilerin araştırmanın bulguları ile uyumlu olduğu görülmektedir.

Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı  zel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği’ne (Resmi Gazete, 2012) göre; özel gereksinimli bireyler eğitimlerini; ilköğretim, ortaöğretim ve yaygın eğitim kurumlarında sürdürmekte, okul ve kurumlarda kaynaştırma yoluyla eğitim alacak bireylerin bir sınıfta en fazla iki özel gereksinimli birey olacak şekilde eşit olarak dağılımı sağlanmaktadır. Yine bu yönetmeliğe göre, kaynaştırma yoluyla eğitimlerine devam eden bireylerin bulunduğu sınıflarda sınıf mevcutları; okul öncesi eğitim kurumlarında özel eğitime ihtiyaı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 10, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 20 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenir. Diğer kademelerdeki eğitim kurumlarında ise sınıf mevcutları; özel eğitime ihtiyaı olan iki bireyin bulunduğu sınıflarda 25, bir bireyin bulunduğu sınıflarda 35 öğrenciyi geçmeyecek şekilde düzenlenmektedir. Bulgulardan yola çıkarak Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinin ve Türkiye’nin kaynaştırma eğitimi veren kurum özellikleri konusunda farklı kriterlere sahip olduğu görülmektedir.

5.2.5. Kaynaştırma kararında ailenin rolü

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin kaynaştırma kararında ailenin rolü ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğu kaynaştırma kararında kararın kendilerine bırakıldığı yönünde görüş bildirmiş fakat az da olsa bazı aileler ailenin tercihinde bazı sınırlandırmaların olduğunu belirtmiştir. Buradan yola çıkarak ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere özel gereksinimli çocuklarının kaynaştırma eğitimi alıp almaması konusunda aile görüşünün öncelikli olduğu, aile kaynaştırma eğitimi için uygun destek eğitim hizmeti veren okul bulunduğunda özel gereksinimli çocuğunun kaynaştırma eğitiminden faydalanabildiği sonucuna ulaşılmaktadır. Kruse (2017) yayımlanan raporda özel gereksinimli çocukların diğer çocuklarla hangi şartlar altında birlikte aynı okulda eğitim alabileceğinin her eyaletin kanunlarında farklı düzenlendiğini belirtmektedir. Ayrıca ocukların standart okulda ya da özel destekli bir okulda eğitim alma kararının anne babalara bırakıldığını belirtmektedir. Ancak birçok eyaletteki okul kanunlarının, yetkili eğitim müdürlüklerine belirli şartlar altında öğrenim yerini anne babaların farklı kararına rağmen belirleme yetkisi verdiği de

vurgulanmaktadır. Ailenin çocuğunun hangi okulda eğitim alacağına karar verirken etkili olduğunu fakat uygun şartlar sağlanmadığında çocuğun okula alınmadığı belirtmiştir. Veriler araştırmanın bulguları destekler niteliktedir.

Türkiye’de özel gereksinimli çocukların yerleştirme kararı alınırken öncelikli olarak tıbbi ve eğitsel tanısının dikkate alındığı, dikkate alınan diğer durumlar arasında veli görüşünün olduğu belirtilmektedir (MEB, 2006). Türkiye’de tanılama sürecinde veli görüşünün alınması araştırmanın bulguları ile benzerlik göstermektedir. Buradan hareketle her iki ülkede de tanı sürecinde veli görüşünün önemsendiği görülmektedir.

5.2.6. Destek hizmetler

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarına sağlanan destek hizmetler ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin destek hizmetler ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle alınan destek hizmetlerden, destek hizmetin alındığı yer ve kurumlardan, destek hizmete karar veren kişi ve kurumlardan, destek hizmetin sıklığına karar veren kişi ve kurumlardan ve destek hizmeti karşılayan kurumlardan bahsetmişlerdir.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler çocuklarının aldığı destek eğitimi fizyoterapi olarak belirten aileler çoğunluktadır. Konuşma terapisi ve ergoterapi diğer en çok görüş belirtilen destek hizmet olarak görülmektedir. Özel gereksinimli çocuklarının destek hizmeti aldığı yer olarak destek eğitim merkezleri çoğunlukta iken ikinci sırada okullar yer almaktadır. Aileler görüşmeler sırasında Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde okulların kaynaştırma eğitimi verebilmeleri için sağlaması gereken kriterlerden birinin destek eğitim hizmetleri olduğunu ayrıca özel eğitim okullarının da belirli destek hizmetleri verdiklerini belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde özel gereksinimli çocukların ihtiyaç duydukları destek hizmeti destek eğitim merkezlerinden alabilecekleri gibi aynı zamanda da hem kaynaştırma hizmeti veren okullardan hem de özel eğitim okullarından alabileceği sonucuna varılmıştır. Kultusministerkonferenz (1998a) devlet yasasında özel eğitim okullarında günlük rutinlerin özel gereksinimli çocukların özel gelişim ve öğrenme ihtiyaçlarına ve yaşamın ritmine göre uyarlandığı belirtilmektedir. Ayrıca destek

eğitim, bakım ve dinlenme gibi imkanların da sunulduğu vurgulanmaktadır. Veriler araştırmanın bulguları desteklerler niteliktedir.

Türkiye’de özel gereksinimli bireyler ihtiyaçlarına uygun destek eğitim hizmetlerini halihazırda devam ettiği okullarda destek eğitim odalarında (MEB, 2022; MEB, 2018), buna ek olarak devlet dışında özel ve tüzel kişiliği olan kurumlardan da eğitim almaktadırlar. Bu eğitimi sağlayan yerler arasında Özel Eğitim Rehabilitasyon Merkezleri gösterilmektedir (Baykoç Dönmez, 2010’dan aktaran Yenigün ve Odluyurt, 2020). Bu bağlamda MEB, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018)’de kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamalarında dikkat edilecek hususlardan biri 23. madde (c) “Tam zamanlı kaynaştırma yoluyla eğitim yapılan okullarda özel gereksinimli öğrenciler için uygun ortam düzenlemeleri yapılır ve destek eğitim odası açılır” şeklinde ifade edilmektedir. Türkiye’de destek eğitimin devlet dışında özel ve tüzel kişilere ait kurumlarda destek eğitim sağlanması araştırma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Farklı olarak Türkiye’de devlet okullarında sadece kaynaştırma eğitimi veren okullarda destek oda uygulaması ile özel gereksinimli çocuklara destek eğitim verildiği görülmektedir. Almanya’da ise destek eğitimin hem kaynaştırma eğitimi veren okullarda/kurumlarda hem de özel eğitim okullarında verildiği görülmektedir.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler destek hizmetin alınmasına ve sıklığına karar veren kişiyi çoğunlukta çocuk doktoru olarak belirtmişlerdir. İkinci olarak belirtilen görüş ise bu iki kararın çocuk doktoru ve Sosyal Pediatri Merkezi’nin birlikte verdiği yönünde olmuştur. Ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere özel gereksinimli çocuklarını takip eden bir çocuk doktorunun bulunduğu görülmektedir. Buradan yola çıkarak çocuk doktorunun destek eğitim ihtiyacını belirlediği, destek eğitimin sıklığına karar verdiği ve uzmanlık alanı dışına çıkan durumlarda ise kararı Sosyal Pediatri Merkezi ile birlikte verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Türkiye’de eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda özel eğitime ihtiyacı olduğu belirlenen bireyler RAM’da bulunan Özel Eğitim Değerlendirme Kurul’u tarafından destek eğitim için yönlendirilmektedirler. İhtiyacı olan öğrencinin alacağı destek eğitimin türüne ve süresine karar vermek bu kurulun görevidir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2018). Türkiye’de destek eğitime RAM’ın karar verdiği görülürken Almanya’nın Kuzey Ren-

Vestfalya eyaletinde bu kararı çocuk doktoru ve Sosyal Pediatri Merkezi'nin birlikte verdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler destek hizmetin sigorta tarafından karşılandığını belirtmişlerdir. Kruse (2020) yayınladığı raporda sigortalıların fizyoterapi, ergoterapi, logopedi gibi destek hizmetlerden yararlanma hakkına sahip olduğunu belirtmektedir. Veriler araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Türkiye'de 5580 sayılı kanun kapsamında açılan özel eğitim okulları ile özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde özel gereksinimli bireylere verilen destek eğitim Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden karşılanırken (Resmi Gazete, 2020), Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde bu hizmet bireylerin sigorta şirketleri tarafından finanse edilmektedir.

5.2.7. Bakım hizmetleri

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarına sağlanan bakım hizmetleri ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin bakım hizmetleri ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle bakım hizmetlerini veren kurumlardan, verilen bakım hizmetlerinden, özel gereksinimli çocuğa bakım veren kişiye verilen maaştan, özel gereksinimli çocuğa bakım veren kişiye yapılan sigortadan ve okulda bakıcı hizmetinden bahsetmişlerdir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler özel gereksinimli çocuklarına sunulan bakım hizmetlerinin sigorta tarafından verildiğini görüş olarak bildirmişlerdir. Türkiye'de de bakım hizmetleri sigorta tarafından karşılanmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Ayrıca aileler Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde sigorta ile aileler arasında aracı kurumlar olan ve bazı bakım hizmetlerini alabildikleri Yaşam Desteği Merkezi'nden (Lebenshilfe) ve Gençlik Dairesi'nden (Jugendamt) bahsetmişlerdir. Buradan yola çıkarak Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde bakım hizmetlerinin sigorta tarafından sağlandığı ayrıca devletin bu alanda yükünü hafifletmeye yönelik kâr amacı gütmeyen bazı kurumların da bu hizmetleri verdiği sonucuna ulaşılmaktadır.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler verilen bakım hizmetleri hakkında görüş bildirmişler ve çoğunluk görüş malzeme ve araç-gereç (bez, bisiklet, gözlük vb.) olarak

belirtilmiştir. Ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere bakım hizmetlerinde malzeme ve araç-gereçlerin yanı sıra özel gereksinimli çocuğa bakım desteği ve temizlik yardımı gibi hizmetlerin de verildiği görülmektedir. Buradan yola çıkarak bakım hizmetleri kapsamında ailelere özel gereksinimli çocuklarının ihtiyaçları ve aynı zamanda çocuklarının yetersizliklerinden kaynaklı aile bireylerini ve çevresini etkileyen her türlü ihtiyacın sigortalar tarafından karşılandığı sonucuna ulaşılmaktadır. Kruse (2018) yayımlanan raporda işitme cihazı, gözlük, protez ve tekerlekli sandalye gibi yardımcı araçların yasal sağlık sigortalarının hizmetleri kapsamında olduğunu belirtmektedir. Çocukların ve 18 yaşını doldurmamış bireylerin yardımcı araçları herhangi bir sınırlama olmadan talep edebildikleri vurgulanmaktadır. Yayımlanan rapor verileri ulaşılan sonuca paralellik göstermektedir.

Türkiye’de özel gereksinimli bireylere araç-gereç, tıbbi malzeme ve ortoz ve protez gibi yardımlar Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yapılmaktadır. Ayrıca Özel gereksinimli bireylere evde bakım hizmeti sunulmaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Yapılan araştırma bulguları Türkiye ile benzerlik göstermektedir.

Aileler ayrıca Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde özel gereksinimli çocuğa bakım veren kişiye sigorta tarafından hem maaş verildiğini hem de kişinin sigortasının karşılandığını belirtmişlerdir. Ayrıca bakan kişiye verilen maaş dışında özel gereksinimli çocuklarına maaş adı altında herhangi bir ödemenin yapılmadığını, sadece Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde her çocuğa verilen çocuk parasını aldıklarını belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak özel gereksinimli çocuğa bakım yapan kişilere hem sigorta prim hizmeti verildiği hem de bakım parası aldıkları ayrıca özel gereksinimli çocuğa maaş verilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Şuözer (2017) evde bakımı teşvik etmek amacıyla bakımı yapan kişilere belirli şartlar altında emeklilik ve işsizlik sigortası primlerinin ödenmesi gibi sosyal güvence uygulamaları bulunduğunu belirtmektedir Primlerin miktarı bakım derecesine ve seçilen hizmete göre belirlendiği belirtilmektedir. Kruse (2018) yayımlanan raporda çocuk parasının kanunen ailelere, çocukları 18 yaşını doldurana kadar ödendiğini belirtmektedir. Ayrıca bu paranın ilk iki çocuk için çocuk başına ayda 194 Euro, üçüncü çocuk için 200 Euro ve ilave her bir çocuk için 225 Euro olduğunu belirtmiştir. Özel gereksinimli bir çocuğun ailesine, çocuk 18 yaşını doldurduktan sonra da çocuk parası alma hakkı tanındığı vurgulanmıştır. Veriler araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Türkiye’de ise özel gereksinimli çocuğun kendisine engelli maaşı ödenmektedir. Ayrıca Türkiye’de engelli aylığı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma (SYD) Vakfı tarafından ödenirken (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021), Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde kişilerin sigortaları tarafından ödenmektedir. Bu bağlamda araştırma sonuçları Türkiye ile farklılık göstermektedir.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğunluğu çocuklarının okulda bakıcı hizmeti aldıkları ile ilgili görüş belirtmişlerdir. Diğer aileler ise bakıcı hizmeti almadıklarını bildirmişlerdir. Ailelerin görüşmeler sırasında belirttiği üzere ailelerin bir kısmı kaynaştırma eğitime giden çocuklarının okulda bakıcı hizmeti aldıklarını ve diğer kısmı ise özel gereksinimli çocuklarının yetersizliğinden kaynaklı özel eğitim okulunda bakıcı hizmeti aldığını belirtmektedir. Özel gereksinimli çocuklarının okulda bakıcı hizmeti almadığını belirten aileler ise çocuklarının kendi ihtiyaçlarını karşılaması sebebi ile bakıcı hizmeti almadıklarını belirtmiştir. Buradan yola çıkarak okulda kendi ihtiyaçlarını karşılayamayan özel gereksinimli çocuklara bakıcı hizmeti sağlandığı, okulda kendi ihtiyaçlarını karşılayan özel gereksinimli çocuklara bakıcı hizmetinin sağlanmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.8. Sosyal hizmetler

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin özel gereksinimli çocuklarına sağlanan sosyal hizmetler ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin çocuğa sunulan sosyal hizmetler ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle sağlanan sosyal hizmetlerden, ulaşım, park yeri kolaylığından ve araç alımında vergi kolaylığından bahsetmişlerdir.

Aileler Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde sağlanan sosyal hizmetler hakkında görüş bildirirken çoğunlukla sosyal etkinlik (sinema, tiyatro, hayvanat bahçesi vb.) alanlarında ücret desteğinden bahsetmişlerdir. Türkiye’de de özel gereksinimli bireylerin devlet tiyatrolarına, milli parklar, tabiatı koruma alanları ve tabiat parklarına, müze ve öğrenim yerlerine giriş ücretsizdir (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Ayrıca Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki aileler bu hizmetlere engelli kimlik kartlarını kullanarak ulaştıklarını ve kart üzerinde çocuklarının yetersizliğini ifade eden harflerin olduğunu belirtmişlerdir.

Aileler Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ulaşımda özel gereksinimli çocuklarının ücretsiz seyahat ettikleri ve refakatçilerin de ücret ödemedikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Kruse (2018) yayımlanan raporda ağır yetersizliği olması yüzünden trafikte hareket kabiliyetlerini büyük ölçüde yitirmiş kişilerin (Engelli kimlik kartında “G” veya “aG” ibaresine sahip olan kişiler) veya ağır yetersizliği (“H” ibaresi) veya işitme yetersizliği (“GI” ibaresi) olan kişilerin Sosyal Bakım Dairesi'nden (Versor-gungsamt) düşük bir ücret karşılığında bir senelik bilet satın alarak şehir içi toplu taşıma hizmetini ücretsiz olarak kullanabildiklerini belirtmiştir. Kruse (2020) yayımlanan raporda toplu taşıma araçlarında, özel gereksinimli bireylere refakat eden kişilerin de, eğer engelli kimlik kartında “B” ibaresi mevcutsa ücretsiz olarak seyahat edebildiklerini belirtmiştir. Ancak bu ibarenin bulunması özel gereksinimli bireyin toplu taşıma araçlarında refakatçi kişi olmadan da seyahat etme hakkına engel teşkil etmediği vurgulanmıştır. Veriler araştırmanın bulguları ile tutarlılık göstermektedir.

Türkiye’de özel gereksinimli bireyler toplu taşıma araçlarından ücretsiz faydalanabilmektedirler (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021). Bu bağlamda araştırma sonuçları Türkiye ile benzerlik göstermektedir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğunluğu kendilerine evlerinin önünde engelli park alanı tahsis edildiği görüşünü bildirmiştir. Ailelerin görüşmelerde belirttikleri üzere bu hizmetin alınabilmesi için özel gereksinimli çocuklarının uygun yetersizliğe sahip olması gerektiği görülmektedir. Belirtilen ikinci görüş ise kamuya açık alanlarda engelli park yeri kolaylığının bulunması olarak belirtilmiştir. Buradan yola çıkarak ailelerin özel gereksinimli çocuklarının engelli kimlik kartında uygun ibare mevcutsa evlerinin önünde engelli park alanı tahsisi yapıldığı sonucuna varılmaktadır.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde aileler diğer bir görüş olarak Almanya’da araç alımında düşük vergi ödediklerini belirtmişlerdir. Kruse (2018) yayımlanan raporda Motorlu Taşıtlar Vergi Kanunu’na (KraftStG) göre, motorlu taşıt sahibi özel gereksinimli bireylerin, söz konusu taşıtın hareket olanaklarına katkıda bulunması veya alışveriş, gibi ev işlerini yapabilmesi için kullanılması durumunda, motorlu taşıtlar vergisinden tamamen veya kısmen muaf tutulabildiklerini belirtmiştir. Kruse (2020) yayımlanan raporda ayrıca bireylerin engelli kimlik kartında “H”, “BI”, veya “aG” ibareleri mevcut olduğunda motorlu taşıtlar

vergisinden tamamen muaf tutulduklarını belirtmektedir. Veriler araştırmanın bulguları destekler niteliktedir.

Türkiye’de yetersizlik oranı %90 veya üzerinde olan yetişkin özel gereksinimli bireyler ile çocuklar için Özel Gereksinim Raporu’nda (ÇÖZGER) “Özel Koşul Gereksinimi Vardır (ÖKGV)” ibaresi bulunan 18 yaş altı özel gereksinimli bireyler ÖTV istisnasından yararlanabilmektedirler (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2021).

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğunluğu aile eğitimi ya da psikolojik destek için kişi başvurduğunda hizmetin sağlandığı yönünde görüş bildirmiştir. İkinci ve üçüncü olarak aileler aile eğitimi ya da psikolojik danışmanlık almadığını belirtmiştir. Buradan yola çıkarak Almanya’da özel gereksinimli çocuğa sahip ailelere kendileri talep etmediği sürece aile eğitimi ya da psikolojik danışmanlık verilmediği sonucuna ulaşılmıştır.

Türkiye’de aile eğitiminin “Aile eğitimi, her tür ve kademedeki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin eğitimine katkı sağlamak amacıyla aileye verilecek her türlü rehberlik ve eğitim hizmetlerini içerir. Bu hizmetler Bakanlıkça hazırlanan aile eğitimi programı doğrultusunda okul ve kurumlarda yürütülür.” maddesi ile yasal dayanağı bulunmaktadır (MEB, 2018).

5.2.9. Çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili rehberlik/danışmanlık hizmeti

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki Türk ailelerinin çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili rehberlik/danışmanlık hizmeti ile ilgili deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir. Türk ailelerinin çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili rehberlik/danışmanlık hizmeti ile ilgili görüş ve deneyimleri alınırken aileler özellikle yazılı ve basılı materyallerden, derneklerden, resmi kurumlardan ve sigorta danışmanlık hizmetinden bahsetmişlerdir.

Almanya’nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğunluğu özel gereksinimli çocuklarının haklarını öğrenebildikleri yazılı ve basılı materyalleri edinebildikleri yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca ailelerin çoğunluğu dernekler hakkında bilgi sahibi olmadıklarını, az da olsa bazı aileler derneklerden hakları ile ilgili bilgi alabildiklerini belirtmiştir. Aileler resmi kurumlar hakkında görüş bildirdiklerinde ise resmi kurumların haklar ile ilgili bilgi verdiği ve haklar ile ilgili bilgi vermediği görüşünün eşit olduğu görülmektedir. Sigorta danışmanlık

hizmetinde haklar ile ilgili danışmanlık hizmeti verilmesi görüşü çoğunluktadır. Fakat ikinci olarak aileler sigorta danışmanlık hizmetinde haklar ile ilgili bilgi alamadıklarını belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak Alman devletinin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelere hakları ile ilgili basılı materyal desteği sağladığını, fakat resmi kurumların ve sigorta şirketlerinin bilgi vermesinin yanında ailelerin gerekli bilgiler için ayrıca talepte bulunması ve araştırma yapması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

5.2.10. Alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletindeki özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili yaşadıkları sorunlar hakkında deneyim ve görüşleri incelendiğinde elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir.

Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde ailelerin çoğu Almanya'da alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili zorluk yaşamadığını belirtmiş az da olsa bazı veliler zorluk yaşadığını ifade etmiştir. Zorluk yaşayan aileler yaşanan zorlukların yetersiz Almanca dil seviyesinden kaynaklı olduğunu belirtmişlerdir. Buradan yola çıkarak özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin Almanya'da özel eğitim hizmetlerine ulaşırken zorluk yaşamadığı sonucuna ulaşılmaktadır.

5.3. Öneriler

Araştırma sonucunda elde edilen bulgular kapsamında, uygulamaya ve ileriki araştırmalara yönelik olmak üzere aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

5.3.1. Uygulamaya yönelik öneriler

1. Almanya'nın Kuzey Ren-Vestfalya eyaletinde yaşayan özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri için mevcut özel eğitim hizmetlerinin ve haklarının anlatıldığı aile eğitimleri Türk dernekleri/ Alman kurumları tarafından düzenlenip ailelerin katılımı sağlanabilir.
2. Almanya'da yaşayan özel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri için mevcut özel eğitim hizmetlerinin ve haklarının anlatıldığı aile eğitimleri Türk dernekleri/ Alman kurumları tarafından düzenlenip ailelerin katılımı sağlanabilir.

5.3.2. İleri araştırmalara yönelik neriler

1. Almanya'nın farklı eyaletlerindeki özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden faydalanması ile ilgili görüşleri alınarak karşılaştırmalı bir çalışma yapılabilir.
2. Bu araştırma Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde farklı yaş gruplarında (okulöncesi, ilkokul, ortaokul, lise) zel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri ile yapılabilir.
3. Bu araştırma Almanya'nın Kuzey Ren Vestfalya eyaletinde farklı engel gruplarında (zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, işitme yetersizliğ v.b.) zel gereksinimli çocuğa sahip Türk aileleri ile yapılabilir.
4. Bu araştırma Almanya'daki Türk zel eğitim ğretmenlerinin özel eğitim sistemi ile ilgili görüşlerini almak için yapılabilir.
5. Bu araştırma Almanya'daki Alman zel eğitim ğretmenlerinin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin görüşlerini almak için yapılabilir.
6. Bu araştırma Almanya'daki özel eğitim okulu idarecilerinin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin görüşlerini almak için yapılabilir.
7. Bu araştırma Almanya'daki kaynaştırma hizmeti veren genel okul idarecilerinin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin görüşlerini almak için yapılabilir.
8. Bu araştırma Almanya'daki Türk derneklerinin özel gereksinimli çocuğa sahip Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanmasına ilişkin görüşlerini almak için yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acar, M. (2020). An analysis of primary school teachers' judgments about inclusive education with social domain theory: A comparative study between Germany and Turkey. *Başkent University Journal of Education*, 7(2), 189-199.
- Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2021). Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.aile.gov.tr/sss/engelli-ve-yasli-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-yardimlar/>
- Anastasiou, D., Felder, M., Correia, L. A. M., Shemanov, A., Zweers, I. ve Ahrbeck, B. (2020). The impact of article 24 of the CRPD on special and inclusive education in Germany, Portugal, the Russian Federation and Netherlands. J. M. Kauffman (Ed.), *On educational inclusion: Meanings, history, issues and international perspectives* içinde (Chapter 11): Routledge.
- Angloinfo, (2020). *People With Disabilities*. Erişim adresi: <https://www.angloinfo.com/how-to/turkey/healthcare/people-with-disabilities>
- Arfa, S., Solvang, P. K., Berg, B. ve Jahnsen, R. (2020). Disabled and immigrant, a double minority challenge: a qualitative study about the experiences of immigrant parents of children with disabilities navigating health and rehabilitation services in Norway. *BMC Health Services Research*, 20(1), 134. doi:10.1186/s12913-020-5004-2
- Atbaşı, Z. ve Özdemir, C. (2020). Türkiye’de özel eğitim hizmetlerinin sunumu. U. Sak & S. Toraman (Eds.), *Türkiye’de özel eğitim hizmetleri* içinde. Ankara: Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Müdürlüğü.
- Balcı-Gökçeoğlu, Ş. (2017). *Sosyal güvenlik hakkı açısından yaşlı bakımı*. İstanbul: On İki Levha.
- Balta, M. (2010). *Almanya’daki Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuğa Sahip Türk Ailelerinin Gereksinimleri Doğrultusunda Hazırlanan Aile Eğitimi Uygulamasının Etkililiği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Başgöl, Ş. S. ve Saltık, S. (2012). Göztepe Eğitim ve Araştırma Hastanesi-Özürlü Çocuk Heyeti'nin 2010 yılı verileri. *Göztepe Tıp Dergisi*, 27(2), 45-49.
- Bekar, B. (2013). Almanya'da Türkler ve Türkçe. *International Periodical for the Language and History of Turkish or Turkic Volume*, 8(9), 771-787.
- Bilgin, A., (2018). Almanya ve Türkiye'de Engelli Hakları. Erişim adresi: <https://panorama-news.de/yazarlar/akgun-bilgin/almanya-ve-turkiyede-engelli-haklari/>
- Birkan, B. (2002). Erken özel eğitim hizmetleri *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi* 3(2). doi:10.1501/Ozlegt_0000000062
- BMAS-Bundesministerium für Arbeit und Soziales. (2018). Rehabilitation and participation of persons with disabilities.
- Bozkurt, F. (2009). *Zihinsel Yetersizliği Tanısı Alan Çocukların Tanılama Süreçlerinin Betimlenmesi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Börnert-Ringleb, M., Casale, G. ve Hillenbrand, C. (2021). What predicts teachers' use of digital learning in Germany? Examining the obstacles and conditions of digital learning in special education. *European Journal of Special Needs Education*, 36(1), 80-97. doi:10.1080/08856257.2021.1872847
- Büyüköztürk, S., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, S. ve Demirel, F. (2015). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cavkaytar, A. (2003). Almanya'ya göç etmiş zihin engelli çocuk sahibi Türk ailelerin çocuklarının bağımsız yaşama geçişlerine ilişkin görüşleri. Eskişehir: Yurt Dışında Yaşayan Türk vatandaşlarının Sorunları Araştırma Merkezi Yayınları.
- Ciğerli, Ö., Topsever, P., Alvur, T. M. ve Görpelioğlu, S. (2014). Engelli çocuğu olan anne-babaların tanı anından itibaren ebeveynlik deneyimleri:Farklılığı kabullenmek. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(3), 75-81.

- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları: Nicel ve nitel araştırmanın planlanması, yürütülmesi ve değerlendirilmesi*. İstanbul: Edam Yayın.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- CRPD Committee. (2015). Draft General Comment No. 4 Article 24. Erişim adresi: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRPD/Pages/GCRightEducation.aspx>
- Çağlar, T. (2015). *Türkiye ve Almanya’da Karşılaştırmalı Yaşlı Bakım Model ve Uygulamaları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DIM-Deutsches Institut für Menschenrecht. (2019). Pressemitteilung. Menschenrechtsinstitut fordert “Pakt für inklusive Bildung” (Human Rights Institute demands “Pact for inclusive education”). Erişim adresi: <https://bildungsklick.de/bildung-und-gesellschaft/detail/menschenrechtsinstitut-fordert-pakt-fuer-inklusive-bildung/>
- Doğan, A. (2003). Almanyada’ki Türk işçilerini konu alan romanlar (Türkler Almanya’da sancı... sancı... sancı..., A’nın gizli yaşamı) üzerine bir değerlendirme. *Türkbilig Dergisi*, (6), 56-68.
- EADSNE- European Agency for Development in Special Needs Education. (2011). *Mapping the implementation of policy for inclusive education*. Denmark.
- Ekiz, D. (2004). Eğitim dünyasının nitel araştırma paradigmasıyla incelenmesi: Doğal ya da yapay. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2(4), 415-441.
- Ekiz, D. (2009). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Arı Yayıncılık.
- Emci, L. Ö. (1995). Almanya’da Yaşayan Türk ve Alman 3-6 Yaş Grubu Bedensel ve Zihinsel Engelli Çocuklarına Yönelik Eğitim Davranışları. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Engin, M. (2011). Research diary: A tool for scaffolding. *International Journal of Qualitative Methods*, 10(3), 296-306.

- Familienratgeber. (2019). Wenn erst mal alles anders ist Ein Ratgeber für Elter. Hilfen, Tipps und Ansprechpartner für Eltern von Kindern mit Behinderung oder chronischer Erkrankung. In. Bonn: Aktion Mensch e.V.
- Familienratgeber. (2020). Wenn erst mal alles anders ist Ein Ratgeber für Elter. Hilfen, Tipps und Ansprechpartner für Eltern von Kindern mit Behinderung oder chronischer Erkrankung. In. Bonn: Aktion Mensch e.V.
- Fellin, M., King, G., Esses, V., Lindsay, S. ve Klassen, A. (2013). Barriers and facilitators to health and social service access and utilization for immigrant parents raising a child with a physical disability. *International Journal of Migration, Health and Social Care*, 9(3), 135-145. doi:10.1108/ijmhsc-07-2013-0024
- Gelen, İ. (2007). Betimsel araştırmalarda veri toplama araçları. D. Ekiz (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (s. 125-160). İstanbul: Lisans Yayıncılık.
- German Statement. (2016). German Statement concerning the draft General Comment on Article 24 CRPD.
- Işık, A. ve Akbaş, E. (2019). Özel gereksinimli çocuklara sahip olan ailelerin evlilik yaşamına toplumsal cinsiyet odaklı yaklaşım. *Social Sciences Research Journal*, 8(2), 93-110.
- Kafkaslı, A. (2004). Gebelikte down sendromu tanısı için tarama testleri ve güvenilirlikleri. *TJD Uzmanlık Sonrası Eğitim Dergisi*, 6, 30-35.
- Karadağ, G. (2009). Engelli çocuğa sahip annelerin yaşadıkları güçlükler ile aileden algıladıkları sosyal destek ve umutsuzluk düzeyleri. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(4), 315-322.
- Kırbyık, M. E. (2011). Özel Eğitim Değerlendirme Kurulunda Görevli Rehber Öğretmenlerin Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Sürecine İlişkin Görüşleri. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

- Kizir, M. ve Memişoğlu, S. P. (2017). Özel eğitim okulu yöneticilerinin özel eğitim mevzuatına ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(4), 1994-2013.
- Krasniqi, S. (2009). Muttersprachliche elterntrainings für flüchtlinge und migranten familienentwicklung nach trauma und migration. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- Kruse, K. (2018). Çocuğum Engelli – Bu Yardımlar Var. Düsseldorf: Almanya Bedensel ve Çoklu Engelliler Dernekleri Birliği.
- Kruse, K. (2020). Çocuğum Engelli – Bu Yardımlar Var. Düsseldorf: Almanya Bedensel ve Çoklu Engelliler Dernekleri Birliği.
- Kultusministerkonferenz, (1998-Mart). *Empfehlungen zum Förderschwerpunkt körperliche und motorische Entwicklung*. Paper presented at the Beschluß der Kultusministerkonferenz, Bonn.
- Kultusministerkonferenz, (1998-Haziran). *Empfehlungen zum Förderschwerpunkt geistige Entwicklung*. Paper presented at the Beschluß der Kultusministerkonferenz, Bonn.
- Kultusministerkonferenz, (2000). *Empfehlungen zum Förderschwerpunkt emotionale und soziale Entwicklung*. Paper presented at the Beschluß der Kultusministerkonferenz, Bonn.
- Kultusministerkonferenz, (2005). *Das Bildungswesen in der Bundesrepublik Deutschland*. Paper presented at the Darstellung der Kompetenzen, Strukturen und bildungspolitischen Entwicklungen für den Informationsaustausch in Europa, Bonn.
- Kultusministerkonferenz, (2008). *Sonderpädagogische Förderung in Schulen 1997 bis 2006*. Paper presented at the Kultusministerkonferenz, Bonn.
- Kultusministerkonferenz, (2011). Inklusive bildung von kindern und jugendlichen mit behinderungen in schulen. Paper presented at the Kultusministerkonferenz, Bonn.
- Kultusministerkonferenz, (2017). The Education System in the Federal Republic of Germany 2015/2016. Bonn:

- Kutlay, K. Ş. (2017). Almanya'nın Türk işçileri kabulünden günümüze kadar olan süreçte Almanya'da yaşayan Türklerin yaşadıkları kimlik problemlerinin değişimi üzerine bir araştırma. *Journal of Turkish Studies*, 12(13), 547-556. doi:10.7827/TurkishStudies.1189
- Maraklı, Ö. (2016). Rehberlik Araştırma Merkezinde Çalışan Özel Eğitim Öğretmenlerinin Eğitsel Değerlendirme ve Yerleştirmeye Bağlı Olarak Kullanılan Modül Programlarının Uygulanması Hakkındaki Görüşlerinin İncelenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- MEB. (2006). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB. (2008). Kaynaştırma yoluyla eğitim uygulamaları, 02/09/2008 tarihli genelge.
- MEB. (2010). İlköğretim Okullarındaki Kaynaştırma Uygulamalarının Değerlendirilmesi. Ankara: Milli Eğitim Basımevi
- MEB. (2011). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Milli Eğitim Bakanlığı
- MEB. (2015). *Evde Eğitim Hizmetleri Kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- MEB. (2015). *Hastanede Eğitim Hizmetleri Kılavuzu*. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü
- MEB. (2018). *Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı.
- Melekoğlu, M. A. (2014). Special education today in Turkey. *Special education international perspectives:Practices across the globe*, 28, 529-557.
- Metin, M. (2014). *Almanya Federal Cumhuriyeti'ndeki Zorunlu Bakım Sigortası ve Türkiye'deki Uygulanabilirliği*. (Uzmanlık tezi). Dış İlişkiler ve Yurtdışı İşçi Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Ankara.
- München Sozialreferat. (2021). Yakınların Bakımı. https://www.muenchen.info/soz/pdf/LHM_Pflege_angehoeriger_tuerkisch.pdf

- Nationeler Bildungsbericht. (2021). Bildung in Deutschland. Erişim adresi: <https://www.bildungsbericht.de/de>
- Nordrhein-Westfalen Bildungsportal, (2021). Förserschule. Erişim adresi: <https://www.schulministerium.nrw.de/docs/Schulsystem/Schulformen/Foorderschule/index.html>
- Özak, H., Vural, M. ve Avcioğlu, H. (2008). Rehberlik araştırma merkezi müdürlerinin gönderme, tanılama, yerleştirme, izleme ve tanılamaya ilişkin görüş ve önerileri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 189-206.
- Özmete, E. ve Hussein, S. (2017). *Türkiye’de yaşlı bakım hizmetleri raporu*. Ankara.
- Patton, M. Q. (2015). *Qualitative research & evaluation methods* (4rd ed.). Thousand Oaks, California: SAGE Publication, Inc.
- Powell, J. J. W. (2006). Special education and the risk of becoming less educated. *European Societies*, 8(4), 577-599. doi:10.1080/14616690601002673
- Resmi Gazete. (2010). Özürlölük ölçütü, sınıflandırması ve özürlölere verilecek sağlık kurulu raporları hakkında yönetmelik.
- Resmi Gazete. (2012). Özel eğitim hizmetleri yönetmeliğinde değişiklik yapılmasına dair yönetmelik.
- Resmi Gazete. (2020). 2020 Yılı Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Bireylere Verilecek Eğitim Desteği Tutarlarına İlişkin Tebliğ. Ankara
- Selimoğlu, Ö. G., Özdemir, S., Töret, G. ve Özkubat, U. (2013). Otizimli çocuğa sahip ebeveynlerin otizm tanılama sürecinde ve tanı sonrasında yaşadıkları deneyimlerine ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 5(2), 129-167.

- Kaçan-Softa, H., Öztürk, A., Sonkaya, C. ve Düşünceli, H. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların aile yükü ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 37-54.
- Stadt Köln. (2021). Schulwervaltungsamt Amt für Presse- und Öffentlichkeitsarbeit. Weiterführende schulen in köln-sekundarstufe 1. schuljahr 2022/2023 içinde (s.25-31). Köln: Media Cologne Druck.
- Şahin, N., Altun, H. ve Kara, B. (2014). Özürlü çocuk sağlık kurulu raporlarının değerlendirilmesi. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 15(1), 48-53.
- Şuözer, N. (2016). Almanya’da Bakım Sigortasında Çok Şey Değişecek. *Artı 49*. Erişim adresi: <https://www.arti49.com/almanyada-bakim-sigortasinda-cok-sey-degisecek-630434h.htm>
- Tekin, H. H. ve Tekin, H. (2006). Nitel araştırma yönteminin bir veri toplama tekniği olarak derinlemesine görüşme. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 3(13), 101-116.
- Uçar, A. (2010). Sonderschule/Förderschule sorunu ve göçmen toplumu *Die Gaste*, 47-67.
- UN-United Nations. (2021). Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). Erişim adresi: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html>
- Uzuner, Y. (1999). Niteliksel araştırma yaklaşımı. A. A. Bir (Ed.), *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri* içinde (s. 175-190). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Ünver, O. C. (2003). Almanya’ya Türk işgöçü-geçmişten geleceğe sorunlar, imkanlar ve fırsatlar. *Journal of Social Policy Conferences*, (45), 177-226.
- Yazıcı, D. N. ve Durmuşoğlu, M. C. (2017). *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 657-681.

- Yazıcıoğlu, T. (2018). Kaynaştırma uygulamalarının tarihsel süreci ve Türkiye’de uygulanan kaynaştırma modelleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 8(1), 92-110. doi:10.30783/nevsosbilen.420028
- Yenigün, E. ve Odluyurt, S. (2020). Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde kaynaştırma öğrencilerine sunulan destek hizmetler hakkında uygulamacı görüşleri. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*, 8(3), 895-919. doi:10.14689/issn.2148-2624.1.8c.3s.6m
- Yenioğlu, S., Sayar, K., Köse, H. ve Güner-Yıldız, N. (2019). Türkiye’de özel eğitim alanında değerlendirme süreci. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(6), 2380-2389.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, N. G., Melekoglu, M. A. ve Paftalı, A. T. (2016). Türkiye’de özel eğitim araştırmalarının incelenmesi. *İlköğretim Online*, 15(4), 1076-1089.
- Yılmaz, E. ve Batu, E. S. (2016). Farklı branştan ilkokul öğretmenlerinin bireyselleştirilmiş eğitim programı, yasal düzenlemeler ve kaynaştırma uygulamaları hakkındaki görüşleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 17(3), 247-268. doi:0.21565/ozelegitimdergisi.266140
- Yurtsever, Ş. (2013). Eğitsel Tanılama Ve Değerlendirme Sürecinde Görev Alan rehberlik ve Araştırma Merkezi Personelinin Karşılaştığı Sorunların Belirlenmesi. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

EKLER

EK 1: Demografik Bilgi Formu

EK 2: Görüşme Formu

EK 3: Görüşme Kayıt Formu

EK 4: Betimsel İndeks

EK 5: Yansıtma İndeksi

EK 6: Kodlama Anahtarı

EK 7: Değerlendiriciler Arası Güvenirlik Belirleme Formu

Ek 8: Görüşme Dökümü

Ek 9: Veri Analizi Kayıt Formu

Ek 10: Araştırmacı Günlüğü

EK 1: Demografik Bilgi Formu

Demografik Bilgi Formu			
Annenin:			
1.	Adı-soyadı		
2.	Doğum tarihi		
3.	Öğrenim durumu/mesleği		
Babanın:			
4.	Adı-soyadı		
5.	Doğum tarihi		
6.	Öğrenim durumu/mesleği		
7.	Görüşmeye katılan ebeveyn	☐ Anne	☐ Baba
8.	Ailedeki çocuk sayısı		
9.	Eşler arasında akrabalık ilişkisi var mı?	☐ Evet	☐ Hayır
10.	Anne baba birlikte mi?	☐ Birlikte	☐ Ayrı
11.	Özel gereksinimli başka kardeş var mı?		
12.	Ailede özel gereksinimi olan başka bireyler var mı?		
13.	Çocukla gün boyu kim ilgileniyor?		
Çocuğun:			
14.	Adı-soyadı		
15.	Doğum tarihi		
16.	Cinsiyeti		
17.	Engel türü		
18.	Tanısı		
19.	Bakım derecesi		
20.	Başka bir engeli var mı?		
21.	Süreğen hastalığı var mı?		
22.	Düzenli kullandığı bir ilaç var mı?		
23.	Kullandığı bir cihaz var mı?		
24.	Ailenin kaçınıcı çocuğu?		
25.	Öz bakım becerileri (el yıkama, tuvalete gitme, banyo yapma...) var mı?		
26.	Yapamadığı öz bakım becerileri nelerdir?		
27.	Şu anda eğitim alıyor mu?		
28.	Eğitim sürecinde okul değişikliği oldu mu? Neden?		
29.	Ders dışı faaliyetleri (spor, müzik kursu, at binme, yüzme...) nelerdir?		
30.	Çocuğunuzun yapmaktan hoşalandığı şeyler nelerdir?		

EK 2: Görüşme Formu

Giriş

Merhaba, ben Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Bölümü'nde Yüksek Lisans Programı öğrencisiyim. Öncelikle çalışmama katıldığınız için teşekkür ederim. **Almanya'daki Türk ailelerinin özel eğitim hizmetlerinden yararlanma ve toplumsal yaşama katılımına ilişkin deneyim ve görüşlerinin belirlenmesi** ile ilgili bir araştırma yapıyorum. Bu konuda vereceğiniz bilgiler çok kıymetli.

Görüşme sürecinde söyleyeceklerinizin tümü gizlidir. Bu bilgileri araştırmacının dışında herhangi bir kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazarken isimlerinizi kesinlikle rapora yansıtmayacağım. Görüşmeye katılıp katılmama sizin isteğinize bağlıdır. Görüşmeyi izin vererseniz ses kayıt cihazı ile kaydetmek istiyorum. Bunun sizin için bir sakıncası var mı? İsteddiğiniz zaman görüşmeden çekilebilirsiniz. Başlamadan önce bu söylediklerimle ilgili belirtmek istediğiniz bir düşünce ya da sormak istediğiniz bir soru var mı? İzin verseniz sorulara başlamak istiyorum.

Görüşme Soruları

1. Ailenizi tanıtır mısınız?

- Çocuk sayısı...

2. Çocuğunuz hakkında bilgi verir misiniz?

- Yaşı
- Tanısı

3. Çocuğunuzun tanılama sürecini anlatır mısınız?

- Okulda tanı-doğum öncesi/doğum anı tanı.
- Tanı nerede-ne zaman konuldu?
- Kim ya da kimler koydu?
- Verilen U defteri hakkında bilgi;
  - Ne zaman verildi?
  - Neden verildi?

4. Çocuğunuzu düzenli olarak hangi doktorlar, ne sıklıkla takip ediyor?

- Çocuk doktoru

- Nöroloji doktoru
- Psikiyatrist
- Sosyal psikiyatrisi

5. Tanılama sürecinde sizi etkileyen durumlar/olaylar varsa anlatır mısınız?

6. Çocuğunuza sağlanan kaynaştırma eğitimi hakkında bilgi verir misiniz?

- Kaynaştırma eğitimi kararı ve yerleştirmesi hangi kurum tarafından yapıldı?
- Nereye yerleştirildi?
- Bu karar sürecinde ailenin rolü ne idi?

7. Özel eğitim hizmetlerinin yanı sıra çocuğunuza sağlanan ek destek hizmetler hakkında bilgi verir misiniz?

- Fizyoterapi
- Konuşma terapisi
- Ergoterapi...

- Bu destek hizmeti(leri) almanıza hangi kurum ya da kişi karar verdi?
- Bu destek hizmeti nerede almanız sağlandı? (Ayrı bir kurum ya da devam ettiğiniz okul)

- Bu destek hizmetin süre ve sıklığına nerede ve kim karar veriyor?
- Bu destek hizmetin ücreti nasıl karşılanıyor?

8. Size ve çocuğunuza sağlanan bakım hizmetleri nelerdir ve hangi kurum tarafından sağlanmaktadır?

- Anneye verilen maaş
- Anneye yapılan sigorta
- Çocuğa ayrıca maaş veriliyor mu?
- Okulda bakıcı hizmeti

9. Özel gereksinimli bireylere ne tür sosyal hizmetler sağlanmaktadır? Siz bu hizmetlerin hangilerinden yararlanıyorsunuz?

- Engelli kimlik kartı
- Ücretsiz ulaşım
- Refakatçiler için ücretsiz ulaşım
- Araç ve park yeri kolaylığı

10. Bu hizmetlere ulaşırken göçmen olmanızdan kaynaklı zorluklar yaşadınız mı?

- Evet ise, örnek verir misiniz?

11. Size Almanya’da çocuğunuzun sahip olduğu haklar ile ilgili herhangi bir rehberlik/danışmanlık hizmeti veriliyor mu?

- Yazılı/basılı materyallerin rölü
- Resmî kurumların rölü
- Resmi olmayan vakıf/dernek vb. rölü (Türk veya yabancı dernekler)
- Sigorta tarafından verilen Beratuns (danışmanlık) hizmeti

EK 3: Görüşme Kayıt Formu

GÖRÜŞME VERİ İNDEKSİ			
Görüşülen Kişinin Adı- Soyadı:		Tarih:	
Yer:		Görüşme#:	
Saat: Süre:		Sayfa No:	
Görüşmeyi Yapan:			
BETİMSSEL İNDEKS	SATIR NO	BETİMSSEL VERİ	YANSIMA İNDEKSİ

EK 4: Betimsel İndeks

GÖRÜŞME VERİ İNDEKSİ		
Görüşülen Kişinin Adı- Soyadı:		Tarih:
Yer:		Görüşme#:
Saat: Süre:		Sayfa No:
Görüşmeyi Yapan:		
Sayfa No	Satır No	Betimsel Veri

EK 5: Yansıtma İndeksi

GÖRÜŞME VERİ İNDEKSİ		
Görüşülen Kişinin Adı- Soyadı:		Tarih:
Yer:		Görüşme#:
Saat: Süre:		Sayfa No:
Görüşmeyi Yapan:		
Sayfa No	Satır No	Yansıma Verisi

EK 6: Kodlama Anahtarı

1. Tanılama Süreci

- A. Çocuğun Tanılanması
- B. Tanılamada Yapılan Müdahaleler
- C. Çocuğun Tanılandığı Kurum/Kuruluş
- D. Tanılamayı Yapan Kişi/Kişiler
- E. U defteri
- F. U defterinin Veriliş Tarihi

2. Tanılama sürecinde yaşanan olaylar

- A. Tanılama sürecinde yaşanan olaylar

3. Tıbbi takip süreci

- A. Çocuğu takip eden doktorlar ve uzmanlar
- B. Çocuğu takip eden diğer doktorlar, uzmanlar
- C. Kontrol aralıkları
- D. Kontrollerde yapılan tedavi ve uygulamalar

4. Alınan özel eğitim ve terapi hizmetleri

- A. Özel eğitim hizmetlerinin alınmaya başlandığı tarih
- B. Alınan özel eğitim hizmetleri
- C. Özel gereksinimli bireyin gittiği okullar

5. Kaynaştırma

- A. Özel gereksinimli bireyin yerleştirildiği kurum
- B. Kaynaştırma hizmeti veren okul özellikleri
- C. Kaynaştırma kararında ailenin rolü
- D. Kaynaştırma yönlendirmesi

6. Terapi hizmetleri

- A. Terapi hizmetinin alındığı yer ve kurumlar
- B. Terapi hizmetine karar veren kişi ve kurumlar
- C. Terapi hizmetinin sıklığına karar veren kişi ve kurumlar
- D. Terapi hizmetini karşılayan kurumlar
- E. Terapi hizmeti süresi
- F. Terapi hizmetine karar verme kriterleri

7. Özel eğitim hizmetlerini almak için izlenecek yol

- A. Alınacak hizmetler için yönlendirme yapan kişi ve kurumlar
- B. Alınacak hizmetler için yönlendirilen kişi ve kurumlar
- C. Kurum ve kişilerin sağladığı destekler

8. Bakım derecesi

- A. Bakım derecesi alınırken geçirilen süreç
- B. Bakım derecesini kimin verdiği
- C. Bakım derecesi
- D. Bakım derecesi verilirken dikkat edilen kriterler ve uygulamalar

9. Bakım hizmetleri

- A. Bakım hizmetlerini veren kurumlar

- B. Verilen bakım hizmetleri
- C. Bakan kişiye maaş verilmesi
- D. Bakan kişiye sigorta yapılması
- E. Özel gereksinimli çocuğa maaş verilmesi
- F. Okulda bakıcı hizmeti

10. Sosyal hizmetler

- A. Sağlanan sosyal hizmetler
- B. Ulaşım
- C. Engelli kimlik kartı
- D. Park yeri kolaylığı
- E. Araç alımında vergi kolaylığı

11. Alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar

- A. Alınan hizmetlerde göçmenlikle ilgili sorunlar

12. Ailelere sunulan hizmetler

- A. Aile eğitimi
- B. Aileye verilen diğer hizmetler

13. Çocuğun sahip olduğu haklarla ilgili rehberlik/danışmanlık hizmeti

- A. Yazılı ve basılı materyaller
- B. Dernekler
- C. Resmi kurumlar
- D. Sahip olunan haklar ile ilgili bilgi veren kişi ve kurumlar
- E. Sigorta danışmanlık hizmeti

Ek 7: Değerlendiriciler Arası Güvenirlilik Belirleme Formu

Katılımcının Adı :

Görüşme No :

Değerlendiren 1 :

Değerlendiren 2 :

Güvenirlilik Formunu Dolduran :

[illegible]

Ek 8: Görüşme Dökümü

Görüşülen Kişi :			
Görüşme No :			
Görüşme Tarihi :			
Görüşme Başlama-Bitiş Saati :			Sayfa No :
Görüşme Süresi :			
Betimsel İndeks		Betimsel Veri	Yansıtma Verisi
	1		
	2		
	3		
	4		
	5		
	6		
	7		
	8		
	9		
	10		
	11		
	12		
	13		
	14		
	15		
	16		
	17		
	18		
	19		
	20		
	21		
	22		

Ek 9: Veri Analizi Kayıt Formu

Soru No	Katılımcı Kod İsmi	Kod	Veri	Tema
6	K1			
6	K2			
6	K3			
6	K4			
6	K5			
6	K6			
6	K7			
6	K8			
6	K9			

Ek 10: Araştırmacı Gnlg

14.05.2019

14 Mayıs sabah 10.30'da randevum km yla aldım. Dardın'da sektr mekân'daki Leberhilfe kurumu. 10.15'te vardım. GMR'de Resmigeil Acil ile grrerek Stedlger'in soyadını ve blgeni adını aldım. Resmigeil hanım geldi ve adını grtirdi. Yalın'da 2.30'da grrme grtirdi. Takıldığım yerle olursa kendisi ile doktor grrme konusuna sz oldu ve kurumdan tescilleri alarak ayrıldım.

26.06.2019

Resmigeil hanım ile grrmemizde, alanyazını jrdijimde alması doktor ve elr aldığım bilgi-ler jrrmlarında km randevu almamı gerektirdi. Tadına ksr brn km jrra 26 Mayıs km randevu oldu.